

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑

จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑

จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ณ เมรุวัดมณฑลวิทยาราม

๒๕๕๕.๕.๕

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

TUDC

22/04/2563

ศกนันทนาถง

27 ก.พ. 2537

๕๖๖๕๕

คำนำ

พล ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นเจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชลัน) อดีตอธิบดีกรมไปรษณีย์ โทรเลข มีบัญชามายังกรมศิลปากรให้จัดหาหนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็นของขวัญในงานนี้ กรมศิลปากรเห็นว่าในเวลานี้ประเทศไทยมีสัมพันธไมตรีอันดีกับประเทศสหรัฐอเมริกา ภาพพิมพ์เรื่องอันเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในระหว่างประชาชนของประเทศทั้งสอง ซึ่งแรกมีขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะเหมาะสมเป็นพิเศษ เรื่องดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๑ ซึ่งหอสมุดแห่งชาติ เป็นจดหมายเหตุว่าด้วยเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย ซึ่งหมอ ก. บ. ยรัตเล ได้เรียบเรียงเป็นภาษาอังกฤษลงพิมพ์ในหนังสือบางกอกกาเลนดา อันได้พิมพ์ออกแต่ ค.ศ. ๑๘๕๘ ในรัชกาลที่ ๔ มาจน ค.ศ. ๑๘๗๓ ในรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๐๓-๒๔๑๖) และหลวงบริบาล ขุนวิจิตร หัวหน้ากองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้แปลเป็นภาษาไทยถวายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรวจ กรมศิลปากรนำความทราบขึ้นกราบบังคมทูล พล ท่านนายกรัฐมนตรี เมื่อได้รับอนุมัติ จึงจัดพิมพ์ขึ้นโดยเร่งรีบเพื่อให้แล้วเสร็จทันงาน หากมีบกพร่องประการใด หวังว่าท่านผู้รับไปอ่านคงให้อภัย

กรมศิลปากรขออภัยไมตรีไมตรีคุณานุภาพที่ทักขิณานุเคราะห์ พล ท่าน นายกรัฐมนตรี ได้บำเพ็ญเพื่อออกตีพิมพ์แก่ พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชลัน) และให้พิมพ์หนังสือแจกเป็นส่วนสาธารณะประโยชน์ ขอผลแห่งกุศลกิจทรงโปรดจงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์แก่ พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ ผู้ล่วงลับไป ตามควรแก่ศตวรรษในสัมปรายภาพ ทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๑ ธันวาคม ๒๔๖๓

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ถ่ายเมื่อดำรงตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศเยอรมัน

ประวัติ

พลตรีประศาสน์ ชูถิ่น
(พระประศาสน์พิทยายุทธ)

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ เกิดเมื่อวันที่ ๗ เดือน ๖ ค่ำ
ขอมะเมีย ตรงกับวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๓๗ ที่เมืองชอน บิดาชื่อนิสสุภาไชย
(เอื้อน) มารดาชื่อนงษ์ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ข้างวัดวงษ์ศิวาราส จังหวัดพระนคร
ซึ่งบิดามารดาได้รวมเป็นวัดเคียววกขวิดขบวนวิเศษวิหารแล้ว

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๕๑ ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยในโรงเรียน
นายร้อยทหารบก

วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๕๓ สอบไล่ได้เป็นทหารสัญญาบัตร วันที่ ๑๗ เมษายน
๒๔๕๔ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนักเรียนทำการนายร้อยประจำกองโรงเรียนชั้นมัธยม
ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๓๕ บาท และโดยเหตุที่สอบไล่ได้เป็นที่ ๕ ใน
จำนวนนักเรียน ๑๘๕ คน นับเป็นลำดับสูง ทั้งมีอายุน้อยเพียง ๑๖ ปีเท่านั้น
ทางราชการกระทรวงกลาโหมจึงได้ส่งออกไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศ
เยอรมัน นับเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชูปถัมภ์
รัชกาลที่ ๖

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๕ ทางราชการทหารได้นำชื่อนี้ขึ้นทะเบียนทหาร
ประจำการเพราะเหตุที่ช่วยกระชก ๑๘ ปี และมีเลขเครื่องหมายทหารประจำการ

๑๓๑
กอง น.ป. ๑
D. ๘๐๓

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทางราชการได้ย้ายสำนักศึกษาวิชาทหารบกจาก
ประเทศเยอรมัน ไปศึกษาในประเทศสวีเดน

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ยศร้อยตรีสังกัดกรมทหารบกชายที่ ๓ ยระกอบกษในเวลานั้นได้เกิดสงครามโลก
ครั้งที่ ๑ ขึ้น ประเทศไทยได้เข้าร่วมในฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย จึงได้รับคำสั่งให้
เข้าทำหน้าที่เกี่ยวกับราชการสงครามครั้งนั้นด้วย วิทยเงินเดือนอัตราพิเศษ

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๖๑ สมเด็จพระมหิตลาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวง
พิศณุโลกประชานาถ ได้ทรงพระทานนามสกุลว่า "สุทิน"

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๖๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็น
ร้อยโท คงวิทยเงินเดือนอัตราพิเศษ วันที่ ๒๑ กันยายน กลับจากราชการสงคราม
ณ ทวีปยุโรปถึงกรุงเทพมหานครพร้อมภักของทหารอาสา และในวันนั้นก็ได้
รับพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เป็นเกียรติยศ
และเหรียญงานพระราชสงครามเป็นพระลภ วันที่ ๑ ตุลาคม ได้รับคำสั่งให้เข้า
ประจำกรมทหารบกชายที่ ๓ ในตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้รับพระราชทานเงิน
เดือน ๆ ละ ๙๕ บาท วิทยเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนอีกเดือนละ ๑๐๐ บาท

วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๖๔ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปประจำกองโรงเรียน
นายร้อยชั้นมัธยมในตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ
๑๐๕ บาท วิทยเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๖ ธันวาคม ได้รับเครื่อง
อิสริยาภรณ์ของประเทศไทยชั้น ๑ (ตราถาดบาทแห่ง
สงคราม) อันเป็นเกียรติยศซึ่งได้กระทำความดีความชอบร่วมรบกับฝรั่งเศส
ในสงครามโลกครั้งที่ ๑

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๕ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๑๕ บาท
วิทยเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๒ มกราคม ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น
ผู้บังคับกองร้อย โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๖ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๓๕ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๗ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ เลื่อนยศเป็นร้อยเอก และวันที่ ๒๖ ตุลาคม ได้รับพระราชทานเหรียญชัย
เป็นเหรียญกิตติมศักดิ์ร่วมทำสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรทุกคน

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๗ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปเป็นครูวิชายุทธวิธีประจำ
กรมยุทธศึกษาทหารบก

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นหลวง
ประศาสน์พิทยายุทธ ดยศักดิ์กิตติ ๘๐๐ และ ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ได้รับพระราช
ทานเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๙ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๔๕ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม และวันที่ ๑๓ กันยายน ได้เลื่อนตำแหน่ง
เป็นอาจารย์วิชายุทธวิธีประจำกรมยุทธศึกษาทหารบก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๐ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๖๐ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๑ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๘๐ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม และได้ขยับยศเป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการ
เป็นพิเศษโดยมีคำสั่งเข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก วันที่ ๗ พฤษภาคม
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นพันตรี

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๒ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๒๐ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑ กรกฎาคม ย้ายไปเป็นนายทหารฝ่าย
เสนาธิการกองทัพบก ๒ และ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๓ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๖๐ บาท
กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑ กันยายน ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น
หัวหน้านายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพที่ ๒ และวันที่ ๒ ธันวาคม ได้รับ
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จตุรตถาภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๔ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐ บาท กับ
เงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๔ เดือนเดียวกันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
เลื่อนยศเป็นพันโท และในเดือนนั้นเองได้ย้ายไปเป็นหัวหน้าแผนกที่ ๔ กรมเสนา
ธิการทหารบก วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ย้ายไปเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการ
ทหารบก และวันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระราชทานเหรียญจักรมาลา

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนบรรดาศักดิ์
เป็นพระประศาสน์พิทยายุทธ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ได้เป็นหัวหน้าผู้หนึ่งใน
คณะราษฎรทำการขอพระราชทานรัฐธรรมนุญ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงเป็นความชอบพิเศษแก่แผ่นดิน วันที่ ๒๖
กรกฎาคม ได้รับตำแหน่งพิเศษเป็นกรรมการกลางสภาใหม่ ในเดือนสิงหาคม
ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้ากรมยศศึกษาทหารบก และวันที่ ๑๐ ธันวาคม ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๔๐๐ บาท กับเงิน
เพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑๘ มิถุนายน กราบถวายบังคมลาออกจาก
ตำแหน่งรัฐมนตรี ในเดือนกันยายนนั้น ได้ออกไปดูการทหารและการศึกษา ณ
ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๓๓ ย้ายมาเป็นรองเสนาธิการทหารบก และ
วันที่ ๕ มกราคม ย้ายไปประจำกองบังคับการกองทัพบก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นพันเอก
ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท

วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๓๙ ย้ายไปเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงกลาโหม วันที่
๑๕ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวร และวันที่
๒๖ พฤษภาคมได้รับแต่งตั้งให้เป็นตุลาการประจำ

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๐ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๕๕๐ บาท วันที่ ๒๐
กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตาภรณ์ช้างเผือก และ
วันที่ ๘ ธันวาคม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎรประเภท ๒

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๑ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๖๐๐ บาท วันที่ ๘
กรกฎาคม ย้ายมาเป็นทปรัชการของกันพระราชอาณาจักร วันที่ ๒๐ กันยายน
ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวิตาภรณ์มงกุฎไทย วันที่ ๘
ตุลาคม ย้ายไปดำรงราชการของบังคับการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
เพื่อเตรียมตัวไปรับราชการในตำแหน่งอัครราชทูต วันที่ ๗ ธันวาคม ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำ
ประเทศเยอรมัน โดยกระทรวงการต่างประเทศได้ขอโอนจากกระทรวงกลาโหม
ไปรับราชการทางกระทรวงการต่างประเทศและแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการพลเรือน
สามัญชั้นพิเศษ เนื่องจากการที่ออกไปรับราชการยังประเทศเยอรมัน จึงได้ลา

ออกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ และเมื่อต้องย้ายมารับราชการ
ทางฝ่ายพลเรือนเช่นนี้ ทางกระทรวงกลาโหมจึงให้เป็นนายทหารนอกกอง สังกัด
กองบัญชาการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๘๒ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๖๕๐ บาท

วันที่ ๒ เมษายน ๒๔๘๓ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๗๐๐ บาท และวันที่
๑๘ กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก

วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้
ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศสวีเดนอีกตำแหน่งหนึ่ง วันที่ ๑ กรกฎาคม
ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐๐ บาท และวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกจากบรรดาศักดิ์

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐๐ บาท วันที่
๒ กันยายน พ้นจากตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศสวีเดน และวันที่ ๑๕
ธันวาคม ได้รับอิสริยาภรณ์ แพร่คັນส์ค้อฮอร์เตนเฟอิม กอชัคเซินฮาตเลอ
ชนท ๑ จากผู้นำมหาอาณาจักรเยอรมัน

วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๘ พ้นจากตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้แทน
เต็มประจำประเทศเยอรมันโดยปริยาย เพราะเยอรมันยอมแพ้สงครามโดย
ไม่มีเงื่อนไข ในระหว่างที่สงครามเกิดขึ้นในยุโรป ได้ประจำอยู่ในประเทศ
เยอรมันตลอดมาจนเยอรมันยอมแพ้ จึงได้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารรัสเซียควบคุมตัว

ก็มาร่วมขำเพื่อบุคคลอุทิศไปให้ท่านผู้ดงอนิจกรรมเป็นการพร้อมเพียง ทรงยอม
 เป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ทำความคินน แม้ตัวจะตายไปแล้ว ความคินนก็หา
 สูญสิ้นไปไม่ สมดังพุทธภาษิตว่า รูป ชั่วดี มธุราน นามโคตคฺ น ชีวค
 ร่างกายของสัตว์ย่อมย่อยยับไป แต่ชื่อและสกุลไม่รู้จักย่อยยับ ในคราวพระราช
 ทานเพลิง ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ใต้รับพระราชทานโกศเป็นเกียรติยศ พร้อม
 ศวยกของทหารเกียรติยศ มีท่านผู้มาร่วมชมนามเป็นจำนวนมาก

นอกจากประวัตต์ส่วนนี้แล้ว ยังได้เขียนประวัติการศึกษาศาสตร์ของพลตรี
 พระประศาสน์พิทยายุทธ ในทวีปยุโรปไว้ด้วย โดยพลโท พระศิลาปลัศตราคม
 (ภักดี เกษลาลี) เป็นผู้เรียบเรียง และพันเอกหลวงสุรวิมลสมรรถ (ชั้น
 ช่างสุคนธ์) เป็นผู้ช่วยตรวจแก้ ขอขอบพระคุณท่านทั้งสองไว้ ณ ทนทวย

พ.ท. หลวงรณิลทิพย์

๗ ธ.พ. ๕๓

TUDC

22/04/2563

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)
ถ่ายในขณะที่ทำหน้าที่พลทหารบกอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

ประวัติการศึกษา

ของ

พล.ท. พระประสงค์อำนวยพทยายุทธ
ในทวีปยุโรป ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึง ๒๔๖๒

พระประสงค์อำนวยพทยายุทธ เสร็จ การศึกษาจาก โรงเรียน นายร้อยทหารบก
ห้อง ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยปรกติกณ์จบการศึกษาชั้นนี้จะได้ออกไปรับราชการ
เป็นนายทหารบกต่อไป ตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงกลาโหมสมัยนั้น แต่
เนื่องจากพระประสงค์อำนวยพทยายุทธ เป็นผู้มีอายุน้อยและเป็นสมัครใจประกอบกิจมีความ
ประพฤติเรียบร้อย มีสติปัญญา และลักษณะนิสัยที่ระเช่นนายทหารผู้ใหญ่เป็น
ประโยชน์ในราชการกองทัพได้ ทางราชการจึงได้คัดเลือกส่งออกไปศึกษาวิชา
ทหารบกต่อในต่างประเทศ เมื่อได้เตรียมตัวเรียบร้อยแล้วประจวบกับสมเด็จพระ
ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันยหลวง จะเสด็จ
ประพาสทางประเทศจีนและญุ่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ พระประสงค์อำนวยพทยายุทธ
นักเรียนอนชังจะไปศึกษา ณ ทวีปยุโรปจึงได้ตามเสด็จโดยเรือพระที่นั่งจักรีไปจน
ถึงเมืองฮ่องกง และจากนั้นได้เดินทางผ่านประเทศญุ่น ไชบีเรีย และรัสเซีย
จนกระทั่งถึงกรุงเบอร์ลินประเทศเยอรมันในปี พ.ศ. ๒๔๕๔

เนื่องจากนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศเยอรมันยังไม่มีความรู้ทาง
ภาษาเยอรมันและวิชาอื่น ๆ พอที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยของเยอรมันได้ จึง
สถานทูตได้จัดส่งพระประสงค์อำนวยพทยายุทธ และนักเรียนที่ไปในวันเดียวกันให้ไปศึกษาวิชา
ขั้นต้นในความอำนวยการของโปรเฟสเซอร์ Vollhase ณ ตำบลด Berlin - Lichter-
felde การศึกษาในขณะนั้นวิชาภาษาเยอรมัน คำนวณ ภาษาอังกฤษ ภาษา

ฝรั่งเศส ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ในขณะนั้นพระประศาสน์ฯ พักอยู่กับครอบครัวของโปรเฟสเซอร์ ได้ศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับ สังคม และ วัฒนธรรม ฯลฯ ของเยอรมันไปด้วยพร้อมกันนั้นจะเป็นประโยชน์สำหรับจะเป็น นายทหารสืบไป แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เกิดสงครามขึ้นในยุโรป นักเรียน ไทยที่ศึกษาวิชาทหาร และจะ ศึกษา วิชาทหาร ใน ประเทศเยอรมัน ไม่สามารถจะ ศึกษาวิชานั้นต่อไปได้ ทางราชการสถานทูตจึงต้องย้ายนักเรียนประเภทนี้ซึ่งมี พระประศาสน์ฯ รวมอยู่ด้วยให้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์โดยมิให้ เสียเวลาหรือต้องส่งกลับเมืองไทย เมื่อไปถึงประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระ ประศาสน์ฯ ได้เข้าศึกษาอยู่ใน Institut Minerva อันเป็นสถานการศึกษานามชื่อ ที่เมือง Zurich เตรียมกระทรวงสอบสวนเข้าศึกษาใน Polytechnische Hochschule อันเป็นมหาวิทยาลัย ทาง การช่าง และ วิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียง แห่งหนึ่ง ในโลก ในขณะเดียวกันทางราชการสถานทูตไทย ณ กรุงเบอร์ลินได้ติดต่อกับทางราช การของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ขอให้ให้นักเรียนไทยในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้เข้าศึกษาวิชาทหารบกของประเทศนั้นต่อไป เมื่อพระประศาสน์ฯ ได้เข้าศึกษา วิชาอยู่ใน Polytechnische Hochschule แล้ว ทางราชการสวิตเซอร์แลนด์ก็ได้ตกลงรับนักเรียนไทยทั้งหมดให้เข้าศึกษาวิชาทหารต่อในกองทัพบก ของสวิต เซอร์แลนด์ได้ พระประศาสน์ฯ ได้เข้าเป็นพลทหารในโรงเรียนทหารชั้นพลหนัก ณ เมือง Thun เป็นชนชั้นจัญญากาศ แล้วกลับมาเมือง Zurich เข้าศึกษาใน โรงเรียนทหารราบในฐานะเป็นพลทหารเช่นเดียวกัน เมื่อจบหลักสูตรแล้วทาง ราชการได้ให้เข้าศึกษา ใน โรงเรียน นายสิบอดิศัยต่อขึ้นไป จนกระทั่งจบ ภาระบว นการศึกษ ในระยะใกล้เคียงกันนั้นทางราชการทหารบกสวิตเซอร์แลนด์ได้เปิด โรงเรียนนายทหารสนามชนบทเมืองนอก พระประศาสน์ฯ จึงได้มีโอกาสเข้า ศึกษาต่อในโรงเรียนนายทหารสนามรบนั้นด้วย

อนุกรรมการของสวีตเซอร์แลนด์นั้น ย่อมเห็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่ามี
 สมรรถภาพสูงเพียงไร กองทัพบกสวีตเซอร์แลนด์เข้มแข็ง ทหารมวนยศึก
 มีอาวุธทันสมัย การศึกษาอบรมในโรงเรียนต่างๆ แม้จะใช้เวลาน้อย แต่ผู้
 ใฝ่เข้าศึกษาต้องใช้เวลาหลายปีจนกว่าจะสำเร็จอย่างสูงที่สุดทุกฝ่ายมีอยู่
 พระประศาสน์ฯ ใฝ่ศึกษาในโรงเรียนทหารเหล่านั้นด้วยศรัทธา มา พระประศาสน์ฯ
 เป็นทหารที่มีความซื่อสัตย์เพียรอดทนอย่างขงยวค แม้อากาศจะหนาว หิมะ
 จะตก น้ำจะแข็ง จะต้องขุดขี้ไต้เข้าช่วยแบกน้ำหนักมีอาวุธและยุทธสัมภาระ
 ประจำกายครบถ้วนไม่น้อยกว่าเพื่อนทหารสวีตเซอร์แลนด์ ผู้มีร่างกายแข็งแรง
 ถิ่นล่าสัตว์ พระประศาสน์ฯ ก็ไม่เคยย่อท้อ หรือแสดงออกซึ่งความอ่อน
 แอ จนปรากฏว่าได้รับความชมเชยเนื่อง ๆ จากนายทหารผู้ใหญ่ซึ่งมาตรวจ
 สอบภาคการฝึกว่า—เป็น “ทหารตัวอย่างของไทย” แต่การศึกษาในโรงเรียน
 ทกล่าวหลังนยงหาทนสู้กลงไม่ ประเทศไทยก็ได้ประกาศสงครามเข้ากับ
 ฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นปรบภัยกษฝายเยอรมัน ทางราชการทหารบกประเทศ
 สวีตเซอร์แลนด์จึงจำเป็นต้องให้คนไทยรวมทั้งพระประศาสน์ฯ ด้วยพ้นจากราช
 การทหารของประเทศนั้น เพราะเกรงว่าหากชนโหดขมขยต์ต่อไปอาจเป็นเหตุ
 ให้ความเป็นกลางของเขาต่างพรัดไป พระประศาสน์ฯ ก็ออกจากกองทัพ
 สวีตเซอร์แลนด์โดยได้รับประกาศนียบัตร จาก กองทัพบกของประเทศนั้น ให้มียศ
 เป็นร้อยตรีไคทง ๆ ที่ยังศึกษาไม่จบถึงกล่าวแล้ว

ในขณะที่ใฝ่ศึกษาอยู่ในประเทศสวีตเซอร์แลนด์ หลังจาก สถานทูตไทย
 ในกรุงเบอร์ลินได้ย้ายไปตั้ง ณ กรุงโคเปนเฮเกนประเทศเดนมาร์กแล้ว นักเรียน
 ไทยทั้งหมดได้โอนมาสังกัดอยู่ในความ บัณฑิตบัญชา ของ สถาน อัครราชทูตไทย
 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะสงครามแล้ว และ
 จะส่งกองทหารอาสาไปทำการร่วมรบในประเทศฝรั่งเศส ทางราชการจึงเรียก

นักเรียนทหารไทยทั้งหมดในประเทศสวีตเซอร์แลนด์ให้เดินทางไปกรุงปารีส เพื่อ
 เตรียมตัวที่จะร่วมปฏิบัติ ราชการ กับกอง ทหารอาสา ในชั้นต้นในประเทศ
 ฝรั่งเศส พระประศาสน์ ฯ ได้ไปศึกษาหาความชำนาญในวิชาภาษาฝรั่งเศส
 ณ เมือง Cean ในระหว่างนั้นทางราชการได้ประจักษ์คุณความดีความสามารถ
 ของพระประศาสน์ ฯ จึงได้แต่งตั้งให้ยศเป็นร้อยตรีของประเทศไทย และออก
 หนังสือมา ขณะท่พระประศาสน์ ฯ รัยราชการอยู่ในหน่วยของพันของกองทหาร
 อาสา พระประศาสน์ ฯ ได้รัยพระราชทานยศเป็นร้อยโท และได้ปฏิบัติหน้าที่อยู่
 ในหน่วยนั้นจนสิ้นมหาดสงครามโลกครั้งที่ ๑ เดินทางกลับด้วยพร้อมด้วยทหาร
 อาสารุ่นที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

ในยามสุขพระประศาสน์ ฯ ไม่เคยขาด เมื่อมีการสนุกเฮฮา มีพระ
 ประศาสน์ ฯ มาร่วมวงด้วย ความสุขสนุกสนานจะมากจนเกินตัวคุณ ในยามทุกข์
 ร้อนพระประศาสน์ ฯ ไม่เคยปลุกหนีเอาตัวรอด พระประศาสน์ ฯ จะช่วยแบ่งเบา
 ความทุกข์ขบภาระให้ใครเป็นส่วนใหญ่ พระประศาสน์ ฯ เป็นผู้มีควมประพฤติ
 เรียบร้อย แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นแมวนอนหวด เป็นคนอ่อนโยนแต่ก็ไม่ถึงกับเรียกว่า
 อ่อนแอ เป็นมิตรแท้ มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักปฏิบัติตนเข้ากับสังคมของ
 บุคคลทุกชั้น คุณสมบัติอันดีในตัวของคุณพระประศาสน์ ฯ เหล่านี้ทำให้พระ
 ประศาสน์ ฯ เป็นที่รักใคร่ของบรรดาเพื่อนฝูงทั้งไทยและเทศ.

พล ท. พระศัลป์ศักดิ์ตรากม

๒๔ พ.ย. ๕๓

พ.อ. ชน ช่างสุคันธ์

๖ ธ.ค. ๕๓

จดหมายเหตุ

เรื่องมิชชันนารีอเมริกันมาประเทศไทย

ตอนที่ ๑

ศาสนาของพระเยซูคริสต์ ซึ่งฝรั่งมาส่งสอนในประเทศไทยเป็น ๒ ลทธิ
 ลทธิหนึ่งเรียกว่าโรมันคาทอลิก พวกบาทหลวงฝรั่งเค้านำมาสอนแต่กรุงศรี
 อโยธยาเป็นราชธานี ครั้นคคอกมาจนขบคน อักลทธิหนึ่งเรียกว่าโปรเตสแตนต์
 เมื่อกองศรีอยุธยาเป็นราชธานี หาปรากฏว่ามีฝรั่งชาติใดนำมาส่งสอนไม่ จน
 เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกมิชชัน
 นารีอเมริกันจึงนำเข้ามาตั้งเป็นครั้งแรก แต่พวกมิชชันนารีที่เข้ามาในเมืองไทย
 ครั้งนั้น มาต่างกันเป็น ๓ คราว คราวแรก คือ ม. ชูมลิน กับ ม. กัตส์ลาฟ
 และเรเวอเรนตเฮย์ล ซึ่งเป็นพวกมิชชันนารี คณะลอนดอน มิชชันนารี ไซไซเซต
 มาก่อน คราวที่ ๒ คือเรเวอเรนต ยอนเทเลอร์โยนส์กับภรรยา และ เรเวอเรนต
 วิลเลียมคิน ซึ่งเป็นมิชชันนารี คณะอเมริกัน แบบติสต์ ยอค เข้ามา คราว
 ที่ ๓ คือเรเวอเรนต รอนสันกับภรรยา เรเวอเรนต เฮส. ยอนสันกับภรรยา
 และหมอบ ค.ย. ยอคเล็กกับภรรยา ซึ่งเป็นมิชชันนารี คณะอเมริกัน ยอค ออฟ
 คอสมิซชันเนอร์ ฟือร์ ฟอเรน มิชชันนารี เข้ามา

มิชชันนารีที่มากคราวที่ ๑ นั้น มาโดยลำพัง ด้ยมาสอนศาสนาอยู่ใน
 เมืองจีน มาทราบว่ามิชชันนารีมาอยู่ในประเทศไทยมากจึงตามมา ไม่ได้รบค้าส่งจาก
 สยามการค้าศาสนาในประเทศอเมริกา แต่เมื่อมาลงเมืองไทยได้เห็นว่าเมืองน
 สยามควรจะเปนที่แผ่ศาสนาคริสต์ จึงได้มีจดหมายแจ้งความคำริชของตนไปยัง
 สยามการค้าศาสนา TUD และออกความเห็นให้ส่งมิชชันนารีเข้ามาตั้งสอนศาสนา

ในเมืองไทย ส่วนชุกมาคราวที่ ๒ กับที่ ๓ นั้น มาโดยได้รับคำสั่งโดยตรงจาก
 สภากรรมการศาสนาในประเทศอเมริกา และเมื่อมาถึงเมืองไทยแล้ว ชุกที่ ๒ กับ
 ชุกที่ ๓ นั้น ได้รวมกันเข้าเป็นคณะเดียวกัน ให้ชื่อใหม่ว่า อเมริกัน แชนซิสต์
 บอค แอนด์ อเมอริกัน บอค ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอว์ ฟอเรน मिชชันส์
 มิชชันนารีทง ๓ ชุกนี้ได้มาดำเนินการ คือเผยแพร่ศาสนาอย่างเดียวกัน เรื่อง
 ราวของมิชชันนารีทง ๓ คณะนี้ มีเท่าความใคร่จะได้เล่าโดยย่อต่อไปนี้

มิชชันนารีคณะที่ ๑

ม. กัตต์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน เมื่อก่อนจะมาสู่ประเทศไทยได้มาพักอยู่
 ที่เมืองสิงคโปร์ จนฉนวนที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๑ โดยสารเรือสำเภาจีน
 ลำหนึ่งแล่นโยมา ๑๘ วัน มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม

นอกจากมิชชันนารีทง ๒ ทักลาวแล้ว ยังมีมิชชันนารีอีกคนหนึ่ง ชื่อ
 ม. เม็คเฮิสต์ อยู่ที่เมืองยัตตาเวียในเกาะชวา ตั้งใจจะมาเมืองไทยเมื่อปลาย
 พ.ศ. ๒๓๗๐ แต่ในขณะนั้นเหตุขัดข้องเสียมาไม่ได้ ครั้นมาถึงย พ.ศ. ๒๓๗๑
 ได้ทราบว่า ม. กัตต์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน กำลังเตรียมเดินทางจะมาเมืองไทย
 เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะสมทบมาด้วยได้ จึงโดยสารเรือโยออกจากเมือง
 ยัตตาเวียเดินทางมายังเมืองสิงคโปร์แต่มาไม่ทัน ม. กัตต์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน
 ได้ออกเรือจากสิงคโปร์มาเสียได้ ๒ วันก่อน จึงเป็นอันคลาดกัน เมื่อการเป็น
 เช่นนั้น ม. เม็คเฮิสต์ จึงโดยสารเรือลำหนึ่งมายังเมืองปหัง เมืองตรังถาน
 เมืองคามาบัน เมืองยัตตาน และต่อมาจนถึงเมืองสงขลา เพื่อจะหาเรือใหญ่
 อาศัยมายังกรุงเทพฯ หรือไปเมืองญวน แต่ก็ไม่สำเร็จอีก ม. เม็คเฮิสต์
 ก็กลับไปยังเมืองสิงคโปร์

ฝ่าย ม. กิตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ครนมาถงกรุงเทพฯ มาพบ ม. กาลอส เตอซัลเวอรา ซึ่งเบงกงสลบ่อดเกตอ่ยในครงนน (๑) ได้ช่วยเหลือพวกมิชชันนารทง ๒ นเบงอนมาก คอให้ทอชและเมออดกเกยคกนก็ได้ช่วยชองกัน บานทมิชชันนารทง ๒ นชยนน จึงอ่ยเกดกยถึงสลบ่อดเกต

พอ ม. กิตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน มาอ่ยในเมืองไทยได้ ๒ สัปดาห์ ขอนญาคทากรรัฐบาลไคแลวกเริ่มชูลชวณพวกจีนไหเจ้าถศศาสนาคริสต์ทง และแกกจ่ายหนังสือสอนศาสนาซงพมพมาแต่เมืองจีน การททอชแกกหนังสือสอนพวกถศศาสนาโรมันคาธอลิกทอช พคทาว่า พวกอเมรกัน จะมาปลก ให้พวกจีนก่อการกำเรบ จนทราชดงพระเจ้าแผนคณกทงสระคังพระทย จึงตรัสล้ง เเหอมาแบลชอก แต่ครนทงทราชว่ามิไคมีล้ง ไคล้งหนังสือซงเบงชฎิชกษเกกรรัฐบาล ก็ไชรท ๑ ขอนญาคให้พวกมิชชันนารล้งสอนอ่ยไคออกต่อไ ไปดงเชนนนถกคชงมชาว่าไคมีระกาชออกห้ามมิให้ ไทยมไคมีหนังสือซงเบงชฎิชกษเกกรรัฐบาล ขอนญาคให้พวกมิชชันนารทง ๒ อ่ยเนอช (๒) จน ม. กาลอส เตอซัลเวอราทอชพลอชลคคำหนค ไทยในการททชพวกมิชชันนารทง ๒ นไว และในทลคไคไรค้ำล้งให้ไคเขาทง ๒ ไปตามเรดง แต่ ม. กาลอส ไควงเคนช่วยเหลืออชอย่างแข็งแรง และคงเบงมทอชอชชงนดงทลค ครงนนเจ้าพระยาพระคลัง (๓) ดงชอกให้ ม. ชันเคอร์ พอคาเรกฤษคณแรก ซงในเวลานนอ่ยในกรุงเทพฯ จคการเขาคณทง ๒ นล้งเรอไปล้งเลียบชงเมืองสิงคโปร์

เมอพวกมิชชันนารทง ๒ รุเรอว่าทวระคชงลคไคทงนน จึงขนการอชคอเจ้าพระยาพระคลัง เสนายคกกระทรวงการต่างประเทศ อชากทราชดงคททเขา

(๑) มาแต่รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งเป็นท่หลวงอภัยวาณิช
(๒) ถึงแก่การขจัดชงอชอย่างม มีชชันนารทง ๒ ถึยพชอวมทจะสอนศาสนาแก่ไทยอ่ยเมอ
(๓) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์

ถูกกล่าวหา และอยากทราบว่าเหตุใดเขาจึงจะต้องถูกไล่ออกจากเมืองไทย โดยมีใ้มีความผิดอย่างหนึ่งอย่างใด เขาอ้างว่าเขาควรจะได้รักษาเกียรติยศไว้เท่าเทียมพวกชาวหลวงโรมันคาทอลิกเหมือนกัน และว่าถ้าเขาจะต้องถูกไล่อะไร ๆ แล้วก็ขอให้รัฐบาลออกหนังสือให้เขาขอย้ายหนึ่ง แห่งความผิดของเขาสวมควร จะถูกไล่ออกจากประเทศ จะได้เขาไปแสดงแก๊งอังกฤษที่เมืองสิงคโปร์ การคดี คำนอนแข็งแรงของเขาทั้ง ๒ นมมลค กล่าวคือเจ้าพระยาพระคลังตกลงอนุญาต ให้เขาขอย้ายไปอีก แต่ขอให้เขาระมัดระวังในเรื่องแจกหนังสือให้มาก

เมื่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสงบกันไปแล้ว เขาทั้ง ๒ ได้กลับตั้งต้นดำเนินการ ตามเดิมคือ แจกหนังสือแต่แจกอย่างระมัดระวัง (๑) และแจกวิชาโรคต่าง ๆ (๒) ทั่วๆ ไป ต่อมาไม่นานนักคนทั้งหลายก็มีความชอบพอเชื่อถือเขา พวกนี้ มารับหนังสือแจกและขอยาเป็นจำนวนมาก ประมาณเดือนเศษเท่านั้นเขาก็มี โอกาสได้สัมผัสกับชีวิตที่ออกกับประชาชนมีจำนวนมาก และในจำนวนหนังสือเงิน ๒๕ หีบ ซึ่งเขาเอามา ก็เหลืออยู่แต่เพียง ๒ หีบเท่านั้น

ในระหว่างนั้นเขารู้สึกว่าหนังสือสอนศาสนาที่แจกอยู่นั้น ถ้าเป็นภาษาไทย แจกแก่พวกไทยบ้างแล้ว จะมีประโยชน์มาก เขาจึงเริ่มเรียนภาษาไทยและจัดการ จ้างเงินและพม่าให้แปลพระคัมภีร์ (๓) จากภาษาจีนเป็นไทย คือให้จีนคนหนึ่งชื่อ ติง ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาไทยแปลภาษาจีนออกเป็นภาษาไทยโดยวิธีว่าปากเปล่า ให้ พม่าคนหนึ่งชื่อ ฮัน เป็นผู้จึกเรียบเรียงตามคำที่จีนติงแปลออกจากภาษาจีนนั้น เป็นภาษาไทย แต่เมื่อได้แจกหนังสือ (๔) และยาตามขอหมดแล้ว ม. ทอมลิน เกิด ไม่ใคร่สบายและคิดที่จะกลับไปรักษาตัวยังเมืองสิงคโปร์ ทั้งจะได้ไปเอาหนังสือ

(๑) คือแจกเฉพาะจีน
 (๒) แจกให้ทั้งไทยและจีน
 (๓) คือพระคัมภีร์ไบเบิล
 (๔) หนังสือภาษาจีน

และยามาไว้อีก วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๒ ม. ทอมลิน ลงเรือออกจากเมืองไทยไปยังเมืองสิงคโปร์ ทิ้งให้ ม. กัตส์ลาฟ ทำเนิการต่อไปในเมืองไทยโดยลำพัง

ในระหว่าง ๖ เดือนตั้งแต่ ม. ทอมลิน กับ ม. กัตส์ลาฟ มาอยู่ในเมืองไทยนั้น ได้จัดการแปลพระคัมภีร์ใหม่อันพรรณาดังเกียรติคุณของพระเยซูคริสต์ทั้ง ๔ คัมภีร์^(๑) ออกเป็นภาษาไทย เขียนด้วยอักษรโรมันจอบริยธรณ^(๒) และทั้งได้แต่งอภิธานภาษาอังกฤษกับภาษาไทยชนออกเล่ม ๑ สำเร็ตงแต่อักษร เอ ไปจนถึงอักษร ฮาร์ กับทั้งได้ช่วยกันแปลพระคัมภีร์ออกเป็นภาษาลาว เขมร และแต่งอภิธานกับไวยากรณ์เป็นภาษาไทยและภาษาเขมรไว้อีกด้วย แต่หนังสือที่ ม. กัตส์ลาฟ และ ม. ทอมลินแต่งไว้ในครั้งนั้น ไม่ใคร่จะตกคองเรียบร้อยนัก เพราะฉะนั้นจึงได้พิมพ์ออกเพียง ๒ คัมภีร์เท่านั้น คือคัมภีร์ลูก กับ คัมภีร์จอ^(๓) หนังสือที่แปลออกจากพระคัมภีร์เหล่านั้น ภายหลัง ม. กัตส์ลาฟส่งไปให้เรเวอเรนทร์อบินสัน มอบไว้เป็นสมบัติของสภามชอเมริกัน แบบติสต์ ยอก แอนต์ อเมริกัน บอช ออฟ คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอร์เรน มิชชันส์ พร้อมด้วยหนังสือต่างๆ ที่เป็นภาษาไทย ภาษาลาว และภาษาญวนอีกเป็นจำนวนมาก หนังสือไทยต่างๆ ที่ ม. กัตส์ลาฟ ให้แก่สภามชนั้น ยังคงอยู่ในสภามชต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๐๗ ส่วนคนฉบบทเขียนด้วยกระดาษไทยนั้น ภายหลังได้เอาไปทำใบปลก หนังสือเสียหมด

ก่อนที่ ม. ทอมลิน จะออกไปจากประเทศไทย เขาได้รวบรวมเรื่องราวต่างๆ ที่มิชชันนารีได้ทำไปในระหว่างเวลา ๖ เดือน มอบสำเนาให้กัยกัน

(๑) คือ คัมภีร์ แมทธิว มาร์ค ลูก และจอ
(๒) พวกชาติหลวงโรมันลาออลักใช้เขียนภาษาไทยด้วยอักษรโรมันเหมือนกัน
(๓) พระคัมภีร์ทั้ง ๒ ทว่าได้พิมพ์ขึ้นนั้น พิมพ์ด้วยหัวอักษรโรมัน เพราะในเวลานั้นตัวพิมพ์อักษรไทยยังหาไม่มีในประเทศนี้

คอสตัน ชาวอเมริกัน (๑) ขอให้ส่งไปยังสมาคมการศึกษาในอเมริกา

เมื่อ ม. ทอมลิน^๑ ไปเมืองสิงคโปร์แล้ว ม. กัตส์ลาฟ ได้ทำการอยู่ในเมืองไทยอีกหลายเดือน ได้แต่งหนังสืออธิบายเรื่องศาสนาคริสต์เป็นภาษาไทย และได้แปลพระคัมภีร์ใหม่อย่างตงนอกเป็นภาษาไทย ครั้นทำงานของตนได้ตามที่ใดกระไรแล้ว จึงได้ออกจากเมืองไทยไปยังสิงคโปร์ชั่วคราว เพื่อจะจัดการพิมพ์หนังสือเหล่านั้น ในการที่ไปคราวนั้นเขาได้ตั้งงานกับนางสาวมาเรียเนเวล ซึ่งแต่ก่อนนั้นได้เคยอยู่ในตระกูลของหมอบอแนตรววิกเมืองลอนดอน ครั้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๒ ม. กัตส์ลาฟกลับมาเมืองไทยอีก อาศัยมากับเรืออเมริกันลำ ๑ ซึ่งเขวสันเป็นกัปตัน ม. เทวสัน^๒ ได้เคยเป็นคนออกหมายฉบบ์หนึ่งไปให้สมาคมการศึกษาในอเมริกา ขอให้สมาคมจัดการส่งเงินจำนวนมายังเมืองไทย ม. กัตส์ลาฟก็บรรยายได้ช่วยกันพยายามทำการที่จะให้การศึกษาเจริญยิ่งขึ้น มิได้เขยหน้าย ใ้แต่หนังสือเรื่องศาสนาออกหลายเล่ม ใช้เวลามาก แต่ว่าจะไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนเลย และทั้งนี้ข้างคนคัดสำเนาไว้ช้กเป็นจำนวนมาก

ม. กัตส์ลาฟก็บรรยายได้ดำเนินการอันยาก ลำบากของเขาอีกต่อมาจนถึงวันที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๓ นางกัตส์ลาฟ คลอดบุตรแฝดแล้วตกโลหิตถึงแก่กรรมในสองสามชั่วโมงนั่นเอง ส่วนบุตรแฝดนั้น คนหนึ่งตายตั้งแต่คลอด อีกคนหนึ่งอยู่มาไม่กี่เดือนถึงกลางเดือนมิถุนายนก็ตาย ม. กัตส์ลาฟเมื่อของพราดภรรยาทรก และต้องอยู่แต่ตัวคนเดียวเช่นนั้น ก็เกิดความรำคาญใจจึงคิดที่จะไปยังประเทศจีน

ครั้นวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๔ ม. กัตส์ลาฟ โดยสารเรือสำเภาออกไปประเทศจีน ก่อนที่ ม. กัตส์ลาฟจะออกเดินทางไปได้ หงบุตรนั้นช้ไขว้

(๑) กัปตันคอสตันคนนี้ ที่มาพาเด็กแฝดสองคนติดกัน ช้อินกับห้องในไปอเมริกา

แม่คนไทยคนหนึ่ง และตั้งแม่คนนี้ไว้ว่าถ้าได้พบกับนางทอมสัน ซึ่งยังอยู่ที่
เมืองสิงคโปร์ในเวลานั้นมากรุงเทพฯ เมื่อใดก็ขอให้บอกชื่อของคนที่ให้แก่นาง
ทอมสันนั้นไป. แต่ว่าพอไปถึงสี่โมงในวันที ๙ ได้ทราบข่าวว่านายตรนตายเสียอีก
เรือสำเภาท. ม. กัสส์ลาฟโดยสำรอนั้นออกจากสันดอนไปในวันที่ ๑๘ มิถุนายน
ก่อนหน้าที ม. ทอมสัน และเรือเรนต์เฮลล์มาถึงสองสามวันเท่านั้น ม. ทอมสัน
หวังว่าจะมาให้ถึงกรุงเทพฯ ก่อน ม. กัสส์ลาฟออกจากเมืองไทย แล้วจะชวน
ให้อยู่ในเมืองไทยชั่วคราวหรือหนึ่ง เพื่อช่วยกันแก้ไขพระศมภรทไทยแปลออก
เป็นภาษาไทยไว้อวดกันให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น แต่ไม่ทันกัน เพราะ ม. กัสส์ลาฟไปเสีย
ก่อนแล้ว

ความพิศขมาเหตุของ ม. กัสส์ลาฟ เขียนไว้มีใจความว่า ก่อนทีเขา
จะลงเรือไปเมืองจีนสองสามวัน ได้พบกับพ่อค้าจีนชาวเมืองกวางตุ้งตอนตะวัน
ออกคนหนึ่งชื่อตันจิง ได้เคยเป็นมิตรกันมาแต่ก่อน จึงชวนให้เขาไปเรือใบ
ของตน แต่ ม. กัสส์ลาฟไม่ไปด้วย เพราะไม่ชอบกิริยาของจีนคนนั้น ม. กัสส์ลาฟ
ได้ลงเรือใบของจีนอีกคนหนึ่งชื่อซันซันตรงไปเมืองเทียนสิน เรือทีไปบรรทุก
ไม้ฉาก น้ำตาล พริกไทย ขนนกและผ้าตอก มีลูกเรือประมาณ ๕๐ คน ม. ซันเตอ์
ก็ขึ้นตอลัน และ ม. แมคโคแนล ได้ตามไปส่งจนถึงเรือ

เรือลงลงไป ๖ วัน พอวันที่ ๙ ถึงสันดอน เมื่อคืนวันที่ ๙ ม. กัสส์ลาฟ
ป่วย อากาทรหนักมากแทบจะไม่รอด แต่พอเช้าวันที่ ๙ ก็ฟื้นลุกขึ้นยังเช้า
วันที่ ๑๔ เมื่อเรือยังจอดอยู่ที่สันดอนมีไทย (๑) คนหนึ่งไปหา ม. กัสส์ลาฟ ขอ
ตรวจข่าวของ เมื่อตรวจไม่พบสิ่งของทีต้องห้ามแล้วก็กลับไป เรือทยอยที่สันดอน
จนถึงวันที่ ๑๗ ครั้นวันที่ ๑๘ จึงออกเดินทางต่อไป วันที่ ๑๙ ถึงเกาะคราม
วันที่ ๒๒ มิถุนายน ถึงปากน้ำไฟโฮมฝั่งเทียนสิน (๒)

(๑) คือพวกชาวต่าน
(๒) ความทีกล่าวมุดอนนี้คัดจกหนังสือจีนสเวไปชิตอริ ๒๒๑ ม. ๒๕๖๕ หน้า ๘๑, ๘๔, ๘๗, ๑๒. ๑๘๓๒

ตามเรื่องของ ม. กิตส์ลาฟ ซึ่งได้กล่าวมาข้างบนนี้ หมอชัคเคสเลอร์เสริญ
 ม. กิตส์ลาฟว่าเป็นผู้มีความพากเพียรอดสาหัสยิ่งนัก เพราะเมื่อมาถึงเมืองไทย
 ใหม่ ๆ มีข้อควรวิษยามาก แต่ก็ได้ออกทนพยายามประคองจิตใจไว้มิให้เอา
 ใจใส่ต่อสิ่งเหล่านั้น จนในที่สุดได้ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งหลายนั้น ๆ เสียได้ กลายเป็น
 ผู้มีหน้ามีตา ในระหว่างเวลาอยู่ในเมืองไทย ได้แจกหนังสือว่าด้วยเรื่องศาสนา
 และแยกยารักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งเป็นขยายในการที่จะดำเนินกิจในศาสนาให้สะดวก
 ยิ่ง ๆ ขึ้น เพราะการแจกยาและบริกรรมรักษาโรคซึ่งบรรดามิชชันนารีทั้งหลายกระทำ
 กันในสมัยนั้น คนไทยจึงเรียกบรรดาพวกมิชชันนารีว่า "หมอ" นี้เป็นกิจการ
 ส่วนหนึ่งซึ่ง ม. กิตส์ลาฟได้กระทำไปในเวลาที่ตนอยู่ในเมืองไทย ยังมีกิจอย่าง
 อื่นอีก ซึ่งนับว่า ม. กิตส์ลาฟได้ทำในเวลาที่ตนออกจากเมืองไทยไปแล้ว คือ
 ในเวลาที่ตนยังอยู่ในเมืองไทย ได้ตรวจตอปลินิสัยใจคอของชาวไทยและไต่ตรวจของถึง
 ความเจ็บป่วยต่าง ๆ ในเมืองนี้ เมื่อเห็นว่าเมืองนี้สมควรจะเห็นแก่ศาสนาคริสต์
 ให้มาประดิษฐานอยู่ได้แล้ว จึงมีจดหมายไปถึงคณะผู้ช่วยการศาสนา ซึ่งตั้ง
 สาขาอยู่ในกรุงลอนดอน ออกความเห็นให้คณะบริพัตรการส่งมิชชันนารีเข้ามายัง
 เมืองไทย และได้เขียนจดหมายถึง เรเวอเรนต์ เจ. จิตสัน ที่ประเทศพม่าอีก
 ฉบับหนึ่ง เป็นใจความว่าอยากได้หนังสือสอนศาสนาเป็นภาษาพม่าบ้าง และต้อง
 การมิชชันนารีซึ่งเคยทำการอยู่ในประเทศพม่าสักคนหนึ่ง เพื่อประโยชน์จะ
 ส่งสอนพวกพม่าและญวนซึ่งอยู่ในเมืองไทยนี้ หนังสือที่ ม. กิตส์ลาฟเขียนไปนั้น
 ม. ทอมลิน เพื่อนร่วมศอกก็ได้ช่วยเหลือแรงเหตุผลสนับสนุนความเห็นเพิ่มเติม
 ลงไปในหนังสือฉบับที่ช่วย แต่ในเวลานั้นมีมิชชันนารีในประเทศพม่าก็มีจำกัด
 ไม่มีตัวมิชชันนารีที่จะส่งให้เข้ามาช่วยเหลือในเมืองไทยได้

ครั้นต่อมา ม. กิตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ได้พยายามเขียนจดหมายขอ
 มิชชันนารีเข้ามาทำงานในเมืองไทยอีก คราวนั้นเขียนถึงคณะอเมริกัน ยอช ออฟ

กอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ ซึ่งอยู่ในประเทศอเมริกาฝากบัญชี
คอปพันไป เมื่อคณะกรรมการไทรบุนัลของ ม. กัตส์ลาฟก็เห็นชอบด้วย
แต่เวลานั้นยังไม่มีมติชื่อนารทจะส่งตรงมายังเมืองไทย แต่ยังมีเรื่อง
เกี่ยวกับเวลาทเวเวเรนค์ เดวิด เอเบิล มิชชันนารีประจำตะวันออกของคณะนั้น กำลัง
จะเดินทางไปเมืองกวางตุ้ง คณะกรรมการจึงสั่งให้เรเวอเรนค์ เอเบิล มา
เมืองไทยด้วย เรเวอเรนค์ เอเบิล ได้มาที่ ม. ทอมลิน ที่สิงคโปร์ และเคย
สมทบกันเดินทางต่อมาถึงเมืองไทย

พฤทธิเหตุของ ม. กัตส์ลาฟ ทมตเพียงเท่านั้น จะได้เล่าถึงพฤทธิเหตุของ
เรเวอเรนค์ เอเบิล กับ ม. ทอมลิน อีกต่อไป

ฝ่าย เรเวอเรนค์ เอเบิล เมื่อได้ทำการที่เมืองกวางตุ้ง และโดยสารเรือ
ไปยังเกาะชวา และเกาะอื่นๆ เพื่อตรวจหลักฐานของฮอลันดา ตามคำสั่งโดยตรง
ของผู้บัญชาการคณะแล้ว จึงออกเดินทางไปเมืองสิงคโปร์ เพื่อหาเรือต่อมา
เมืองไทย บังเอิญพบกับ ม. ทอมลิน ซึ่งออกไปเปลี่ยนอากาศที่นั่น กำลังจะ
เดินทางกลับมากรุงเทพฯ เขาทั้ง ๒ จึงได้เดินทางมาด้วยกัน

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๔ จึงโดยสารเรือชื่อไซเพีย (๑) ซึ่งชาว
อังกฤษเป็นกัปตัน ออกจากสิงคโปร์มาเมืองไทย ได้มาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่
๒ กรกฎาคม พอมาถึง ม. คาลอส เดอ ซิลเวร่า กงสุลประเทศ ได้มี
ความเอื้อเฟื้อรับรองคนทั้ง ๒ เช่นอย่างดี มุ่งสั่งทำให้ ม. ทอมลินเสียใจอยู่
อย่างหนึ่ง คือมาไม่ทัน ม. กัตส์ลาฟ เขาทั้ง ๒ ได้พักอยู่ที่เรือนซึ่งเคยอยู่กับ
ม. กัตส์ลาฟครั้งอยู่ก่อนนั้น

ม. ทอมลิน กลับมาประเทศไทยทุกวัน ได้พยายามเป็นจำนวนมาก
หนังสือใน ๒ ทับ และหนังสือภาษาไทยพิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน ๓๐๐ ฉบับ

(๑) เป็นเรืออาหรับชนิดหนึ่ง

ม. กิตส์ลาฟ ก็เหลือหนังสือไว้ให้เขาอีก ๗ หีบ ครั้นแจกแจ่งทยอยแจกจ่ายเรียบร้อยแล้ว ม. ทอมลินก็เริ่มแจกหนังสือ แจกยาอีก มีผู้มาขอยาและหนังสือเป็นจำนวนมาก ในไม่ช้าหนังสือภาษาไทยก็นำมาเกือบหมด (๑) ม. ทอมลิน รู้สึกปลื้มใจในการงานที่ได้ออกไปแล้วนั้นมาก และพุดถึงคนสำคัญ ๆ ซึ่งได้เคยไปหาเขาและขอหนังสือจากเขา เช่นพระองค์หนึ่งซึ่งเป็นสมภารอยู่ในวัดของเจ้าพระยาพระคลัง ก็ได้เคยมาขอลอกพระคัมภีร์ใหม่ไปหลายภาค ม. ทอมลินได้ตั้งโรงสวดสำหรับบูชาพระเจ้าชนแห่งหนึ่ง ในเรือนของเขา มีการสวดมนต์กันทุก ๆ วัน เสาร์เช้าสวดกันเป็นภาษาจีน มีพวกจีนไปทำสักการบูชากันมาก ในพวกจีนเหล่านั้น ม. ทอมลินเคยพุดถึงเด็กคนใช้ ๓ คน ว่าไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้เขายินดีเท่าที่ได้เห็นเด็ก ๓ คนของเขากลับใจได้เห็นปรากฏอยู่ตรงหน้าเลย

เมื่อ เรเวอเรนด์ เฮยล เห็นจ้ะว่า เมืองไทยจะเป็นสถานที่ ๆ จะประดิษฐานศาสนาคริสต์อันสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งเช่นนี้แล้ว จึงได้มีหนังสือไปยังคณะกรรมการกรุงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๔ ว่า "มีสิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าควรจะเตือนคณะกรรมการให้ทราบ คือเมืองไทยในเวลานี้มีผลของการระบือโงวาคำสั่งสอนมากมาย เกินกำลังที่พวกมิชชันนารีจะเทศนาสั่งสอนให้ทั่วถึงกันได้ และกรุงเทพฯ เป็นสถานที่ใหม่อันสำคัญที่พวกเราต้องการยกไว้เป็นที่ประดิษฐานศาสนา สัมควรแล้วที่จะต้องมีผู้มาช่วยเหลือ เหตุนี้ขอให้ส่งมิชชันนารีมาสองหรือสามคนโดยเร็วที่สุด" และกล่าวต่อไปในหนังสือฉบับเดียวกันนั้นว่า "อันขอซึ่งจะพุดจากคุณด้วยเรื่องระบือโงวาคำสั่งสอนเมืองไทยเป็นแหล่งแห่งศาสนานี้ ระบือโงวาคำสั่งสอนในเวลาเร็วที่สุด อนึ่ง ม. ทอมลิน เพื่อนผู้เฝ้าการเอางานของข้าพเจ้าก็ดูเหมือนว่าจะไม่อยู่ในเมืองไทยอีกนานเท่าไรนัก เขาได้มาจากสิงคโปร์โดยมิได้เอาพวงเงินลูกน้องมาด้วย และครอบครัวของเขาที่ยังอยู่ที่เมืองสิงคโปร์"

(๑) คิดไม่ถึงว่า หนังสืออันจะมีประโยชน์ในการสอนศาสนาได้อย่างไร เพราะไทยในสมัยนั้น เห็นจะอ่านอักษรโรมันได้น้อยเต็มที

เรเวอเรนต์ เอบีล ชอบเมืองไทยมาก และตั้งใจว่าจะไม่โยกย้ายไปท้องถิ่นอื่น
 แต่ภายหลังมาประสบอุบัติเหตุไข้เข้า เรเวอเรนต์ เอบีล จึงคิดที่จะไปเปลี่ยน
 อาศัยที่เมืองฮอนฮัวคราว กล้วยในครั้งหนึ่ง (๑) • น่าชมมาก ท่วมถนนหนทาง
 ทั่วทุกแห่งอยู่ประมาณสองเดือนเศษ วันหาที่เหมาะ ๆ จะออกกำลังกายไม่ได้
 จึงทำให้เกิดเป็นไข้ขึ้น นเองเป็นเหตุทำให้เขาเกิดจะไปรักษาตัวที่เมืองสิงคโปร์
 พร้อมภรรยา ม. ทอมลิน ซึ่งจำเป็นต้องไปเยี่ยมภรรยาผู้ป่วยอยู่ที่สิงคโปร์นั้นด้วย

ครั้นถึงวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๔ เรเวอเรนต์ เอบีล กับ ม. ทอมลิน
 จึงออกเดินทางจากเมืองไทยไปสิงคโปร์ วันที่ ๑๓ ถึง เรเวอเรนต์ เอบีล ได้ไป
 เที่ยงที่สิงคโปร์และมดะกาเช่นนั้น การป่วยไข้ก็กลับหายเป็นปกติ ครั้นวันที่
 ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕ เรเวอเรนต์ เอบีล ได้โดยสารเรือสำเภากลับมา
 เมืองไทยอีก แต่มาโดยลำพัง ม. ทอมลินหาได้กลับมามีชีวิตไม่ เทียบ
 เรเวอเรนต์ เอบีล ตั้งใจจะมาให้ถนอมกรุงเทพ ฯ ก่อนที่จะมีเรือสำเภาลำใดลำหนึ่ง
 ไปยังเมืองจีน โดยประสงค์จะจัดการฝากหนังสือศาสนาคริสต์ไปยังเมือง
 จีน ครั้นวันที่ ๑๘ พฤษภาคม เขาได้มาถึงกรุงเทพ ฯ ม. เดอซิลเวียรา ได้
 ขอร้องเข็นขึ้นที่ แต่ในขณะเขารัฐว่าที่กรุงเทพ ฯ มีการตรวจขึ้นมากไม่เหมือน
 เมื่อก่อน ภายหลังที่เขามาถึงแล้วไม่สู้สนุก มีหมายประกาศออกครั้งที่ ๒
 ห้ามไม่ให้ราษฎรรับแขกหนังสือต่าง ๆ แต่เขาก็ยังได้รับอนุญาตให้ฝากหนังสือ
 ไปยังเมืองจีนได้ทั้งความปรารถนา

เรเวอเรนต์ เอบีล ได้แก่ภัยยารักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่คนเจ็บป่วยมี
 จำนวนมาก ซึ่งมาหาทุก ๆ วัน และรู้สึกมีความปลื้มใจที่ได้เห็นว่ามีผู้มาทำ
 ลึกการบวชพระเป็นเจ้าในวันเสาร์จนมาหลายหลายตา การที่มาประชุมกันไหว
 พระเป็นเจ้าเช่นนี้ แม้ในเวลาที่ เรเวอเรนต์ เอบีล ไปเยี่ยมของสิงคโปร์ ก็ได้

(๑) เมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๕๗

กระทำกันอยู่เนือง ๆ เรเวอเรนต์ เฮย์ล รู้สึกยินดีมาก ได้จดหมายเหตุไว้ว่า
 “แต่ก่อนนี้ในวันเสาร์มีพวกจีนมาไหว้พระสวดมนต์เพียงครึ่งละ ๑๒ ถึง ๒๐ คน
 เท่านั้น แต่เดี๋ยวนี้มีครึ่งละมาก ๆ ในบาญชีปรากฏว่ามีมาเข้าช้อถอศาสนา
 มากจนเป็นลำดับ ข้าพเจ้าเชื่อว่าต่อไปจะเป็นสุมาคมน หรือสโมสรอนใหญ่ไ้
 แห่งหนึ่ง ในระหว่างเวลาแรกข้าพเจ้าเคยอธิบายและมาขอว่าควรจะไปใน
 การพิธีในโรงสวดของข้าพเจ้าบ้าง ได้กำหนดวันและชั่วโมงแก่เขาเหล่านั้นให้
 ไปรับยา ณ ที่นั้น โดยวิธีนี้ได้มีคนไปยังโรงสวดเป็นอันมาก ต่างมีความยินดี
 และพอใจจนดูเหมือนว่าไม่มีความเกียจคร้านในเรื่องนี้เลยเลย นอกจากนั้นยังมี
 อีกประมาณ ๖ คน ได้มีความร่าเริงใน สของการสวดมนต์ไหว้พระ และรับคำ
 สั่งสอนทุก ๆ วัน ผลที่ปรากฏแล้วคือว่ามีคนหนุ่มมา ฟันแล้ว ว่าคำสอนของ
 ศาสนาคริสต์คงเป็นคำสอนอันดีและแท้จริง และบางคนถ่อมมันหัวใจเสียจนไม่มี
 เวลาที่จะลมไ้ออกเลย และเขาทั้งหลายคงจะละการนบถอลถอลอื่น ๆ และมา
 เชื้อถือในพระเป็นเจ้าอันแท้จริงของเราพระองค์เดียวไ้ได้อย่างแน่นอน แต่ข้าพเจ้า
 ไม่กล้าพอที่จะทำพิธีหรือตั้งช้อให้แก่ใคร ๆ ที่จะเข้าศาสนาด้วยตัวข้าพเจ้าเอง
 ไ้ เพราะฉะนั้นความหวังที่จะให้เขาทั้งหมด อยู่ในคำสั่งสอนไปทุกสิ่งทุกอย่าง
 เป็นของยากมาก หรืออยู่ไกลที่สุด เพราะหัวใจของเขาพึงจะหลุดพ้นจากความ
 มืดมนไ้ใหม่ ๆ เท่านั้น”

ม. กตัสถาฟ ได้ทำกรับเข้าศาสนาไว้ ต่อมาปรากฏว่า
 เป็นผู้เชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระเป็นเจ้า เล่าจริง ๆ จนผู้นับช้อ จนบุญต อดลย
 มาจากเมืองจีนและญวน ไ้ช่วยเหลอ เรเวอเรนต์ เฮย์ล มาก คือเนยงผกหค
 คนที่ไปสวดมนต์ให้พระเป็นยง ก่อนที่ เรเวอเรนต์ เฮย์ล จะออกไปจากเมืองไทย
 เขาไ้ตั้งใจให้จนบุญตเนยงเนยงนำกัถ ผู้ที่เข้ามาทำพิธีทั้งหมด และไ้ตกลงกย

ม. ชิลเวียรา ขออนุญาตให้บุตรมาทำพิธีพฤตศาสตร์ทำกันในเรือนหลังเดิมที่เคย
ทำกันมานั้นได้

ในการที่พระปลัดสร้างสิ่งใด ๆ ขึ้น เพื่อจะได้ให้เป็นการสะดวกแก่มิชชัน
นารีนั้น เรเวอเรนต์ เอเบิล ออกความเห็นว่าจะสร้างถนนอิฐ ในระหว่าง
ที่พักของมิชชันนารี และหมู่บ้านจีน และควรทำสัญญาซื้อขาย^(๑) ว่าควยท
อยู่ให้เป็นหลักฐาน และเหมาะโอกาสก็จะได้เลยแนะนำพระองค์ให้เข้าถอ
ศาสนาคริสต์ตั้งเสียควยทเคยว

เรเวอเรนต์ เอเบิล ได้รู้จักคุ้นเคยกับเจ้าฟ้าพระองค์คนมาตั้งแต่แรกเข้ามา
ถึงเมืองไทยใหม่ ๆ พระองค์มีพระเมตตาแก่เขาเช่นเคยควยทได้มีพระเมตตาแก่
ม. กิตส์ลาฟ และ ม. ทอมลิน และ เรเวอเรนต์ เอเบิล ได้กล่าวถึงคุณสิทธิ์^(๒)
ซึ่งเป็นผู้ที่พวกมิชชันนารีหวังจะได้อาศัยเป็นอันมากอีกคนหนึ่ง

แต่เพราะเกิดเหตุมีความไม่สะดวกขึ้นเนื่อง ๆ ในระหว่างเวลาที่เรเวอเรนต์
เอเบิล อยู่ในเมืองไทย จึงคิดที่จะเดินทางจากเมืองไทยไปยังเมืองฮอน

วันที่ ๕ พฤศจิกายน เรเวอเรนต์ เอเบิล โดยสารเรือใบของ ม. ฮันเตอร์
พ่อค้าอังกฤษ ออกจากกรุงเทพฯ ไปยังสิงคโปร์ ม. ฮันเตอร์ นี้เป็นผู้ที่ ม. กิตส์ลาฟ
ชมว่าเป็นผู้หนึ่งมีความเอื้อเฟื้อแก่มิชชันนารีเป็นอย่างดี โดยความเอื้อเฟื้อของ
กัปตัน นอร์ส เรเวอเรนต์ เอเบิล จึงได้โดยสารเรือไปสิงคโปร์ โดยมีค่าใช้จ่าย
น้อยอย่างใดเลย พวกเขาถึงสิงคโปร์ ไม่ช้านัก เรเวอเรนต์ โรเชก เบิล ซึ่งเป็น
คนสอนศาสนาประจำอยู่ที่สิงคโปร์ก็ถึงแก่ภรรยา เรเวอเรนต์ เอเบิล ไปทันยังได้
พยายามหาที่อยู่จนหมดลมหายใจ

^๑ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนั้นเรียกกันว่าเจ้าฟ้าน้อย หรือทูลกระหม่อม
พระองค์น้อย

^๒ หลวเสีทน์นายเวรมหาดเล็ก ซึ่งภายหลังได้เลื่อนขึ้นเป็นพระนายไวบ คือสมเด็จพระยา
บรมมหาสุริเยศวร

เรเวอเรนต์ เฮย์ล รู้สึกว่าตนมีความสุขมากจน เมื่อได้รับเชิญให้เป็น
 หัวหน้าสอนศาสนา ینگตอลงยอมรขทนาท ความหวังเดิมคิดว่าจะกลับไป
 ประเทศอเมริกา เป็นอันเลิกไว้ก่อน เรเวอเรนต์ เฮย์ล ได้พยายามเรียน
 ภาษารักษาไซเขียคนในพนเมือง และพยายามแจกหนังสือศาสนาคริสต์ให้แก่
 พวกจีนทก ๆ บ้าน โดยเหตุที่ตนครากตรำทำงานมากเช่นนั้น โรคเดิมก็กลับ
 กำเริบขึ้นอีก เลยจำเ็นต้องออกจากเมืองสิงคโปร์ไปยังประเทศอเมริกา ตามคำ
 เชื้อเชิญของคณะกรรมการ ซึ่งต้องการจะให้เขากลับไปประจำอยู่ที่นั่นตั้งแต่เขา
 ยังอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๖ เขาโดยสารเรืออังกฤษออกจาก
 สิงคโปร์ไปประเทศอังกฤษ เมื่อได้ท่องเที่ยวไปในประเทศอังกฤษ ฮอลันดา
 เยอรมัน ฝรั่งเศส และสวิสเซอร์แลนด์แล้ว ก็กลับไปยังประเทศอเมริกา

ความจริง เรเวอเรนต์ เฮย์ล ผู้นี้ เมื่ออยู่เมืองไทยได้ตั้งใจว่าจะเอา
 ประเทศนี้เป็นที่ประดิษฐานศาสนา ถ้าหากว่าเขาไม่มีความสุขสบายก็แล้ว เขา
 คงจะไม่ไปไหนอีก จะเป็นมิชชันนารีอยู่ในเมืองไทยจนตลุต เหตุนี้คณะกรรมการ
 จึงถือว่าเขาเป็นมิชชันนารีประจำการแทนที่ประเทศไทยผู้หนึ่ง

ในกนข พ.ศ. ๒๓๗๕ คณะกรรมการได้มีประกาศอย่างเข็ดหลยว่าจะสั่ง
 มิชชันนารีเข้ามายังเมืองไทย

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ ม. สเตเฟ่น และ เรเวอเรนต์
 ชาร์ลส์รอปินสัน ได้ถูกคณะกรรมการเลือกให้มาดำเนินการสอนศาสนาในเมือง
 ไทย เรเวอเรนต์ ฮีร่า เกรซี่ ก็หวังว่าจะได้มาเป็นผู้ช่วยด้วยผู้หนึ่ง แต่ภายหลัง
 ให้ไปเลี้ยงยังประเทศจีน

วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๕ ขณะที่ เรเวอเรนต์ เฮย์ล ยังอยู่ใน
 ประเทศไทย เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โบนส์ ได้ถูกพระมิชชันนารีที่เมือง

พม่าเลือกให้เข้ามาเป็นมิชชันนารีในเมืองไทย และได้ออกเดินทางจากมอลเมน มาสิงคโปร์

ในเวลาที เรเวอเรนต์ โยนส์ ซึ่งอยู่ที่สิงคโปร์ เรเวอเรนต์ เอบีล ได้ออกไปจากประเทศไทย พวกกันทนน กอนทเชิลจะออกเดินทางไปอเมริกา ได้เล่าให้ ม. โยนส์ฟังถึงเรื่องสมาคมนี้ๆ ของคนในกรุงเทพฯ และขอให้ ม. โยนส์ ช่วยเชื้อเพื่อสมาคมนี้ให้โตมาประจักษ์กันเหมือนแต่ก่อน จนกว่าพวกมิชชันนารีจะมาถึง

เรื่องราวของมิชชันนารีชุดที่ ๑ ซึ่งเข้ามาทำกิจการในเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๖ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๕ หมกความเพียงเท่านี้

มิชชันนารีชุดที่ ๒ และที่ ๓

มิชชันนารีชุดที่ ๒ คือ เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนส์ กัทภรรยา และ เรเวอเรนต์ วิลเลียมตันกัทภรรยา มิชชันนารีชุดที่ ๓ คือ เรเวอเรนต์ รอบินสันกัทภรรยา เรเวอเรนต์ เฮล, ยอนสันกัทภรรยา และ หมอ ค. บ. บุรคเล กัทภรรยา

มิชชันนารีชุดที่ ๒ เป็นคณะ อเมริกัน แบบติสต์ บอค มาถึงเมืองไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ ชุดที่ ๓ เป็นคณะ อเมริกัน บอค คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเริน มิชชันส์ มาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ ภายหลัง ๒ คณะนี้รวมเป็น คณะเดียวกัน และเรียกชื่อย่อว่าคณะ เอ. อี. ซี. เอฟ. เอ็ม. (๑) ทั้งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

มิชชันนารีชุดที่ ๒ มาจากประเทศพม่า ชุดที่ ๓ มาจากประเทศอเมริกา แต่ก่อนจะมาถึงเมืองไทย ต้องเดินทางมายังเมืองสิงคโปร์เสียก่อนแล้วจึงได้เดินทางต่อมาขึ้นประเทศไทยอีกต่อหนึ่ง

(๑) อักษรย่อ ๕ คำนี้หมายความว่า อเมริกัน บอค คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเริน มิชชันส์

เมื่อพวกมิชชันนารีชุดที่ ๒ มาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ ได้พักอยู่ที่บ้านกงสลับ
 ปอดแตก ต่อมาไม่สู้ชวนกัน จึงได้ลาเช่าที่ของนายกลั่น ตลาดารคนหนึ่ง ซึ่ง
 เป็นน้องชายของพระราชาคณะผู้ใหญ่ฝ่ายพระสังฆมณฑลไทยองค์หนึ่ง (๑) เห็นอวดเกาะ
 ชนมาเล็กน้อย และได้สร้างเรือนทำควยไม้สักชน ๒ หลังเป็นที่พักอาศัย ครั้น
 เมื่อมิชชันนารีชุดที่ ๓ เข้ามายังเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ จึงได้ตรงมาอยู่ที่เรือน
 ๒ หลังนี้ทีเดียว ๆ พวกมิชชันนารีเช่าจากนายกลั่นน้อยนั้นเป็นที่พักปรก มี
 เรือนเคียง ๆ หลังคามุงจากอ้อยรอบ ทางเข้าบ้านกึ่งแยกและเสมอ ข้างหน้าบ้าน
 เป็นคอกของใช้เรือหรือมหรณนิกของเคียนชนไม้กระดาน แผ่นเคียวซึ่งทอดยาวคดเป็น
 สะพานเดินเข้าไป ขอนเพราะวัดเกาะอยู่ใกล้แม่น้ำทเป็นชายเลนลมนานจนถึงอ้อย
 เสมอ ในที่ใกล้เคียงกบที่ ๆ มิชชันนารีอยู่นั้นมีตลาด (๒) ตลาดนี้เองพวก
 มิชชันนารีได้พบคนเจ็บป่วยย่อย ๆ เพราะอยู่ในที่ ๆ สกปรกอันเป็นบ่อเกิดแห่ง
 โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เรือน ๒ หลังนี้ นอกจากเป็นที่พักของพวกมิชชันนารี
 แล้ว ยังใช้เป็นสถานทำหน้ายาและรักษาโรคต่าง ๆ ด้วย

กิจการของพวกมิชชันนารีทั้ง ๒ ชุดนี้ ก็อย่างเดียวกับชุดที่ ๑ กล่าวคือ
 ตั้งหน้าทำการแจกหนังสือสอนศาสนาคริสต์ทั้งและแจกยาสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ
 อันเป็นอุบายจะให้คนรักใคร่นับถือแล้วจะได้ชักชวนเข้าถือนศาสนาได้ง่าย ๆ เพราะ
 ฉะนั้น จึงได้กล่าวถึงกิจการของพวกมิชชันนารีเหล่านี้แต่เฉพาะบางคน ซึ่งเป็น
 คนสำคัญและเป็นคนที่อยู่ในเมืองไทยนานที่สุด เท่านั้น
 เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนต์ (๓)

มิชชันนารีผู้นี้ในขณะอเมริกัน แยกตัวออกไป มาถึงเมืองไทยเมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๗๖ พอมาถึงแล้วได้เริ่มตั้งตามถึงพวกที่เลื่อมใสในศาสนาคริสต์ ซึ่ง

(๑) ก้อน้องสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จี สมัยนั้นดูเหมือนยังมีเป็นที่พระธรรมไตรโลก
 (๒) คือตลาดสำเพ็ง
 (๓) ในหนังสือแสดงกิจจานุกิจ เรียกว่า หมอโยนต์

เรเวอเรนต์ เฮบิล ได้ส่งไว้เมื่อพบกับทสุงคโปร์ให้ช่วยทนายจ้างให้ทรงไต่ถาม เขา
 สามารถรวบรวมคนพวกนั้นเข้าเป็นคณะน้อย ๆ ได้อีก และให้มาประชุมกันได้
 ในวันทำพิธีไหว้พระเป็นเจ้า คือประชุมกันสวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์ และให้
 โอวาทสั่งสอนทั่วทุกคน ในชั้นนั้นมีเงิน ๓ คนได้สมัครขอให้ทำพิธีรับคนเข้าใน
 ศาสนา เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนส์ ได้ทำพิธีรับทั้ง ๓ คนนั้น ใน
 วันที่ ๘ เดือน ธันวาคม คือ วันที่ ๑๖ เดือน ใจ ๑ และเงินโตแสง ๑ แค่นั้นมาใน
 ปี พ.ศ. ๒๓๗๗ เขาทั้ง ๓ ได้ถึงแก่กรรมเสียทั้งหมด หากไม่คงจะเป็นกำลังใน
 การช่วยเผยแผ่ศาสนาให้แพร่หลายได้ข้างเช่นนี้ คณะน้อยซึ่ง เรเวอเรนต์
 เฮบิล ได้รวบรวมตั้งขึ้นไว้นั้น นับแต่ ยอน เทเลอร์ โยนส์ ได้มาเป็นผู้อุปถัมภ์ให้
 โอวาทสั่งสอนก็เชือดพระเป็นเจ้าและอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของ โยนส์เป็นอันดี
 เพราะฉะนั้นโยนส์นับว่าเป็นคนสำคัญผู้หนึ่งซึ่งได้มาคุ้มครองคณะน้อย ๆ นั้นขึ้นไว้ก่อน
 เป็นขอรอบให้ชวนเขาในศาสนาได้สลับ ๆ มา เรื่องราวของ เรเวอเรนต์ โยนส์ นอก
 จากที่ใดเล่ามาแล้วนั้น ก็ไม่เห็นมีอะไรควรจะได้เล่าไว้ในตอนอก จะขอเล่าถึงผู้
 ถัดต่อไป

หมอบ ค. บ. บริติช

หมอบบริติช เป็นคนสำคัญที่สุดในคณะอเมริกัน บอค คอสมมิชชันเนอรี่
 เฟิร์ส เมธอดิสต์ ซึ่งมาตั้งเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ คณะนั้นจะไต่ถามเรื่อง
 ของหมอบผู้มาเล่าให้ฟังตามจุดหมายเหตุรายวัน ซึ่งตัวหมอบบริติช ได้
 จากใจเอง ดังต่อไปนี้ (๑)

(๑) ความจริงเป็นจำนวนคนอันนทรก

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ ม. อินเตอร์ ซึ่งเป็นพ่อค้าชาวยุโรปคนเดียวกับที่อยู่มืองไทยในสมัยนั้น มาหาหมอบริกเลนต์เจ้า ขอกว่าพระยาศรีพพัฒน์^(๑) ให้มาเชิญตัวเขาไปใน พระนามของพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อให้ไปรักษาคนไข้และพวกเชลยซึ่งป่วยเป็นไข้ ทรพิษและโรคอิหรีวาค์ เขาขอมไปรักษาโดยเต็มใจ แต่เขา ม. อินเตอร์ไปด้วย ชั้นแรกเขาไปทักขานของพระยาศรีพพัฒน์นุนก่อน แล้วภายหลังจึงได้ ไปหาพระ นาย^(๒) ซึ่งเป็นน้องภรรยาของพระยาศรีพพัฒน์ พระนายได้นำเขา ไป ยังกๆ คนเจ็บ อยู่ เมื่อไปถึงทักคนเจ็บอยู่ พระนายได้ชี้แจงกับเขาว่าในหลวงมีใ้เอาพระทัยใส่ ในบุคคลเหล่านั้นคน^(๓) ถ้าว่าเขารักษาบุคคลเหล่านั้นหายได้ครบร้อยแล้ว ในหลวงจึงจะให้เขาเข้าไปทำการรักษาคนชั้นสูงในวังต่อไป ครั้นเห็นการทดลอง ความสามารถของเขาดีจน เขาเห็นจริงด้วยตามคำบอกเล่าของพระนายว่า ในหลวงมีใ้เอาพระทัยใส่ในบุคคลเหล่านั้น เพราะคนป่วยเหล่านั้นล้วนแต่เป็น เชลยและทาสทงนน คนไข้เหล่านั้นอยู่ในตึกปรกชันและ หลังคาเรือนก็ทำด้วย กระจ่าง อย่างหลังคาเรือนซึ่งใช้ในการสงครามอันจอทอยู่ก็ทดลองบางหลวง อาหารการกินก็ไม่สะอาด คนรักษาพยาบาลก็ไม่มี คนไข้เหล่านั้นล้วนแต่มีอาการ เพียบๆ ไปตามกัน สถานที่อยู่ก็สกปรก อาหารการกินก็ไม่สะอาดพอ เช่นนั้น เขาก็หมดศนทางที่จะช่วยเหลือได้ เขาได้อธิบายถึงเรื่องความไม่สะอาดของอาหาร การกินและความสกปรกของที่อยู่ให้พระนายฟัง และดูเหมือนว่าพระนายก็เห็น จริงด้วย เขาได้ปลอบโยนเอาใจคนไข้ต่าง ๆ และพวกคนไข้ก็ได้เสด็จอาหารขอ ความช่วยเหลือจากเขา แต่ไม่ไหว หมดความสามารถของเขาเสียแล้ว

(๑) คือสมเด็จพระอานบรมมห พิชัยญาติ

(๒) เห็นจะเป็นเจ้าเงาะ สกลเทศ รอดม สมวันนั้น มีบรรดาญาติเป็นชาย่างไรไม่ทราบแน่

(๓) คำนี้บอกรับ สันนิษฐานว่าเห็นจะบอกว่ "ไม่ใช่ข้าราชการ"

เมื่อพระนายสรวัดเห็นเขารักษาโรคไข้ทรพิษและอหิวาต์ไม่ไหวเจนนั่นจึง
 ถามเขาว่า คนที่เป็นโรคอหิวาต์ก็ ไข้ทรพิษก็ ถ้าเพียงแต่เห็นเท่านั้น
 ขาบอกไข้หรือไม่ว่า ระวังหรือระวัง เขาตอบว่าบอกไม่ได้ เมื่อได้ฟังคำ
 ขู่เสียดเช่นนั้น พระนายก็แสร้งทำว่าเขาเห็นจะไม่ใช้หมอตกลงจริงคงใจยกกัน
 เสียแล้ว ในเมืองไทยนี้ ในครั้งนั้นเห็นจะมีหมอชนเลว ๆ เทียวอวดคยต่าง ๆ
 ว่าเพียงแต่ได้เห็นคนไข้กรี้ดก็เดาว่า ระวังหรือระวัง เป็นจำนวนมาก เทียว
 หลอกหลวงคนโง่ ๆ ให้เช็ดดองความสามารถของตัว และพรรณนาคุณยาเสีย
 อย่างเล็ดลอย จึงถอกนจนเห็นว่าหมอตกลงแล้วพอแล้วเห็นคนไข้กรี้ดเดาว่า
 จะเป็นหรือตาย เพราะฉะนั้นเมื่อพระนายได้ฟังคำขู่เสียดของหมอบรัดเลจึงได้แสร้ง
 ว่าหมอบรัดเลไม่เก่งจริงคงว่า ครั้นสนทนากับพระนายพอสมควรแก่เวลาแล้ว
 เขาก็กลับมายังบ้าน

วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

เขาได้จับบ้านและร้านขายยาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คอยโอกาสที่เขาจะ
 ได้ทำการรักษาคนเจ็บป่วย

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

เขาได้รักษาคนป่วยหลายคน อนุญาตให้มาขอความช่วยเหลือเขาได้
 ตลอดทั้งวัน แต่ความจริง การรักษามาคงทำเพียงวันละ ๑ หรือ ๒ ชั่วโมงเท่านั้น
 ถพอ

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

วันนี้ เขาได้รักษาคนไข้หลายคน แต่โดยมากเป็นจีน ในเย็นวันนั้นเขาพา
 น้อยเสด็จมาเยี่ยมพวกมิชชันนารี

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เขาได้สัญญาไว้ว่าจะไปเฝ้าเจ้าพ้าน้อย และได้ไปเฝ้าตามสัญญานั้น

วันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เขาพร้อมด้วย ม. รอนันต์ ได้ไปเฝ้าพระองค์ น.^(๑) พระเจ้าลูกเธอ พระองค์หนึ่ง ซึ่งประทับอยู่ในวัง พระองค์ น. นี้ โปรดภาษาอังกฤษมาก เขาได้เขียนอักษรอังกฤษทั้งสระและพยัญชนะ และทักกล่าวพร้อมเสด็จถวายพระองค์ไว้ในวันเอง เขาพร้อมด้วยเรเวอเรนต รอนันต์ ได้เรียกขานให้รับประทานอาหารร่วมโต๊ะกับพระองค์ น. และเมื่อเสร็จการรับประทานอาหารแล้ว พระองค์ น. ยังได้พาไปตเครื่องพิณพาทย์อีกด้วย ในเครื่องพิณพาทย์เหล่านั้น เขาทั้ง ๒ ชอบฉลองวงมากกว่าอย่างอื่น

วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

มีคนช่วยมาหาพวกมิชชันนารีเขื่อนอนมาก ถึงกับท้อแน่นไปหมดตั้งแต่เช้าจนเย็น พวกคนช่วยมาเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นคนทมิฬคอยอย่างอาการมากจึงมาทงนน

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

มีข้าราชการไทยคนหนึ่ง มาทราบนขายยาของพวกมิชชันนารี ก็เหมือนเพชรสี่ส่วน พอไปถึงร้านได้เที่ยวดูตามชวดยาต่าง ๆ และลองจิบน้ำในแก้ว ขนไต่ร่าจะเป็นเหลวหรือนาคาลเมา

วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

นายกสนซึ่งเป็นเจ้าของที่ ๆ พวกมิชชันนารีเช่าอยู่นั้น มาบอกแก่พวกมิชชันนารีว่า การที่พวกมิชชันนารีอยู่ในที่นั้น พวกข้าราชการไม่มีใครพอใจ สงสัย

(๑) พระองค์ น. นี้สันนิษฐานว่า จะเป็นพระองค์เจ้าโคเนจร (กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร) เวदानันพระชันษาได้ ๒๐ ปี

การประกอบอาชีพของพวกมิชชันนารี นายกลั่นออกความเห็น ว่า พวกมิชชันนารีควรจะไปขออนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลังเสียก่อนจะดีกว่า มิฉะนั้นอาจถูกไล่ให้ออกจากถิ่นนี้ได้ มิวนไตกวันหนง

วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๓๘

คอนเซารอนน มีคนช่วยมาหาหมอบรัดเลกว่า ๑๐๐ คน เพื่อขอคำแนะนำในทางยาและขอขายสำหรับรักษาโรค เขาได้ให้คนช่วยเหล่านั้นส่งมณฑลและอ่านพระคัมภีร์ก่อนที่เขาจะให้ยารักษาโรค เพื่อเป็นการชักจูงคนช่วยให้เห็นฤทธิเดชของพระเจ้าว่าศักดิ์สิทธิ์ เมื่อส่งมณฑลแล้วก็นายจะหายดี และต่อไปจะได้มีความเชื่อถ้อยในพระเจ้ามาก ๆ

และในวันเดียวกันนั้นเอง หมอบรัดเลพร้อมด้วยพวกมิชชันนารีได้ไปหา ม. ฮันเตอร์ และได้ไปตรวจรถของกฤษฎาลาหนง ชอ บรามส์ ซังกยัตน เวลเลอร์ นำเข้ามา กยัตนเวลเลอร์ผู้ทำงานอยู่กับ ม. ฮันเตอร์ ทั้งได้ไปตรวจรถกฤษฎาลาหนง ซึ่งพวงมาดงกรุงเทพฯ เมื่อ ๒-๓ วันก่อนนั้น เวลเลอร์ตอบอย่างแยบยลถึงกฤษฎ แต่เป็นของพ่อค้าชาวเมืองสุทริก^(๑) คนหนึ่ง และคนเรือทงหะตกก็เป็นชาวเมืองสุทริก

วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๓๓๘

ม. ฮันเตอร์ พาพวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง เพราะจากนั้นด้วยเรื่องต่างๆ พวกมิชชันนารีอยู่ แต่ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังไม่มีอำนาจในเรื่องนี้ แต่ได้แนะนำให้ ม. ฮันเตอร์พาพวกมิชชันนารีไปหาพระยาโชฎึก^(๒) ซึ่งเป็นผู้มอำนาจเด็ดขาดในทศนแปลงนั้น พวกมิชชันนารีรู้สึกว่ายากมาก ถ้าพระยาโชฎึกเป็นผู้มอำนาจเด็ดขาดในทศนแปลงนั้นแล้ว ทราบอยู่ว่าแก่เป็นคนที่ไม่ชอบพวก

(๑) อยู่ในอินเดีย

(๒) พระยาโชฎึก ทองจีน

คริสทัง เมอ ม. ฮันเตอร์พระกลีบ ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังได้แนะนำอีกว่า ควรไป
หาพระยาโชฎึก และเร่งแจ้งว่าการทัพพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปอยู่ที่ตอนนั้น
เป็นเพราะพวกมิชชันนารีแจกหนังสือมากเกินไปจนเกินทนน่าสงสัย และเป็นการผิด
ธรรมเนียมการทำบุญของคนไทย ที่จริงการทำบุญแจกหนังสือนั้น รัฐบาลก็
ยินยอมให้ทำเหมือนกัน แต่ต้องเป็นบางครั้งบางคราว หรือแจกแก่พระเจ้า
พระสงฆ์ ไม่แจกแก่บุคคลทั่วไป เมื่อผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง อ้างข้อเท็จจริงของ
ไท่ฟงตงนั้นแล้ว จึงได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าหากว่าไม่เป็นการผิดของแ่
ธรรมเนียมไทยคงว่าแล้ว ตัวท่านก็ไม่อยากจะขัดขวางในเรื่องการบุญกุศลของ
พวกมิชชันนารีเลย และว่าตัวท่านก็ชอบการบุญกุศลอยู่เหมือนกัน

ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังพูดก็เหมือนเป็นทล่นจริง แต่เป็นข้อความ
สำคัญมาก ผู้ช่วยนั้นเองชายของสมเด็จพระศรีสุทโธ (ซึ่งไท่ฟงตงไปเสียบ
ภายหลังเมื่อไท่เซินสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทย เมื่อข
พ.ศ. ๒๓๔๔ ไต่ ๒-๓ วัน เท่านั้น)

ในเวลาที หมอบรัดเลย์ เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ๑ ตัวเจ้าพระยาพระคลังไม่อยู่
ไปเมืองันทบุรี เพื่อสร้างนิคมยธะถนพวกญวน และได้ต่อเรือใบไทยลำใหญ่ขึ้น
เป็นครั้งแรก ท่านมิชชันนารีชายคนหนึ่ง ชื่อคุณลัทธิต^(๑) เป็นมิชชันนารีในการช่วย
ต่อเรือ และเป็นคนสำคัญขงเมืองไทย

วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๓๘

ม. ฮันเตอร์ มุหาพวกมิชชันนารี บอกว่าไต่ไปหาพระยาโชฎึกมาแล้ว
พระยาโชฎึกบอกว่า พวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปอยู่ที่ตอนขงมอก ๓ แห่ง แต่
ที่คนทั้ง ๓ แห่ง ที่พระยาโชฎึกบอกให้หนี ล้วนแต่เป็นทพวกบาทหลวงโรมัน

(๑) คือสมเด็จพระบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นตำแหน่งหลวงสิทธิมนเษวรมหาเถลิง
TUDC 22/04/2563

คาชอลิกอภัยทงนน พระยาโชฎ๊กไม่ชอบให้พวกมิชชันนารีสวดมนต์ในภาษาไทย
และแจกหนังสือแก่น เพราะเมื่อพวกมิชชันนารีโตตัวมาก ๆ แล้ว เกรงว่า
จะคิดการกำเริบขึ้นในภายหลัง

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ที่ต้นเวลเดอร์ เกิดวาทชนกับพระวัดเกาะ ถกพระวัดเกาะตป่างตาย
เรื่องทเกิดชนเขนคงน คือในเขนวันนั้น ที่ต้นเวลเดอร์ กย ม. ฮันเตอร์ ถยณ
มาเที่ยวเล่นที่ขานพวกมิชชันนารี นักศริจะไยียงนท.ลวบเล่น ม. ฮันเตอร์คุย
อยู่กยพวกมิชชันนารี ที่ต้นเวลเดอร์ถยบเขนเขาไปในวัด พะไปถงกยงนท
พตายตาย ๓ ทว ขณะนั้นเป็นเวลาทพระกำลังสวดมนต์เขนคย เมื่อไยยนเสียง
ยนพระจึงไคกรกนออกม เขมถเพียงแต่จะว่ากล่าวกนก่อน แต่ทำไมจึงไคเกิด
ตกนชนกไมทวาย ที่ต้นเวลเดอร์ถกตททายทอย แลลล-หัดถงกยสลยไป ใน
กทหาย พอ ม. ฮันเตอร์ทวายเรื่องถวยยนไคกวงไปชวยกยต้นเวลเดอร์ ศคเคอง
พระเขนฮันมาก ไปถงกยว่าพระเสียงค่าง ๆ นา ๆ แต่ ม. ฮันเตอร์เขนผู้ทมคณ
ข่าเกรงมาก ทาไมถงคยจะโคนพระตเขนออก พอที่ต้นเวลเดอร์ไคศคค ม. ฮันเตอร์
กชวยพองให้เขนมาทขานพวกมิชชันนารี ทงยงเประเขนเลอคย ในระหว่างท
ทมอขรคเคจคการพนแผลชยนั้น ที่ต้นเวลเดอร์ยงเขนถมลลยไปอีกหลายคอง
ม. ฮันเตอร์ไครีบไปทว ขอรคกยต้น^(๑) แลคาคกนว่าให้หน้าเรองนช่าระให้จิงไค
ปชรรคกยต้นคคใจ จึงรีบนำคคไปเสนคตชชวยเจ้าพระยาพระคลัง

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันน ทมอขรคเค ไปเขยมกยต้นเวลเดอร์ พยกำลังนอน แต่ฮากการคชย
ยงชวยมากแลล ในเรองนเจ้าหน้าทกาลลไคส่วนกนอย่างเขนจิงเขนจิง ม. ฮันเตอร์
คาคคนระเขนเรองให้ไค

(๑) คือเจ้าท่า

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ณ ม. เอนเตอร์เทนขอใ้รับชำระเรื่องพระตกปิ่นเวลเลอร์อก มีข่าวว่า
ในหลวงไ้ตรัสสั่งให้พระราชอาคณเฑาะประชุมหารอื่ตคสันอกรณนั้โดยเร็ว

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

นายกัณ(๑) มาข้ไ้พวกมิชชันนารีอก ว่าถ้าในหลวงเสด็จผ่านมาเห็น
เขา ักวเขาจะต้งถูกลงพระราชอาชญาอย่างหนัก และอกราว ๒๐ วัน ในหลวงจะ
เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคมายังวัดเกาะ ฉะนั้นขอใ้พวกมิชชันนารี วย้าย
ไปเสียก่อนกำหนดเสด็จพระราชดำเนินนี้ไ้ไ้

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ณ สมเด็จพระสังฆราช ลงทัณฑ์กรรมพระสังฆคตปิ่นเวลเลอร์
โดยไ้นั่งกลางแดดครวัน และทัณฑ์กรรมอย่างอื่นอก แล้วไ้มี ะภาคของ
สมเด็จพระสังฆราชออกห้ามมิใ้พวกพระสังฆคตระอู่รวายกับพวกฝรั่งอกต่อไป

วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ณ พวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง ร้องทุกขเรื่องพวกชน
ทำเสียงอกตกค้าง ๆ ันเป็นเคืองหนวกท ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง(๒) ับรอง
เป็นอนก และว่าจะต้องประชุมเจ้าหน้าทผายปกตรอง ขอใ้จัดการเรื่องนี้ใ้
พวกมิชชันนารีรู้สึกใจ และขอบใจผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังในเรื่องนี้มาก วันที่
พวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังน ว่ามีเทศน์ควย(๓)

(๑) เจ้าของที่ดิน

(๒) สันนิษฐานว่าพระอหิพัฒโกษา

(๓) เถ็นจะเป็นวันพระ

วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วณนเนนวนเกศของ ม. อินเตอร์ ๆ มีการเลียงโคะทยาน ไคเชิญพระยา
ศรพพณ และบุตรชายหวย (๑) ของท่านมาถนเลียงควย บุตรชายหวยของ
พระยาศรพพณผน พวกมิชชันนารีวาระราชการผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วณนมีคนช่วยมาก

วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วณนผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง เชิญเรเวอเรนทรอบนสัน กยยอนสันไปท
บ้านเพื่อพังกาเทศชาคเรื่องพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายที่อยู่ภายในกำหนด ๕ วัน
พวกมิชชันนารีจึงต้องไปเข้าบ้านเล็ก ๆ ของเรเวอเรนทโยนส์อยู่หลังหนึ่ง กยบ้าน
ของ ม. อินเตอร์อีก ๒ หลัง

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เมื่อพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายจากที่เคยเคมเจนน จึงต้องไปอาศัยบ้าน
เรเวอเรนทโยนส์อยู่ข้าง ม. อินเตอร์อยู่ข้างไปหลางถ่อน รนกว่าจะหาที่อยู่
เห็นปรกติ เรเวอเรนทรอบนสัน ไปพักอยู่กับพวกปศุเกษตร เรเวอเรนทโยนสันไป
ขยทแพซังพวกมิชชันนารีชไววาระการันชายยา หมอชรัตเล็กยครชยคววไปอยู่
บ้าน สันต ครัส (๒) พอรู้ข่าวว่าพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปเช่นนั้น พวกคนช่วย
หากนเสียดายเขนชนมาก พวกมิชชันนารีย้ายไปในวันนั้นแล้ว แต่มารบุตรชของ
เรเวอเรนทโยนสันช่วยมากจึงต้องเลิกไปอีก เรื่องที่ถูกย้ายสถานทน เพราะรัฐบาล

(๑) คือพระสรอภักดี (สมิธ)
(๒) คือกะตังจีน

วงเล็บพวกพวกมิชชันนารีอยู่ในระหว่างบ้านของพวกจีน และเป็นที่ นิชิตของพวก
จีนมากด้วย เกรงว่าเมื่อพวกมิชชันนารีพวกมาก ๆ แล้วจะชักชวนพวกจีนก่อ
การกำเริบขึ้น

วันที่ ๕ ตุลาคม พ. ศ. ๒๓๗๘

พวกมิชชันนารีต้องย้ายไปวันน เพราะหมกกำหนดกตศตไว้ ถึงแม้ว่า
ลูกสาวของเรเวอเรนค์ยอนสันเจียจะต้อย เรเวอเรนค์รอยนสันได้ย้ายไปอยู่กับ
พวกชอกเกต ใกล้กับโรงสวด ตั้งแต่เมื่อวันที่ ๒ แล้ว

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนลูกของเรเวอเรนค์ยอนสันตาย

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนได้จัดการฝังศพศพตายใกล้กับที่ ๆ ฝังศพของเมีย ม. กักสลาฟ
และศพของคนอื่น ๆ ซึ่งได้ฝังไว้ในกาลก่อน

เรเวอเรนค์ ยอนสันก็ภรรยา มาอยู่กับพวกมิชชันนารีได้ ๕ วันแล้ว
ก็กลับไปยังแพ (๑) ที่ไปอยู่นอก

ต่อมาพวกมิชชันนารีย้ายไป อยู่ทางฝั่งคลอง อัก ฟาก หนึ่ง ใกล้กับพวก
ชอกเกต มีห้างอังกฤษอยู่ในระหว่างกลาง (๒) พวกมิชชันนารีได้ทำสัญญาเช่า
กับเจ้าพระยาพระคลัง เจ้าพระยาพระคลังปลุกเรือให้พวกมิชชันนารี ๒ หลง
เป็นเรือนขนาดใหญ่ คิดเอาค่าเช่าเดือนละ ๖๕ บาท พวกมิชชันนารีเห็นว่าไม่
แพงนัก เมื่อคิดเทียบกับเรือนที่พวกลอนดอนมิชชันนารีเช่าอยู่ที่สิงคโปร์และบาง
ก็เห็นว่าดีกว่าด้วย เรือน ๒ หลงนี้เป็นเรือนไม้ มุงด้วยกระเบื้องอย่างวก มี
ระเบียบเรียบร้อย ท้าแข็งแรงดี

(๑) แพนหน้าเรือคืออยู่หน้ากะตั้น

(๒) ห้างหน้าตรวหน้าวัดประยูรวงศ์

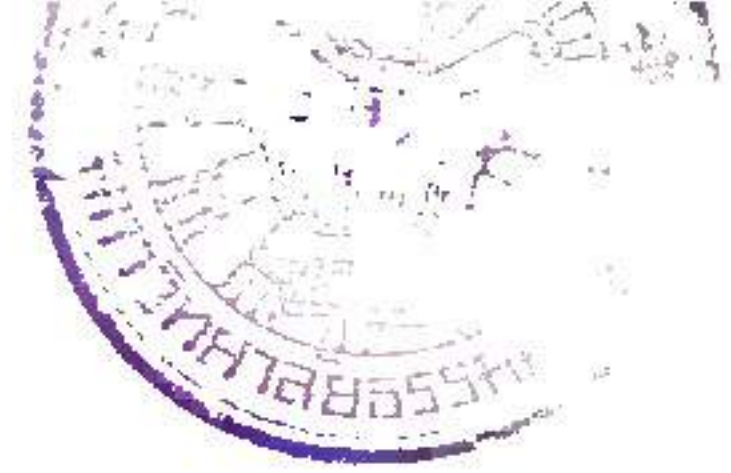
ใกล้สนิทนักกับพวกมิชชันนารีอยู่ลึกพักหนึ่ง ครั้นวันจะกลับ จึงใกล้สนิทกับ
 ยอนแบยคัสต์ผู้ช่วยในวันขายยา คชนทศยกกับยอนแบยคัสต์ตนเอง ชุนนางหนุ่ม
 คนนั้นได้บอกไว้ว่า ทว่าท่านคือหลวงนายสีทอ บัตรหัวขงเจ้าพระยาพระคลัง
 เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พงกกลับมาจากรันทบุรี โดยเรือที่ไปต่อมาจาก
 ทนชังไทให้ชื่อว่า "อาเรียล" ส่วนบิดาของท่านยังคงอยู่ที่รันทบุรี เมื่อพวก
 มิชชันนารีเขาเช่นนี้ จึงเชื่อเชิญให้ท่านอยู่สนิทนักกับอีกก่อน ท่านก็ยอมอยู่
 สนิทนักด้วยอีกครู่หนึ่ง ขณะเมื่อเวลาไปไต่เชิญให้พวกมิชชันนารีไปเที่ยวที่บ้าน
 ของท่านบ้าง

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนั้นพวกมิชชันนารี ได้ไปหาหลวงนายสีทอที่บ้านของท่าน บ้านของ
 หลวงนายสีทอนั้น หมอบริกเล็กเล่าว่าใหญ่โตงดงามมาก ที่หน้าบ้านเขียนป้าย
 ติ๊กไว้ว่า "บ้านหลวงนายสีทอ ขอเชิญท่านสหายทั้งหลาย" ที่บ้านหลวง
 นายสีทอนั้น พวกมิชชันนารีเกรงใจคนใด ๆ อีกหลายคน ชุนพวกมิชชันนารีรู้สึก
 ชอบพอและรักใคร่ท่านมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

พวกมิชชันนารีไปชมเรือใบ อาเรียล ซึ่งต่อมาจากเมืองรันทบุรี มาถึง
 ไต้ ๒-๓ วันเท่านั้น จะนำมาถวายให้ในหลวงทอดพระเนตร พวกมิชชันนารี
 กล่าวไว้ว่า เรืออาเรียลนั้น เป็นเรือลาแรกททาเทียมเรือฝรั่ง หลวงนายสีทอไม่ม
 แขนงก็ แต่เที่ยวไต่จำแนบจากเรือฝรั่งลาโนนนั้นกล้านทนอย แล้วมาทวชน ถึง
 เช่นนั้น นับว่าทำพอใช้ทเถย หลวงนายสีทอฝันเป็นคนฉลาดทไหวพริบนัก ทน
 ไต่ขออกจะฉลาดทเทียมฝรั่งแล้ว นอกจากเรืออาเรียลทนามาถวายทอดพระเนตร
 หลวงนายสีทอขงไท้ขอเรืออื่น ๆ ทเมืองรันทบุรีนออกเป็นจำนวนมาก น้ำหนัก
 ตั้งแต่ ๓๐๐ ตัน ถึง ๕๐๐ ตัน

ภรรยาของหลวงนายสิทธิ์^(๑) นิสัยคล้ายกับสามี ชอบสมาคมกับชาวต่างประเทศ ได้ชอบพอรักใคร่ถ้อยนางแบบที่สุดมาก ถึงกับเคยไปนอนค้างที่ขานนางแบบตีสัก คืนหมากตัก

เรเวอเรนค์โยนส์มลัก ๓ คน แต่ ๒ คนก่อน พออายุได้ ๑๐ เดือนเคยก็ตายเสียเช่นเคยวณทั้ง ๒ คน เวลานที่เหลืออีกคนเคยวเบนคนท ๓ ชอ ชอวารักคนนก็อกณะแหละไม่มีใครจะสมประภอขบ้วย ๆ ไซ้ ๆ ขยี้เส่มอ จึงได้มีขอให้หมอบรรคเเลเป็นผู้คอบรรคษา ลูกของพวกมิชชันนารีมักไม่คอบยจะรรค ขอนเบนของธรรมภา ตุแก่ลูกขรกรอบนสนคายเหมอดนถัน เนื้องควยลูกเจีย ๆ ไซ้ ๆ นนางโยนส์คิจะเอาลูกไปไว้ในเรือลำหนึ่งซึ่งทอคอยู่นอกสันคอน และถ้ายังไม่คอบยรับชว ก็ระไคให้เลยไปอัยเสยทสังคไยไว้คคยว

เรื่องเกิดของพวกมิชชันนารีเลยยกานัน หมอบรรคเเลออกความเห็นไว้ว่า เป็นเพราะแม่บารงรักษาไม่คิ อากาศก็ไม่คิควย บิคามารตามักไปอัยเสยทสังคไยไว้ทงคกไวทางนบียง อนงแม่นมไยยกเค็มคิ ไม่คอบยจะมววอะไรมากนถ นอกจากจะหาของต่าง ๆ ให้กักกินกันเค็กรอ้งให้เท่านั้น เมอพอเลยนางนระไทยไม่มีความร้ในทางเลยงเค็กรเช่นนแลว บิคามารภาของเค็กรยังไวใจเชอถอ ถันยว่า เป็นความผิดของบิคามารภาเอง

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ เขิกห้างขายยาใหม่ตขานพวกมิชชันนารี ท้องทอชกิสระอาภสธอ้านเวชบรชบคิ มห้องเหลือออกทองทง จึงคิดเป็นคองล้าหรือมปล่มยา

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔

เรเวอเรนค์ยอนส์นถนภรรยา มาหาหมอบรรคเเลแจ้งว่า หลวงนายสิทธิ์เชิญเขาทง ๒ ไปเมืองรัตนบุรี และระให้พักอัยถันนถก ๖ เดือน ควบหลวง

(๑) ชื่อกลัน เป็นมารดาเจ้าพระยาสุรเวทวิชัยวัฒน์

นายสีทติ ภรรยาและลูก มีความประสงค์จะเรียนภาษาอังกฤษ ในโอกาสอันน
ยอนสันจะไต่แจกหนึ่งล่อและสอนคำสนาแก่พวกจีนที่จีนทวย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ยอนสันกับภรรยาตกลงจะไปกับหลวงนายสีทติแน่นอน หมอขบร็คเลก็จะไป
ด้วยแต่ไปเปลี่ยนอากาศชั่วคราว เมื่อสบายก็แล้วจะกลับมา เพราะหมอขบร็คเล
ไม่มีใครจะสบายมาตั้งแต่พวกมิชชันนารีถูกไล่ออกจากทอชโยเต็ม หมอขบร็คเล
เรื่องทอชโยเป็นภาระธุระมากมาย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

หมอขบร็คเล ออกจากบ้านไปลงเรือ อาเรียล ซึ่งจะไปยังเมืองจีนทวย
พร้อมด้วยยอนสันกับภรรยา ไปถึงเรือเวลาเที่ยงตรง ได้พบกับมารคา^(๑) และ
ภรรยาของหลวงนายสีทติไปถึงเรือก่อนแล้ว มารคาและภรรยาของหลวงนายสีทติ
เป็นคนอธิบายคดีทงคู้ คณณกลั่นออกตัวและขอโทษแก่พวกฝรั่งว่าเรือขบร็คเล
หลวงนายสีทติให้พวกฝรั่งพักบนศาลาพาศนยอน หมอขบร็คเลต้องอยู่พราวจาก
เมียบเป็นครั้งแรก ตั้งแต่แต่งงานมา เรือแล่นไปสะทวักตเกินที่ศาลาหมายกัน

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

รุ่งเช้าเรือลงมาถึงปากน้ำ มารคาและญาติพี่น้องผู้หญิงของหลวง
นายสีทติลงเรือมาส่งแค้นแล้วชนจากเรือที่ปากน้ำ ตกเวลากลางคืนพวกมิชชัน
นารีร้องเพลงเล่นกันแก่งว่ง หลวงนายสีทติบอกว่าชนศาลาพาศนว่าข้างล่าง
เพราะข้างล่างปะปนกันมากนัก พวกทอชโยข้างล่างก็ช่อมเพลงกล่อมข้างเผือกที่
ใต้ ๗ เมืองจีนทวยกัน วันหนึ่งร้องหลาย ๆ เทยวกกลับไปกลับมาจนน่าเขอ
ม. ยอนสันกับภรรยาอยู่ห้องใกล้ ๆ กับหมอขบร็คเล พวกมิชชันนารีไปเมือง

(๑) ท่านผู้หญิงจีน

จนทบรคราวน ไ้รบยัความเขาใจใส่จากกัป้ต้นลช พวกลกเรอและผทมาควย
เขนอยางท

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

พอนามาถข้ามต้นคองไ้ ก้ออกเรอ หลวงนายสัทธแลศความความ
เสยใจทตองจากมารตาไป และมารตาก็เหมอนกัน เมอจะจากไปแลศควา
เสยกายทระจากบุตรและหลาน ในใจพวกบุตรของหลวงนายสัทธชนหลงไ้เขน
อัครมหาเสนายคและเสนายคกระทรวงกลาโหมคนหนึ่ง (๑) เรอแล่นไปโดย
ส่วสคภาพ

ศรีมหาราชา

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ถงศรีมหาราชา เรอทอศสมอทางทศไ้ของเขาเขยว วนนเคอนหงายค
ทำไ้รู้สึกปร่งใจมาก เวลาประมาณ ๕ นาฬิกา หลวงนายสัทธเขยหมอบรคเ
พรอมควยโยนส์และภรรยา ไ้เขนไปเทยวบนฝง พวกมิชชชนารขงเขนไปเทยว
บนฝงกยหลวงนายสัทธและคณกลนภรรยาของท่าน พอไปถงทศก พวกมิชชช
นารไ้พบคนเขนจำนวนมาก ออกรลเสยใจเวลาออกจากกรงเทพฯ ไ้ไ้เอา
หนังสือ (๒) คคควมาควย หาไมก้จะไ้แจกแกศทไ้พบเขนจำนวนมากเทล่าน
หลวงนายสัทธและพวกมิชชชนารเทยวอยทฝงนหลายชวโมง มีความสนก
สนานและสยายเขนอนมาก และรบ้ประทานอาหารกนทฝงนน มีคนท
อาหารมาไ้มากมาย เวลา ๑๐ นาฬิกา ึ่งบ้ายหน้ากลอไ้ขงเรอ คณกลน
กยพวกมิชชชนารมาเรอลาเทยวกัน หลวงนายสัทธมาอดลาหนงค่างท
เวลา ๑๑ นาฬิกา เรอถอนสมอเทนทางทศไปอิก

(๑) คือเจ้าพระยาสุรเสวชัยวัฒน์ วร บุนนาค

(๒) หนังสือเรื่องสอนศาสนา

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เรือแล่นมาในกลางทะเล ๓ วัน
คลื่นลมแรงมาก จนดูเหมือนเรือแล่นไปไม่ค่อยเชยอนตเลย

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนั้นกำหนดกันว่าจะมาถึง
ปากน้ำจันทบุรี ก็มาถึงความที่คาดหมาย ผ่านแหลม ๆ หนึ่งเรียกว่าแหลมสิงห์
และเกาะเล็ก ๆ ออกเกาะหนึ่ง นามขมมาก จนฝั่งประม่น้ำ ทำให้แลเห็นภาพทาง
เกาะงองามมากเหลือที่จะพรรณนา.

ทำเรือจันทบุรี

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ แลเห็นเมืองจันทบุรี พวกมิชชัน
นารี รุกย่นเคเบ้นอนมากที่เค้นทางผ่านพนอนครายมาไว้ และขอขอบคุณพระเป็น
เจ้ามาก ที่ปากน้ำเมืองจันทบุรีมีท่าเรือ ที่ทำเรือนมภช่วยนออกมาทางทะเล
โค้งงอนวงแขน เหมาะที่จะเป็นท่าเรือมากที่สุด จากทะเลขึ้นไปประมาณ ๑๐
ไมล์ แลเห็นเขาสระบาปและต้นมะพร้าวขึ้นสะพร่งไปหมด

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เพราะเหตุที่เมืองจันทบุรีไม่ได้ขุดริ้ว
ทะเล หลวงนายสทศหลวงหน้าชนไปเมืองตงแต่เมือวานนสั่ง เรือมารีบ พวก
มิชชันนารี ๑ พวกมิชชันนารีก็ใจมากทะเลโคกชนบก แลเรือตงมารีบนั้นเป็น
เรือใบ เผลอปลิวลมไม่มีที่ทรงใช้แฉว เลยไม่ถึงในตอนเย็นวันนั้น ต้องค้างคืนใน
เรือคืน ๑ เวลา ๔ นาฬิกา พวกมิชชันนารีคนขนกว่าถมเมืองแล้ว แต่ยังไม่ถึง
ถึงบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งหลวงนายสทศระไว้ว่าจะมาคอยพวกมิชชันนารีอยู่ ทนน
แต่พวกมิชชันนารีมาถงช้าไป จึงคลาดกับหลวงนายสทศไปเสีย

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เวอนทพวกมิชชันนารีพักอยู่น
เอนเรือนชานนอก ชยที่ค้าขายล่อคอเรือไทย ซึ่งเจ้าพระยาพระคลังกับหลวง
นายสทศมาทำการค่อขอยนน ในเวลานนถยงมเวระทกาตงค่อขอยอกกว่า ๕๐ ถ้า

น้ำหนัก ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ กิโลกรัม เรือของไทยเตรียมต่อเรือไว้มากเช่นนั้น เข้าใจว่า
เป็นเพราะต้องการจะเตรียมตัวไว้มิให้พวกญวนมารบกวนทางเมืองแถบนี้

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ หม่อมบริกเล็ก ม. โยนส์และภรรยา
เดินทางไปยังข้างกระจะ ในเวลาที่พวกมิชชันนารีผ่านไปนั้น มีคนมาคและถามว่า
จะไปไหนกัน พวกมิชชันนารีบอกว่าจะไปหาหลวงนายสิทธิ์ คนเหล่านั้นก็ช่วย
ออกหนทางให้ เวลา ๑๖ นาฬิกา พวกมิชชันนารีไปถึงบ้านหลวงนายสิทธิ์ และ
รับประทานอาหารเป็นพรหมกันทันที

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนหลวงนายสิทธิ์ มีความกรุณาเตรียมข้าวของและเครื่องเสียบยงอาหาร
อันจะใช้เป็นของสำหรับเดินทางกลับกรุงเทพฯ ให้แก่หม่อมบริกเล็กเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนหม่อมบริกเล็กลงเรือที่ปากน้ำจันทบุรี เดินทางกลับกรุงเทพฯ กลับมา
พร้อมภรรยาของเขยของหลวงนายสิทธิ์ (๑) วันที่ ๑๘ ถึงปากน้ำเมืองสมุทร วันที่ ๒๐
ลงเรือสำเภาเข้ามากรุงเทพฯ กับนายสุจินดา วันที่ ๒๑ ถึงกรุงเทพฯ มีความ
สุขสบายดี

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ เจ้าพระยาอภัยไพฑูริย์ ทราบว่าหม่อม
บริกเล็กกลับมาจันทบุรี ก็ให้เชิญตัวไปหาที่บ้าน เพื่อตรวจโรคที่ทานได้เป็น
มาแล้วประมาณ ๒๐ ปี เมื่อหม่อมบริกเล็กไปถึงไม่มีใครจะยอมให้ตรวจเท่าทั้ง ๒ ข้าง
ให้ตรวจและส่องรักษาข้างเคี้ยวก่อน ครั้นหม่อมบริกเล็กตรวจและพดจากตักต้อง
เป็นทพอใจ จึงได้ยอมให้ตรวจและรักษาทั้ง ๒ ข้าง เจ้าคุณหม่อมหม่อมบริกเล็กว่า
เป็นผู้มีอหิยาศย์อ่อนโยนคดียิ่งนัก

(๑) คือพระยาสุรเสนา สวัสดิ์ ต้นสกุล สวัสดิชุต เวลานั้น เป็นนายสุจินดา หับแพรมห ดเล็ก

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอขบริกเลไปเยี่ยมและตรวจอาการ
โรคของเจ้าคุณภักโณฤชออก คราวนี้เจ้าคุณหมอยากระเรื่องโรคของท่านให้หมอ
ขบริกเลทงสนทเทียว เท่าข้างหนึ่ง ซึ่งหมอขบริกเลพอกยาไว้ตั้งแต่เมื่อวาน
ค้อยบยงชวชนมาก แต่อกข้างหนึ่งยังมีความป่วยอยู่บ้าง

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้เจ้าคุณโศภิตอนรับหมอขบริกเลอย่างเต็ม
ที่ ขอบใจมาก ให้ส้มโอ มะพร้าวและกล้วยแก่หมอขบริกเลเพื่อเป็นการตอบแทนใน
การที่ไต่รักษาโรคของท่าน

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนมีการเลี้ยงอาหารเย็นที่ขานองสกล
ปอดุเกก พวกมิชชันนารีได้รับเชิญทุกคน และนอกจากพวกมิชชันนารีแล้ว
ยังมี ม. ฮันเตอร์ ม. เฮล์ กัปตันลีช ม. มิวแลโยชินกิชิลวา เป็นแขกมาใน
การรับประทานอาหารวันนี้อีก ก่อนเวลาที่พวกมิชชันนารีจะลุกจากโต๊ะ มีมหาดเล็ก
ผู้หนึ่งรับคำสั่งมาจากเจ้าฟ้าน้อย กล่าวขอโทษต่อพวกแขกในการที่เจ้าฟ้าน้อยมิได้
เสด็จมาเสวยร่วมโต๊ะด้วย และขอดหมอบขบริกเลว่าหม่อม ของเจ้าฟ้าน้อยประสทิ
พระธิดา พระองค์ขอเชิญหมอขบริกเลไปที่พระราชวังให้ฟังได้ เรื่องนมมหาดเล็ก
ไต่บอกอย่างลับ ๆ เสียดอก แดงงเช่นนั้น ในช่วงประเดี๋ยวเดียวกริกันทวทมค
เพราะนางผู้ประสทิพระธิดานี้ มิใช่เป็นคนสามัญ เป็นหม่อมของเจ้าฟ้าน้อยซึ่ง
นับเป็นท ๒ รองแก่พระเจ้าแผ่นดินของประเทศ

หมอขบริกเลกลับถึงบ้าน ก็มีคนเขาเรือมารยไปวังของเจ้าฟ้าน้อย พอไปถึง
หน้าท่ากพบพระองค์ท่านประทับรออยู่แล้ว ครั้นทอดพระเนตรเห็นหมอขบริกเล ก็
ตรัสทเกยวว่าหม่อมของพระองค์ประสทิธิดาองค์หนึ่ง (๑) ก่อนหน้าทหมอขบริกเล
กลับมาถึงหน้าหอหนึ่ง และกรัสทคือไปว่า ความธรรมเนียมไทยเมื่อหญิงคตอกบุตร
แล้วคตงอยู่ไฟ ฉะนั้น หม่อมของพระองค์กำลังอยู่ไฟ และจะคตงอยู่ให้ครบ ๓๐ วัน

(๑) คือพระองค์หญิงใหญ่ พัดรมพระราชวังบวรฯ ในเจ้าคุณจอมมารดาแอม

ทวีย เพราะพระเจ้าพลอกเป็นครั้งแรก ถ้าครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ก็อย่าตกลงมา
เป็นลำดับ คือ ๒๕ วัน ๑๘ วัน ๑๕ วัน และ ๑๑ วัน

วันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลาเย็น หม่อมบริกเล็กยกภรรยาไปเฝ้าเจ้าฟ้าน้อยอีก พระองค์ทรง
รับรองเป็นอย่างดี หม่อมยังมีคงอยู่ตกรัศมีไฟ ชั้นแรกก็เหมือนหม่อมขลุ่ยข้างจะ
ละลายในการทนนางบริกเล็ก ผู้ซึ่งเธอใส่เคียวรุกเข้าไปทากวีย แต่เพราะขึ้นหญิง
ทวียกัน ไม่ช้าก็ระงับความช้ำเสียได้ นางบริกเล็กได้แนะนำให้เธอกินยาของ
หม่อมบริกเล็ก และแนะนำให้ ๆ นานมของเธอเองให้รักษาเสวย ขยำมอให้แก่นาง
นมในชั้นแรกนี้

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เจ้าคุณภยโฉดฤทธิ ให้คนมาแจ้งแก่หม่อมบริกเล็กว่า ท่านได้หายจากโรค
ที่เข่นแล้วและชอบใจหม่อมบริกเล็กมาก และถ้าข้างหน้ามีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นแก่
ท่านแล้ว จะต้องขอใช้หม่อมบริกเล็กเสมอ

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลา ๑๕ นาฬิกา เจ้าฟ้าน้อยใหม่หากเล็กรีบมาตามหม่อมบริกเล็กไป
ดูหม่อมและธิดาของพระองค์ พอหม่อมบริกเล็กทราบข่าวก็รีบไปพระราชวังที่เคียว
แก่หม่อมบริกเล็กไปถึงไม่ทันจะช่วยเหลือธิดาอย่างใด ๆ ได้เสียแล้ว เพราะสิ้นชีพ
เสียก่อนหน้าทหม่อมบริกเล็กมาดังแล้ว เจ้าฟ้าน้อยทรงพระโศกมนัสมาก ในการที่
หม่อมเจ้าอนเป็นธิดาตัวแรกของพระองค์ได้สิ้นชีพไปนั้น บรรดาพระญาติและบริวาร
ก็ร้องไห้อาลัยถึงเธอเป็นอันมาก ดูเหมือนว่าเจ้าฟ้าน้อยทรงพระดำริจะเลิกใช้
หม่อมไทย ซึ่งได้ถวายพระโอสถรักษาพยาบาลหม่อมของพระองค์อยู่นั้น และจะ
มอบภาระให้หม่อมบริกเล็กถวายพระโอสถแก่ผู้เคียว แต่ก็ต้องเสียพระทัยทวียไม่สม

ด้วยพระดำริ เพราะพระราชมารดาและเหล่าพระภคินีทั้งหมอล่วงและผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ไม่เห็นชอบด้วยตามพระดำรินั้น

วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๓๖๘

เวลานั้น เวลาบ่าย เจ้าฟ้าน้อยทรงส่งเรือมารับหมอบรัดเลกับภรรยาให้ไปเฝ้าสมเด็จพระราชินี(๑) พระชนนีของพระองค์ หมอบรัดเล พร้อมด้วยภรรยาจึงได้รีบไปเฝ้าตามพระกระแสรับสั่งนั้น สมเด็จพระราชินีประทับอยู่ในวังเคียงกับเจ้าฟ้าน้อย แต่ต่างตำหนัก ก่อนหน้าที่จะเฝ้าสมเด็จพระราชินี เจ้าฟ้าน้อยทรงพาให้หมอบรัดเลกับภรรยาชมเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งเช่นเครื่องลาว(๒) หมอบรัดเลเคยทราบว่าแคนมีเสียงไพเราะนัก อยากจะได้ฟัง จึงถามว่าใครๆ ที่อยู่ในทณเข้าแคนใดบ้าง เจ้าฟ้าน้อยตรัสตอบว่า ไทซ แล้วพระองค์จึงหยิบแคนขึ้นทรงเข้า และตรัสถามหมอบรัดเลว่า ต้องการจะฟังแฉ่วด้วยหรือ เมื่อหมอบรัดเลตอบรับแล้ว พระองค์จึงตรัสเรียกคนใช้เข้ามาคน ๑ คนใช้นั้นเข้ามากระทำความเคารพโดยคุกเข่ากราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งลงฟังแคนอยู่ ครั้นได้ฟังหวั่นไหวเริ่มแฉ่วอย่างไพเราะจับใจ คุณเหมือนจะได้ศึกษามาเป็นอย่างดี จากโรงเรียนสอนคนตรีฉะนั้น

ประมาณสักครึ่งชั่วโมงกว่าๆ มีข้าหลวงตัวไปรบกวน ๑ ช่งเรียกกันว่าคุณเข้ามาเฝ้าเจ้าฟ้าน้อย นางพบเพียงลงถวายบังคมแล้วทูลว่า เวลานี้เขาเฝ้าไท้แล้ว ครั้นทราบดีเช่นนั้น หมอบรัดเลกับภรรยาจึงเดินเกยวแซนกันเข้าไป เจ้าฟ้าน้อยทรงพระดำเนินตามไปข้างหลัง การที่หมอบรัดเลกับภรรยาเดินเกยวแซนกันเข้าไปเช่นนั้น คุณเหมือนจะทำให้เห็นเป็นการแปลกมาก ทนทางที่เดินเข้าไป ผ่านพวกข้าหลวงไปเป็นอันมาก พวกข้าหลวงเหล่านั้นเมื่อเห็นเจ้าฟ้าน้อยเสด็จมากหมอบ

(๑) สมเด็จพระศรีสวรินทรามาตราชินี
(๒) แคน

ลงถวายบังคมทุกคน หมอบรکتเล็กก็บรรณาเข้าไปถึงท่าหนักของสมเด็จพระราชิน
แล้วเข้าไปในห้องพระโรง เวลานั้นสมเด็จพระราชินียังไม่ได้ออกมาประทับ
บนพระแท่น ซึ่งตั้งอยู่กลางห้องพระโรง ทพณข้างหน้าพระแท่นมีหม้อเจ้าหญิงไว้ประทับ
อยู่ ๑๒ - ๑๓ พระองค์ หมอบรکتเล็กก็บรรณาขึ้นบนเก้าอี้ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับ
พระแท่นที่ประทับนั้น ในขณะนั้นเจ้าหญิงองค์หนึ่งซึ่งประทับอยู่ในห้องพระโรงนั้น
ต้องพระประสงฆ์ให้หมอบรکتเล็กตรวจโรคของพระองค์ ในเวลาที่หมอบรکتเล็ก
กำลังตรวจอยู่นั้น สมเด็จพระราชินก็เสด็จออกมาจากพระทวารกลางซึ่งอยู่ตรง
กับพระแท่นที่ประทับ นางบรکتเล็กเห็นพระองค์ก่อนจึงลนเดินตรงเข้าไปเฝ้า การ
ที่นางบรکتเล็กอาจเดินเข้าไปเฝ้าเช่นนั้น ดุเหมือนเจ้าหน้าตบเฝ้าหมอบรکتเล็กไม่
พอใจกันมาก แต่หากไม่กล้าที่จะพูดประการใด เมื่อนางบรکتเล็กเข้าไปถึงพระองค์
แล้ว ทูลถามถึงสุขภาพส่วนพระองค์ทันที พระองค์ก็รับสั่งว่าไม่มีใครจะทรงสบาย
และใครจะได้อบรมรักษา เมื่อการสั่งเช่นนี้เช่นนั้น นางบรکتเล็กจึงออกมานำ
หมอบรکتเล็กเข้าไปเฝ้าใกล้ ๆ หมอบรکتเล็กก็ทูลถามความเคียดอย่างธรรมเนียม
อเมริกัน และพระองค์ก็ประทานพระหัตถ์ให้เขียนเป็นเกียรติยศ เมื่อเสร็จการทำ
ความเคียดแล้ว หมอบรکتเล็กก็รับสั่งมอตรวจพระโรคทันที ดุเหมือนพระองค์จะ
ทรงแปลกพระทัยมาก ที่หมอบรکتเล็กซึ่งใคร ๆ ก็กล่าวยกย่องสรรเสริญว่าเป็นหมอบ
ที่มีความรัก แต่หาสมจริงตามคำที่กล่าวลอกกันไม่ รู้ว่าการพระโรคของพระองค์
เพียงเล็กน้อยเท่านั้น หมอบรکتเล็กเลยต้องทูลสารภาพว่า เขาไม่มีความรู้อย่าง
ที่เขาใจกันจนสิ้นในเมืองไทยว่า พอเห็นคนไข้ก็ตรวจโรคทันทีโดยจะเขียน
หรือจะตายเช่นนั้น และการทดลองเช่นนั้นเองทำให้ความสามารถทางใช้ยา
ของเขาถดถอยลงมาก หมอบรکتเล็กก็ทูลต่อไปว่าหมอบอเมริกันทูลขอเสียดังนี้คือ
อวดดีเหมือนหมอไทยเลย และว่าการที่จะรู้ว่าเป็นหรือจะตายนั้น ธรรมดา
มนุษย์ย่อมรู้ไม่ได้ รู้ได้แต่พระเจ้าบนสวรรค์พระองค์เดียวเท่านั้น แล้วสมเด็จพระ

พระราชันทรสถานถึงเรื่องประเทศอเมริกาว่าไกลเท่าไรจากประเทศไทย และ
 เดินทางมาเสียค่าพาหนะเท่าไร พวกมิชชันนารีจะมาอยู่ในเมืองไทยนั้นนานเท่าไร
 และทศกัณฐ์ถามว่า ประเทศอเมริกามีความสุขสบายอย่างไรประเทศไทยนี้หรือไม่
 หมอขบริกเลทตอบว่ามีความสุขสบายมาก ครั้นว่าถ้าเช่นนั้นแล้ว ทำไมพวก
 ท่านจึงมาประเทศนี้เล่า หมอขบริกเลทตอบว่า การที่มานี้ มิใช่มาหาความสุข
 มาโดยหวังจะนำคำสั่งสอนของพระเยซูคริสต์มาเผยแพร่แก่สัตว์โลกทั่วไป ใน
 ระหว่างที่สมเด็จพระราชันทรสถานถามหมอขบริกเลทนั้น เจ้าพาน้อยประทับนั่งมีทศกัณฐ์
 ประการไคเลย และดูเหมือนว่าพระองค์ทรงเกรงกลัวพระชนนีนานมากทีเดียว

เมื่อได้เสด็จสมเด็จพระราชัน้อยประมาณชั่วโมงหนึ่งแล้ว หมอขบริกเลทก็
 ภรรยาที่ทูลลา กลับ คำน้อยอย่างธรรมเนียมอเมริกัน เห็นเกี้ยวแขนกันออกมา
 ล้วน สมเด็จพระราชันพร่อมด้วยราชบริพารทวยหาญและ ฝ่ายในก็พากันแลตาม
 หมอขบริกเลทภรรยา ซึ่งเห็นเกี้ยวแขนกันเช่นนั้น ซึ่งเป็นภาพที่แปลกยิ่งไม่มี
 ใครได้เห็นเลย และแปลกกับธรรมเนียมของไทยมาก

วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกคนไขมาขอยารักษาเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้เป็นวันพระของพวกมิชชันนารี มีการประชุมสวดมนต์ไหว้พระกัน
 ตามเคย และมีการแจกยาแก่ผู้ไปขอที่โรงสวดด้วย

วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารีเตรียมตัวจะไปเที่ยวขอขมา ราชธานีเก่าของเมือง
 ไทย เกิมคิจะไปกันอย่างยิ่งๆ แต่ ม. ฮันเตอร์มาแนะนำว่าตามหนทางที่
 แล้วควรต้องขอหนังสือเดินทางจากเจ้าพระยาพระคลังเสียก่อน หากไม่อาจขยับ

ก็ได้ หมอบริทแลร์สกล่าวว่า คำแนะนำของ ม. ฮันเตอร์สมควรก็ เพราะหนังสือ
อนุญาตจากชาวบ้านนั้น ชาวต่างประเทศใช้เช่นหนังสือเดินทางไม่ได้ นอกจาก
หนังสืออนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลังลดยศเคียวเท่านั้น

วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๖

พวกมิชชันนารีจะไปเที่ยวชอยชานน คือหมอบริทแลร์ส เรเวอเรนทร์อบินสัน
และเรเวอเรนคคน เมื่อพวกมิชชันนารีมาพร้อมกันแล้ว ม. ฮันเตอร์จึงบอกว่า
ควรจะไปหาเจ้าพระยาพระคลังลดยศเคียว

ในเวลาเย็น พวกมิชชันนารีและ ม. ฮันเตอร์ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง^(๑)
พยกำลังอยู่ในห้อง เป็นโรครุมะติว่า เจ้าคุณพระคลังมีความยินดีที่ใครทราบดีว่า
พวกมิชชันนารีจะไปเที่ยวชอยชานน แต่เสียใจว่าการออกหนังสือเดินทางให้มันไม่
ใช้หน้าที่ของท่าน เช่นหน้าที่ของพระยาพิพัฒน์โกษา (เจ้าพระยาพระคลังที่ ๒)
แล้วเจ้าคุณพระคลังก็เอื้อเฟื้อส่งล่ามไปบอกให้มากับพวกมิชชันนารีด้วย

ประมาณครึ่งชั่วโมงกว่า ๆ พวกมิชชันนารีข้ามแม่น้ำไปหาพระยาพิพัฒน์
พยเจ้าคุณที่ท่านกำลังจะลงเรือ เมื่อใครทราบดีว่าพวกมิชชันนารีจะไปเที่ยว
ชอยชานน ท่านเจ้าคุณกล่าวว่าไม่เป็นการสมควรที่พวกมิชชันนารีจะไปนั้น และ
ว่าจะไต่ถามความลำบากทั้งพวกมิชชันนารีและพวกอินทวข และทรงไต่ถามว่า พวก
มิชชันนารีมีความประสงค์อย่างไรที่จะไปชอยชานน พวกมิชชันนารีตอบว่าต้องการ
จะไปแจกหนังสือสอนศาสนาคริสต์แก่ประชาชนที่เมืองนั้น และจะดูว่าเมืองนั้น
สมควรจะเป็นแหล่งที่ประดิษฐานศาสนาหรือไม่ ต่ท่านไม่พอใจ ก็ไต่ถามว่า
ทำไม ก็ไต่ถามอนุญาตให้ไปตั้งใดในจังหวัดแล้ว ยังไม่พอใจอีกหรือ

(๑) เข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าบรมกรมมหาพิชัยญาติ เวลานั้นเป็นพระยาศรีพิพัฒน์ รั้งราชการกรมท่า
เจ้าพระยาพระคลังลงไปสร้างเมืองใหม่ที่เมืองจันทบุรี

เมื่อได้สนทนาโต้ตอบกันพักหนึ่งแล้ว ท่านกล่าวเป็นคำขากว่าพวกมิชชันนารีจะไปอยุธยาไม่ได้ เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้ว พวกมิชชันนารีก็พากันถามท่านกลับไปยงตพักของตน ก็กระซิบไปให้ไต่ แต่ ม. ฮันเตอร์ ก็บอกว่า ถ้าขึ้นไปเกิดถกจบจนแล้ว จะเกิดความลำบากมาก ทั้งจะทำให้เสียหนทางของพวกมิชชันนารีต่อไปในข้างหน้าด้วย พวกมิชชันนารีเห็นชอบด้วย จึงเป็นอันงดการไปเที่ยวเมืองอยุธยา

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันพฤหัสบดีเลิกนอาหารเย็นแล้ว ภรรยาของพระยาพิพัฒน์โกษาตั้งเรือมาให้รับหมอบริคเล่ไปบ้านของท่าน เมื่อไปถึงบ้านแล้วก็ได้รับเชิญให้เข้าไปในห้องรับแขก บุตรของพระยาพิพัฒน์โกษาคน ๑ เป็นไข้ทรพิษประมาณ ๑๐ ปีล่วงมาแล้ว ในตาข้างซ้ายของเธอก็เป็นต้อขึ้นเพราะการชกใช้ทรพิษนั้น พระยาพิพัฒน์โกษาต้องการจะให้หมอบริคเล่รักษาต้อ บุตรอีกคนหนึ่งในตระกูลนั้นจะให้รักษาโรคคางทูม (๑) อีกคนหนึ่งจะให้รักษาร่างกายส่วนอื่น ตามว่าจะรักษาไข้หรือไม่ หมอบริคเล่ตอบว่าจะรักษาไข้หรือไม่นั้น ต้องตรวจดูเสียก่อนแล้วจึงเอ็ดมมิ่งไปจะรับศิษย์เพื่อตรวจดู เหมือนคนมักเคยทำแกแตก ๆ ในประเทศของตน ในทันใดนั้น บุตรของพระยาพิพัฒน์โกษา ร้องไห้โฮและห้ามไม่ให้หมอบริคเล่รับศิษย์ของเอ็ดเป็นอันขาด (ข้อนี้ทำให้หมอบริคเล่แปลกใจมากและชักโกรธ ค้วยยังไม่เคยรู้ธรรมเนียมของไทย ซึ่งถือกันว่าไม่สมควรจะรับศิษย์กันเล่นง่าย ๆ หมอบริคเล่เลยจำเป็นขบวนของตัว ไม่รับศิษย์ของเด็กซึ่งมีสกุลเช่นนั้นเล่นออก) ส่วนตัวของพระยาพิพัฒน์โกษาเอง ต้องการให้รักษาโรคคางทูมซึ่งไข้เป็นมานานแล้ว หมอบริคเล่รับรักษาอย่างดีและพอใจมาก

(๑) โรควัดสัควง

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ หมอบรัดเลย์และภรรยาไปวัดเวฬุสาเถาซึ่งพงเขามาจากเมืองจีนเป็นครั้งแรกในขี้ใหม่ของฝรั่ง^(๑) หมอบรัดเลย์เล่าว่า ในครั้งกระนั้นเมื่อมีเรือสำเภาเข้ามา นับว่าเป็นสิ่งที่พอใจของประชาชนยิ่งนัก ทั่วเรือสำเภาเหล่านั้น นำของดี ๆ ของที่หายากและของแปลก ๆ เข้ามาขายมากมาย เรือเหล่านั้น คนขายของเข็นเงินมากคนด้วยกัน ตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๖๐ คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชั้นตาดฟ้าของเรือนตนเอง พอเรือสำเภาเข้ามาถึงก็ส่งคนไประดมกันซื้อของหนาแน่น ฤๅก็ไม่มีเรือสำเภาเข้ามาเมืองไทยนั้น คดีตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ไปจนถึงเดือนเมษายน ตั้งแต่เดือนมิถุนายนไปจนถึงเดือนมกราคมเป็นฤดูสำเภาออก ในขาออกไปสำเภา มักจะบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ออกไปขายเมืองจีนออก สินค้าเหล่านั้น คือ น้ำตาลทราย มะพร้าว กายาน เปลือกไม้สำหรับย้อมสี ผาย เขา กระตัก และงาช้าง เป็นต้น

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารี รู้สึกว่าเป็นเกียรติยศมาก ที่มีพวกชาววังมาขอให้รักษาโรคที่ราน้ำหน้ายาวถึง ๓ คน คนที่มาก่อนขอมให้รักษาตามคำราของพวกมิชชันนารี ไม่มีความเห็นคัดค้านอย่างใดเลย แต่อีก ๒ คนหลัง ออกจะถือตัวอยู่บ้าง หรือออกจะถือธรรมเนียมมรดกเกินไป จนไม่ยอมให้ผู้ช่วยของหมอบรัดเลย์ทำการรักษาอย่างธรรมเนียมฝรั่ง

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

ในบรรดาคนไข้ของพวกมิชชันนารี มีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากเหมือนกัน หมอบรัดเลย์ให้เกียรติยศแก่พระมากกว่าพวกฆราวาสเล็กน้อย คอยอมให้พระ

(๑) ขึ้นต้นปีแต่เดือนมกราคม

เข้านั่งบนม้าในร้านขายยาได้ ส่วนคนสามัญต้องนั่งคอยอยู่ข้างนอก หมอขจรศักดิ์
 เล่าว่าในสมัยนั้น คนชั้นต่ำเมื่อเห็นพระเป็นแต่แสดงความเคารพเพียงเล็กน้อย
 เท่านั้น (๑) ส่วนคนชั้นสูงนั้น เคารพอย่างจริง ๆ จัง ๆ ทศเดียว ถึงถึงต้อง
 คลานเมื่อพบพระเจ้าในทศเช่นนั้น คือเมื่อสองสามวันทลวงมานเอง มีหญิงสาววัง
 คนหนึ่งมาที่ร้านขายยาเพื่อต้องการยาบางอย่าง ชั้นแรกนางไม่เต็มใจจะเข้าไป
 ข้างในด้วยเห็นมีพระอยู่มาก หมอขจรศักดิ์ขอเชิญให้เข้าไป แต่หมอประหลาดใจ
 มากทศเห็นหญิงสาววังนั้น ลงคลานเข้าเข้าไปและไม่ยอมนั่งบนม้าเลย อ้างว่า
 การที่ระชนนั่งบนม้าเสมอกับพระสงฆ์เช่นนั้น เป็นการแสดงความไม่เคารพและ
 ฝิดธรรมนิยม แต่คนสามัญไม่ได้คิดที่ระคลานเช่นนั้นเลย เป็นแต่แสดงความ
 เคารพยำเกรงนิกษน้อยเท่านั้น

วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันหมอขจรศักดิ์และภรรยาถูกพวกมิชชันนารีทั้งหมด รุมท้วง ม. ชนเตอร์
 และ ม. เฮลด์ทวย ได้ไปในการพระราชพิธีแห่งพระศพของพระเจ้าลูกเธอพระองค์
 หนึ่ง (๒) ซึ่งใกล้สิ้นพระชนม์มาประมาณ ๑๐ เดือนแล้ว พระเจ้าลูกเธอพระองค์
 พวกมิชชันนารีกล่าวไว้ว่า ถ้าท่านมีพระชนม์อยู่จะได้เป็นพระมหาอุปราชใน
 อาณาจักร และว่าเป็นความจริงที่เคยทวย ทงแต่ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไม่มี
 ผู้ใดได้รับตำแหน่งนั้น มาจนถึง ปี พ.ศ. ๒๓๗๓

วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันพวกมิชชันนารีได้ไปทำการพนัน ซึ่งเล่นกันที่แพรมบ้านของพวก
 มิชชันนารี พวกจีนเป็นหัวหน้าตงชน พวกจีนออกจะเป็นครุสำหรับการเล่นใน
 กรุงเทพฯ ๆ ทุกอย่าง และไม่ใช้แต่การพนันเท่านั้น ในเวลาเล่นยังมีการมหรสพ

(๑) หมายความว่าเพียงยกมือไหว้

(๒) คือพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ

อีกด้วย ตามริมแม่น้ำได้เล่นกันหลายแห่ง และถ้าดูที่ทิวทุ่งกรุงเทพฯ บางที่
จะกว้างร้อยแห่งด้วยกัน การเข้ตโอกาสให้เล่นการพนัน โดยได้รับอนุญาตจาก
รัฐบาลเช่นนี้ ในยหนึ่งได้เล่นกันถึง ๗ วัน คือในวันขึ้นปีใหม่ของไทย ๓ วัน ขึ้น
ปีใหม่ของไทยอีก ๓ วัน และสงกรานต์อีก ๓ วัน

วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ ม. วิลครอน นายทหารเรืออเมริกัน มาหาพวกมิชชันนารี ม.
วิลครอนมาจากปากน้ำคงแคเมอวานน์ เขาถูกกักอยู่ที่ปากน้ำหลายเวลา เกือบ
ระหมัดหวงที่จะไต่หนึ่งสอเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ เขาเป็นนายทหารเรือคนแรก
ของเรือสลูปยักอก ซึ่งเข้ามาถึงประเทศไทย ม. โรเบิร์ต อัครราชทูตอเมริกัน
กว่าจะเข้ามาถึงในวันสองวันนี้ พวกมิชชันนารีมีความยินดียินดีอย่างเหลือล้น
ที่โคพบและสนทนากับชาวอเมริกันด้วยกันเป็นครั้งแรก ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในเมือง
ไทยอันอ้างว้างและเปลี่ยวเปลี่ยววัน

ในอาทิตย์นี้ คนใช้ของหมอบรัดเลมทำงานวนมาก คิดเฉลี่ยราววันละ ๑๕๐ คน
แต่ทว่านายยาไม่สู้จะยุ่งอะไรมากนัก เพราะหมอบรัดเลได้จัดระเบียบไว้เรียบร้อย
แม้จะม้งานมากก็เรียกว่ามากอย่างมีระเบียบ คือจัดให้นางบริกเลและหญิง
ผู้ช่วยเป็นเจ้าชายน้าให้แก่คนใช้พวกผู้หญิง ให้ ม. ยอนและเงินผู้ช่วยเป็นธุระจ่าย
ยาให้แก่พวกคนใช้ผู้ชาย ตัวหมอบรัดเลคอยดูแลกำกับการทั่วไป และยังมีครู
ภาษาไทยของหมอบรัดเลนั่งโต๊ะตรงกับหมอบรัดเลอีกคนหนึ่ง คอยเขียนถาก
คนป่วย และคำถามคำตอบในระหว่างหมอบรัดเลกับคนป่วย การที่หมอบรัดเล
ทำการเช่นนั้น โดยประสงค์จะเรียนภาษาไทยในเรื่องไข้เจ็บให้ชำนาญยิ่ง ๆ ขึ้น

วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ เรือเวอเรนครือบินขึ้น แสดงปาฐกถาที่แพของพวกมิชชันนารี มี
คนไปฟังกันหนาแน่น จนถึงแพปริ่มน้ำ เฉพาะผู้ที่อยู่สวคมนต์ไหวพระเวลา
เลิกปาฐกถาแล้ว ยังมีจำนวนถึง ๑๗๐ คน

วันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ มีพวกนายทหารเรือในเรือสลบียอก มาหาพวกมิชชันนารี ๔ คน
คนหนึ่งเป็นนักประพณชื่อมนามโตงตัง ขอหมอสวเคนเข็กแพทยทหารเรือ ซึ่งเคย
แต่งหนังสือชื่อ ครุ เขย อิน ธิ แป๊ะพอก พวกมิชชันนารีมีความยินดีมาก
ที่พวกนายทหารเรือเหล่านั้นมาหา ทั้งได้ค้างอยู่กับพวกมิชชันนารีถึง ๓ คืน

ในวันเอง เจ้าฟ้าใหญ่^(๑) พระราชอนุชาของพระเจ้าแผ่นดิน และเป็น
ประธานของพระสงฆ์ในอาณาจักร มีรับสั่งให้หมอบริคเลไปเฝ้าทูลฯ ซึ่งอยู่เหนือ
ที่พักของพวกมิชชันนารีขึ้นไปราว ๑๒๐ เส้น^(๒) หมอบริคเลรู้สึกหนักใจอย่าง
ในเรื่องพาภรรยาไปด้วย เพราะเจ้าฟ้าใหญ่เป็นพระทรมพระเกียรติยศสูง ตไม่
สู้จะเหมาะนักในการที่จะนำผู้หญิงไปเฝ้าพระองค์ แต่ก็คิดว่าเป็นการดีเหมือนกัน
จะให้คนไทยรู้เสียบ้าง ว่าชาวอเมริกันไม่นับผู้หญิงว่าเป็นเพศที่เลวกว่าชายเลย
พอไปถึงพระองค์ทรงรับรองหมอบริคเลอย่างดี และเชิญให้นั่งที่โต๊ะแห่งหนึ่งแล้ว
พระองค์เองก็ประทับที่เก้าอี้ ตรงข้ามกับเขาทั้ง ๒ ตเหมือนว่าพระองค์มีใตทรง
รังเกียจในการที่หมอบริคเลพาภรรยาไปด้วยเลย เจ้าฟ้าใหญ่พระองค์นี้ หมอ
บริคเลกล่าวว่า พระองค์สมควรจะเป็นรัชทายาทไทยตรงทีเดียว แต่ตามชกตย

(๑) คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยนั้นเรียกกันว่า เจ้าฟ้าใหญ่ หรือ
ตุลกระหม่อมพระองค์ใหญ่

(๒) คือวัดราชาธิวาส เวลานั้นยังเรียกวัดสมอราย

ราชประเพณี ราชสมบัติของใต้แก่พระเชษฐาธิราชก่อน เหตุนี้พระองค์จึง
เสด็จออกทรงผนวชเสีย

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนบวันพระของพวกมิชชันนารี มีการสวดมนต์ไหว้พระกนทยานของ
พวกมิชชันนารีตามเคย

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนบการเลขนานาชาตยานขอ เรเวอเรนต์ รอยันสัน ม. โรเบิร์ต
อัครราชทูตอเมริกัน เรเวอเรนต์ เทเลอร์ และ ม. ฮันเตอร์ หมอชรักเต
พร้อมทั้งภรรยา ได้มาประชุมที่บ้านเรเวอเรนค์รอยันสัน มีการสนทนาปราศรัย
กันเป็นอย่างดี เมื่อเลขนานาชาตเสร็จแล้ว มีการสวดมนต์ไหว้พระ เพื่อย่นการ
แค้นถึงความเคียดพอก่อพระเป็นเจ้าด้วย

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ ม. โรเบิร์ต อัครราชทูตอเมริกัน เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

วันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ ม. ยอน ผู้ช่วยในร้านขายยา ลาหยุดพักไปรับใช้ท่านอัครราชทูต
อเมริกัน และในเย็นวันนเองเป็นวันที่ท่านอัครราชทูตออกจากกรุงเทพฯ กลับ
ไปประเทศอเมริกา

วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

เวลาเช้าหมอชรักเตได้รับสั่งจากเจ้าฟ้าน้อย ขอเชิญให้หมอชรักเตไป
เฝ้าเจ้าฟ้าใหญ่ ไปพร้อมกษัตริย์องค์ และสั่งเรือเก๋งประทานมาให้รับหมอชรักเต
ไปก่อน ส่วนพระองค์เสด็จโดยเรือพระที่นั่งออกลำหนึ่งต่างหากตามไปข้างหลังที่
วัดพนมมัสยิดมาทำบุญกันแน่นหนา เมื่อไปถึงแล้วคอยอยู่สักครึ่งชั่วโมงจึงได้เข้า

เจ้า เจ้าฟ้าใหญ่เสด็จออกมาประทับบนพระเก้าอี้ตรงหน้าหมอบรัดเล หมอบรัดเล
 นั่งเฝ้าอยู่บนเก้าอี้ซึ่งสูงกว่าบรรดาผู้ที่หมอบเฝ้าอยู่ทุก ๆ คน สงสัยว่าจะต้องกล่าว
 คำขอโทษหรือไม่ แต่ถอยเสียวว่าเป็นธรรมเนียมฝรั่งและทั้งไม่มีผู้ใดต้องการให้
 กล่าวคำขอโทษด้วย จึงมีใ้กล่าวคำขอโทษอย่างใด ๆ หมอบรัดเลเห็นว่าอาการ
 ประชวรของพระองค์ไม่ใช่โรคเล็กน้อย โรคชนิดนี้ หมอไทยเรียกกันว่า โรค
 ลม (๑) เมื่อเจ็บตั้งแต่พระบาทแล้วลามสูงขึ้นโดยลำดับจนถึงเท่าที่เป็นอยู่ในยัต
 นี้ (๒) และเท่าที่หมอไทยได้รักษากันมาแล้วนั้น ใช้ยาชนิดรอน ๆ พอก หมอ
 ฝรั่งตรวจอยู่เป็นเวลานาน จึงเห็นว่าตามทฤษฎีของหมอไทยว่าเป็นโรคเกิดแต่ลมและ
 รักษาโดยวิธีนั้นไม่ถูกเสียแล้ว เมื่อเจ้าฟ้าใหญ่และเจ้าฟ้าน้อยได้ทรงสดับคำ
 ชี้แจงกราบทูลของหมอบรัดเลเช่นนั้น ก็ทรงเห็นว่ามีความจริงมาก ใคร่จะทรง
 เลิกหมอไทยและให้หมอบรัดเลรักษาต่อไป แต่ชนิดนั้นก็ยังคงทรงลงเสพระฤทัยอยู่
 จนเมื่อหมอบรัดเลได้ชี้แจงถวายให้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่งแล้ว จึงตกลงให้เลิกหมอ
 ไทย แล้วมอบภาระในเรื่องการรักษาพระโรคให้แก่หมอบรัดเลต่อไป ในเวลาที่
 หมอบรัดเลออกจากทเฝ้าแล้ว มีคนนำไปพักยังตึกเล็ก ๆ หลังหนึ่ง ซึ่งมีหน้า
 ต่างเข้กใครชอบ มีพระมยุพณและเครื่องประดับอย่างธรรมเนียมอเมริกัน และ
 มีอาหารลูกไม้ขนมจุกไว้เรียบร้อย สำหรับรับรองหมอบรัดเลด้วย ในระหว่างที่
 หมอบรัดเลรับประทานอาหารอยู่นั้น มีคนไปล้อมดูกันมาก เพราะยังไม่เคยเห็น
 ฝรั่งชาวอเมริกันกินอาหารเลย

วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๔

เจ้าวอนนเจ้าเมืองนคร (๓) ซึ่งเข้ามาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยให้มาเชิญ
 หมอบรัดเลกับ ม. อินเตอร์ไปหา หมอบรัดเล และ ม. อินเตอร์ ก็ไปหาตามความ

(๑) อัมพาต
 (๒) ถึงพระพักตร์
 (๓) เจ้าพระยามครห์ธรรมราช (น้อย)

ประสงค์ เจ้าเมืองนครพนมขอขรเกล้าว่าเป็นคนทมิฬอยากขใจอกคนก และว่า
ชอบชาวประเทศทเรญรุงเรือง เพือเป็นพระลูกของตัวเจ้าเมืองและของลูกสาว
เจ้าเมืองนครไคให้มาูงใหม่แก่หมตขรเกล้า ๓ คน และส่งวามะรนนให้ไปหาอก

วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

อนัน หมอขรเกล้าเอกรรยา ไปหาเจ้าพระยานครตามทไครบเชิญไว้ว่า
จะไป เจ้าพระยานครรับรองเป็นชยงท ชนแรกรบทเรอนหลังทงรวมแม่นำ(๑)
ภายหลังชวนหมอขรเกล้าไปยงเรอนอกหลังทงใหญ่โตกว้างขวางมาก เรอน
เหล่านทเหมือนว่าจะพงสร้างชนเป็นทพกของเจ้าพระยาคนน ในระหว่างทเขามา
เฝ้าพระเจ้าแผ่นดินกราวนเอง เจ้าพระยาคนนไทแสดทกรยาตามแบบขอเมริกัน
และองกฤษทุกอย่งเทาทคนร จักให้หมอขรเกล้าเอกรรยานงเกาอนวมยวทัว
เคียวกน หมอขรเกล้าเลนนงชางช่ายของกรรยา ในระหว่างทงสนทนากนน เจ้า
พระยาเรียกผู้หญิงหลายคนเข้ามาในหองนน พวกผู้หญิงเหล่านั้น หมอขรเกล้า
นกว่าเป็นกรรยาของเจ้าเมืองคนนแทบทกคน ทวยหมอขรเกล้าไคเห็นเองใน
ระหว่างเวลาอยดทนนชนไปนงร่วมชาคันกข เจ้าพระยานครอนเป็น การ ฝึกธรรม
เนี่ยมขของคนทไมใช่สำมกรรยากน เจ้าพระยานครไคให้จักไคะเลยงนำชานแก่
หมอขรเกล้าและกรรยา การจักไคะพยายามจะทำให้เป็นไปตามแบบขของชาว
อเมริกันทุกอย่ง ชากเลือกชนคทค ชนมกถวนแต่อย่งอรอย มะปรางกัทวาน
สนิทนำรบประทานทุกอย่ง

เมอดินนำชากนเส้งแล้ว เจ้าพระยานครให้หมอขรเกล้าตรวจโรคลูกชาย
ซึ่งมีอายุไค ๔๘ หรือ ๕๐ ปี และตรวจตัวเจ้าพระยานครเอง เพืออยากทราบ
วากนขานนคไรจึงจะคิ ทลุตให้ตรวจโรคเนองอกทขอมขของลูกสาวคนหนงทวย

(๑) อยู่ริมแม่น้ำตรงหน้าวัดมหาธาตุ

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

ข้าพเจ้า หมอขจรศักดิ์ เรเวอเรนทร์ ยินดีไปหาเจ้าพระยามหานคร คอย
อยู่ประมาณชั่วโมง ๑ เจ้าพระยามหานครจึงไต่ถามมา ยาคเกลอซึ่งหมอคขจรศักดิ์
ไว้แต่คราวก่อนก็ยังไม่ไต่ถาม โดยกล่าวว่าจะเป็นยามพิษ หมอคขจรศักดิ์พยายาม
อธิบายให้เห็นว่า ไม่จำเป็นต้องกลัว แต่เจ้าพระยามหานครก็ต้องการจะพิสูจน์ให้เห็น
ประจักษ์แก่จักขุ จึงไต่ถามคนไข้มาคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนมีความปรกตัสสขติ ให้
กินยาคเกลอนั่นต่อหน้าของตน โดยกล่าวว่า ถ้ายานตรึงแล้วท่านจึงจะขอใหม่
คนไข้ผู้นั้นก็กระทำตามคำสั่ง

วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ เรเวอเรนทร์ ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี ยินดี
อยู่ถึง ๖ เดือน ในระหว่างที่ขอยเมืองจันทบุรีนั้น เขาได้สอนศาสนาและแจกจ่าย
หนังสือทุก ๆ วันแก่พวกชนนิตด้วยจำนวนพัน เขาเดินทางมา ๔ วัน ถึงปากน้ำ
และเดินทางจากปากน้ำเข้ามากรุงฯ อีก ๓ วัน เสียเวลาอยู่ที่ปากน้ำเสีย
๒ วันเปล่า ๆ โดยความเฉื่อยช้าของเจ้าหน้าที

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

บรรดาคนไข้ของพวกมิชชันนารีต่างจังหวัดและในพระนคร โดยมาก
มาจากอยุธยา ลามโคก ปากลัด และปากน้ำ ซึ่งไกลจากที่อยู่ของพวกมิชชัน
นารีออกไปตั้งหลาย ๆ ไมล์ ในเวลานั้นชื่อเสียงของหมอคขจรศักดิ์เลื่องลือไปทั้งใน
ที่ไกลและที่ใกล้ มีคนนับหน้าถือตาถามมากกว่าเป็นหมอกทมความรู้จัก

วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ เจ้าฟ้าใหญ่มลายูประหัดถดยขหนึ่งมาถงหมอคขจรศักดิ์ ขัดคนพระเจ้า
แผ่นดินมีพระราชโองการจะให้หมอคหลวงมาประจำรักษาพระองค์ และได้ทรง

สัญญาว่าหมอลหลวงนั้นจะรักษาให้หายไ้ภายใน ๓ วันเท่านั้น พระองค์ได้ทูล
 พระเจ้าแผ่นดินให้ทรงทราบเหมือนกันว่า เวลาหมอบรรคเลได้ถวายพระโอสถอยู่
 และว่าพระองค์ทรงสบายขึ้นมา ตั้งแต่ได้เสวยพระโอสถที่หมอบรรคเลถวาย
 แต่ครั้นจะทรงปฏิเสธหมอลหลวงเสียทีเดียว ก็เกรงว่าจะเป็นการขัดพระราช
 ใองการ ฉะนั้น พระองค์จึงได้แจ้งแก่หมอบรรคเลว่า ขอให้หมอลหลวงไปรักษา
 พระองค์ตามพระราชประสงค์ ขอหมอบรรคเลอย่าได้มีความรังเกียจเลย ถ้าว่า
 หมอลหลวงไม่สามารถรักษาพระองค์ให้หายตามกำหนดนั้นแล้ว พระองค์จึงจะขอ
 ให้หมอบรรคเลถวายพระโอสถต่อไปใหม่ หมอบรรคเลทูลตอบไปว่ามีความยินดี
 จะให้หมอลหลวงได้ถวายพระโอสถตามพระราชใองการของพระเจ้าแผ่นดิน และ
 ให้อยู่ในความรับผิดชอบของหมอลหลวงนั้นทีเดียว และไม่ยอมรับถวายพระโอสถ
 พระองค์อีกต่อไป ด้วยเกรงว่าจะเกิดการแก่งแย่งกันในระหว่างหมอลซึ่งอาจ
 เป็นอันตรายแก่คนไข้^(๑) อนึ่งหมอบรรคเลเชื่อว่าพระอาการโรคของเจ้าฟ้าใหญ่เท่า
 ที่ตนได้รักษาไปแล้วนั้น นับว่าเกือบหายดีแล้ว และถึงแม้ว่าจะไม่ได้เสวย
 พระโอสถอย่างใด ๆ อีก พระองค์ก็มักจะทรงสบายขึ้นทุก ๆ วัน เวียงนี้ หมอบ
 บรรคเลเชื่อว่าเจ้าฟ้าใหญ่ทรงทราบอยู่ในพระหฤทัยเป็นอันดี และป่อร์คกับตน ก็
 เห็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะว่าพระโรคที่เจ้าฟ้าใหญ่ทรงประชวรนั้น หมอบรรคเล
 เชื่อว่าหมอลไทยน้อยตนกจะรู้ถึง และหมอบรรคเลอยากสู้กันว่าหมอลไททคนไหน
 ที่ได้กล่าวสัญญาว่าจะรักษาให้หายไ้ภายใน ๓ วัน เท่านั้น ตัวเขาจะได้สบายใจ
 ไม่ต้องเกยวของอีกต่อไป

(๑) ถ้าว่าเมื่อต้องการจะให้หมอล้อตฝ่ายหนึ่งเสียชื่อ ก็จะเกิดสงเอาชาติแผลงแก่โอสถแล้ว

ศกตงเสย

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ หมอขบริศเลไปหาเจ้าพระยานครอึก ไปคราวนี้เอาหนังสือใบเบส
คัมภีร์แมตธิว ซงมซซส จิตสัน แปลไว้เป็นภาษาไทย ไปให้เจ้าพระยานคร
ทวย หมอขบริศเลอ่อนวอนพระเป็นเจ้าขอให้ทูลใจเจ้าพระยาคนนให้อ่านหนังสือ
นี้ให้จงได้ อนึ่ง วันนเองเป็นวันที่เจ้าพระยานครเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ ลูกชายของเรเวอเรนค์ รออินสัน ถึงแก่ความตาย(๑) หมอขบริศเล
พยายามรักษาอย่างเต็มความสามารถ แต่เกินกำลังที่หมอขบริศเลจะเอาไว้ได้
หมอขบริศเลโทมนัสลงแทบจะเลิกเป็นหมอ

วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เรเวอเรนค์รออินสัน ได้ส่งหนังสือพิมพ์แผ่นหนึ่งเป็นตัวอย่างไทยมา
ให้หมอขบริศเล พิมพ์แยกดูข้อความดีดกตองดีมาก หนังสือฉบับนี้ หมอขบริศเลว่าเช่น
หนังสือไทยฉบับแรกที่พิมพ์ขึ้นในเมืองไทย

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เย็นวันนี้ เจ้าพระยาพระคลังกลบจากจันทบุรี กล่าวกันว่า ท่านเดินทาง
บกมาจนถึงบางปลาสร้อย แล้วจึงไต่ลงเรือต่อมายังกรุงเทพฯ เพราะระหว่าง
เมืองจันทบุรีกับบางปลาสร้อย มีคลื่นลมจืดเรือเดินไม่ได้ เจ้าพระยาพระคลังไป
สร้างขอมขอมของถนนพวงเวียนจันทบุรีซึ่งเข็นราชการสำคัญ ชยเสียเป็นเวลานาน
จึงพวงกลบมากรุงเทพฯ วันนเอง

วันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เย็นวันนี้ ขณะที่หมอขบริศเลนั่งอยู่ในห้องอ่านหนังสือ มีเสียงร้องทักเป็น
ภาษาอังกฤษว่า Hello Doctor! How do you do? เป็นอย่างไรหมอ สบายดี

(๑) ลูกชายของรออินสันคนนี้ หมอขบริศเลว่าเป็นบิด
TUDC 22/04/2563

หรือ หมอบร็คเล โดยขึ้นเช่นนั้น จึงหนีไปคทางนอกชานว่าจะเป็นชาวอังกฤษที่
 ไทหนา เมื่อใดเห็นคนรูปร่างสนิทตผวเนอกาแดง แต่คงตัวเป็นทหารเรือ มนระย
 ภาไหล่ของแขวนอยู่ข้าง ๆ จึงเดินตรงเข้าไปหา ขณะที่หมอบร็คเล เดินตรง
 เข้าไปหาเอง นายทหารเรือผู้นอกชานไม่ได้ หิวเวาระออกมาถึง ๆ อากา
 เช่นนั้น ทำให้หมอบร็คเลจำได้ว่าไม่ใช่ใครที่ไทหนา คือเจ้าพานฮอนนเอง
 พระองค์ทรงเคระของทหารเรือที่ไครยพระราชทานเมื่อเร็ว ๆ นี้ และการททรง
 เคระองมาเช่นนั้น ก็โดยพระประสงค์จะทรงสัพยอกหมอบร็คเลกับภรรยาเล่นเพื่อ
 เป็นการสนุกซึ่งพระองค์ทรงโปรดนัก

วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๓๙

เป็นระนนี้ มีการประชุมส่วทมนตทชานหมอบร็คเล การประชุมชนคนม
 ทุกวันพอ ทมานของพวกมิชชันนารีคนใดคนหนึ่ง พวกมิชชันนารี ไบรเตสแตนต์
 ในวงเทพ ๆ มากันทั้งหมด เมื่อส่วทมนตแลวมเทศน์ทวข แต่ผู้ที่จะเทศน์นั้น
 สลัดเปลี่ยนกันเวียนไปตามตัวอักษร เมื่อถึงชื่อผู้ใด ผู้นั้นต้องเป็นผู้เทศน์

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๓๙

พระยาพิพัฒน์และพระยาโชฎ๊กต้องรับพระราชอาชญา
 วันนั้น ประชาชน มีความตนตทใจกันเข่นอันมาก โดยที่ใดทรายงานว่า
 ข้าราชการผู้ใหญ่ ๒ คน คือ พระยาโชฎ๊ก กับพระยาพิพัฒน์ต้องรับพระราช
 อาชญา เรื่องทเกิดชนนน เป็นเช่นนั้น คือ

พระเจ้าแผ่นดิน ได้ทรงทราบว่าเรือสำเภารันทงหมก เมื่อขายสินค้า
 หมดแล้ว บรรททชาวสำรกลบออกไปแทนไม้ฝาง ซึ่งเข่นไม้ทใดทวษชชออกส่ง
 ส่วนชาวสำรใดทวษชชออกคำ ยนพระเจ้าแผ่นดินตั้งพระทฤทษะให้ ไม้ฝางออก
 จากประเทศให้มาก จะไครยภาษยาม ๆ เมื่อมาทรงทราบว่าไม่เข่นไปตั้งพระราช
 คารเช่นนั้น พระองค์จึงมีพระราชโองการให้จำพระยาทง ๒ ซึ่งเข่นเจ้าหน้าท

พระคลังยอมให้พวกมิชชันนารีเช่าที่แห่งนั้น เมื่อพวกมิชชันนารีเช่าที่ตรงนั้น
ไต่เตส จึงไต่สร้างโรงสวดสำหรับคนไทยขึ้นในระหว่างบ้านอิศรราชทิศและคลังของ
นับว่าเป็นสาขาแห่งหนึ่งของคณะ อเมริกัณ บอค ฮอฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟ็อร์
ฟอเรน มิชชันนารี

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๖

เมื่อวันที่ ๑๕ ม. รศ กษ ม. เคนเยอชอท ไปหาเจ้าพระยาพระคลังเรียนถาม
เรื่องพระอนุญาตให้เช่าที่สงฆ์อยู่ตรงไหน และจะให้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่แห่งใด
เจ้าคุณพระคลังตอบว่า พวกฝรั่งจะต้องอยู่ในหมู่เดียวกับ ม. ฮันเตอร์ (๑) ทั้งหมด
(คือ โรงงานของ ม. ฮันเตอร์ อยู่ตรงกลาง พวกมิชชันนารีคณะแบปติสต์ บอค
ฮอฟ ฮางฮวา พวกคณะอเมริกัณ บอค ฮอฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟ็อร์ ฟอเรน มิชชันนารี
อยู่ข้างซ้าย)

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๖

วันนั้นเป็นวันฉลองวันเกิดของหมอบริติช เช่นวันตายของมารดาหมอบริติช
และเป็นวันทรมานหมอบริติชมาดองกรุงเทพฯ แต่นางบริติชก็มาคิดหาไปเปลี่ยน
อากาศที่ปากน้ำ นางบริติชขึ้นไปเที่ยวบนเรือของพวกแขกชาวเมืองสุพรรณ
หงษ์ ไปพบบททนายและกระต่ายต่าง ๆ เข้าหีบหนึ่ง จกทนายและกระต่าย
ต่าง ๆ เหล่านี้ พวกมิชชันนารีคอยรับมา ๑๘ วันแล้ว ทั้งแต่เรือด่านข้าม
สันดอนเข้ามา (สันดอนนั้นเป็นสมัยที่การคมนาคมยังไม่เจริญ เมล็ดจากสิงคโปร์
มากรุงเทพฯ ๗ อย่างเร็วที่สุด ๔ เดือนจึงจะมาถึงกรุงเทพฯ จกทนายและสัตว์
หนึ่งสองตัว ๆ ๒ เดือนจึงจะมาถึงกรุงเทพฯ)

วันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วณนเรอแพตเคิส บารริ ของบริษัทขอมเบ ซึ่งเป็นเรือสำเภาของบริษัทเล
และครอบครัวพร้อมทั้งพวกมิชชันนารี โดยสำราญมากรุงเทพฯ ๗ คราวแรกนั้น
เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ๗ เรือเวเรนต์โยนส์ พร้อมด้วยภรรยาและลูก ก็ขึ้นทางเคเวอน
บอต โดยสำราญเข้ามากรุงเทพฯ ๗ ในเที่ยววัน

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เจ้าวณน ช่างเผือกเชือกหนังของพระเจ้าแผ่นดิน เจ็บมาก พระเจ้าแผ่นดิน
ไม่ทรงสบายพระหฤทัย เพราะความตายของพญาช่างซึ่งเป็นทนายออกนเช่นนั้น
ออกนว่าเป็นลางร้ายสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน และเรื่องราวก็ได้เคยเป็นมาแล้ว
คือพระราชบิดาและพระอัยกา ของพระองค์ก็เสด็จสวรรคตภายหลังเมื่อพญาช่าง
เผือกล้มในไม้สุสานก็เหมือนกัน

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๙

พญาช่างเผือกตัวสำคัญของอาณาจักร ยังคงอยู่ในอาการหนัก พระเจ้า
แผ่นดินทรงตกพระหฤทัยมาก

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เจ้าพระยาพระคลังมธุระยังด้วยเรื่องช่างเผือกเจ็บมาก ต้องไปคอยคุดอาการ
ทั้งกลางวันและกลางคืน พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และหมอสหลวง พวก
มิชชันนารีคอยจะพบท่านเพื่อต้องการพดจาเรื่องเวรอนทะเลให้ท่านปลงให้เข้า แต่
หมอกหวังที่จะไต่พบ จะพบกับท่านใดก็เมื่อพญาช่างเผือกไต่ถึงแก่ความตาย
หรือหายนั้นแหละ

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๙

แม้ว่าเจ้าพระยาพระคลังจะอย่าน พวกมิชชันนารีก็ไม่มีโอกาสจะพบท่าน
ไต่ ด้วยท่านมัวแต่กังวลปรึกษารอดเงรของพญาช่างเผือกช่วยท่านน จนแทบ

ว่าจะไม่มีเวลาพักผ่อนหลายนอนเลย (แต่พญาช้างเผือกนั้นหายป่วย พระเจ้าแผ่นดินมีพระชนม์ครอพระราชสมัญชียนานมาได้ถึง ๑๕ พระพรรษา)

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ ส้มเค็ยพระราชัน พระชนนีของเจ้าฟ้าใหญ่และเจ้าฟ้าน้อยเสด็จสวรรคต ครองขาราชการน้อยใหญ่ทั้งหมดต่างมิหวั่นไหวไปกว่าคราวที่พญาช้างเผือกได้ป่วยลงนั้น พวกราชบริพารทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายในทั้งหมด ได้โศกเศร้าระกนเพื่อเป็นการไว้อาลัย

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

เช้าวันนี้ มีผู้หญิงบ้านนอกคนหนึ่ง ชาวเมืองอยุธยา มาหาหมอบรรคเต ในขณะที่หมอบรรคเตพักกับหญิงนั้นถึงเรื่องสวรรคตและนรก หล่อนตอบว่าไม่ได้ตั้งใจจะไปอยู่ที่ไหนทั้งนั้น จนกว่าหล่อนจะได้พบจากกลางกับสามีเสียก่อน ถ้าสามีจะไปสวรรคต หล่อนก็จะไปด้วย ถ้าสามีจะไปนรก หล่อนก็จะไปอยู่กับเขายิ่งทนทุกข์เหมือนกัน การที่หล่อนพูดเช่นนั้น เห็นได้ความมีความรักสามีสักคนธรรมดา และมีความเมตตาปรานแก่ลูกชายและลูกสาวทั้ง ๒ ซึ่งพามาให้หมอบรรคเตรักษาโรคหุนหวดนั้นเป็นอันมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

เมื่อวานนี้ เรเวอเรนต รอยนสัน ได้พิมพ์หนังสือไทยชนิดย่อยหนึ่งโดยเครื่องพิมพ์ของพวกมิชชันนารี คณะแบปติสต์ พิมพ์คราวนี้ คิดว่าพิมพ์คราวก่อนซึ่งตัวพิมพ์ยังแคะควายไม่นั้นมาก พวกมิชชันนารีหวังว่าการพิมพ์หนังสือนี้ต่อไปข้างหน้าคงจะทำให้ประชาชนไทยมีความนิยมกันมาก

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ พวกมิชชันนารี ไปดูเรือรบซึ่งหลวงนายสิทธิคอกอเมืองจันทบูรเมื่อเร็ว ๆ นี้ เรือลำนั้นยาว ๗๐๐ ถึง ๘๐๐ ฟุต คาดกันว่าจะเป็นเรือที่ใช้การได้ดีและเป็นเกียรติยศแก่ผู้คอกเป็นอันมาก เป็นเรือลำที่ ๔ ซึ่งไทยคอกตามแบบฝรั่ง

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ เรือคราเคิลเลขชย ของแขกอาหรับเข้ามาจากสิงคโปร์ลำ ๑ แต่
ไม่ได้เอาเมล็ดเข้ามาด้วย ทำให้พวกมิชชันนารีหลงหวังใจผิด

วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้เป็นวันแรกที่หมอบริคเล ได้เริ่มปลูกผักในไร่พืช โดยวิธีฉีดพ่นของ
เชื้อเข้าไปในแขนของเถาๆ ประมาณ ๑๕ คน ถ้าหากว่าการปลูกผลเป็นผล
สำเร็จแล้ว จะเป็นประโยชน์แก่ชาวไทยซึ่งได้มีความเคียดแค้นจากการออกผล
ตกกันทุกๆ ชันนมากทีเดียว

หมอบริคเล ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง ทหารเรือของปลูกผักในไร่พืช
เจ้าพระยาพระคลังเห็นชอบด้วย และกล่าวว่าเป็นการบุญอย่างยิ่ง จะหาการบุญ
อย่างอื่นมาเปรียบเทียบได้โดยยาก ถ้าว่า หมอบริคเลคิดการปลูกผลสำเร็จ
และท่านจะยินยอมอนุญาตให้หมอบริคเลเรียกเอาขบวนชาวจากคนท ได้ปลูกผลจนแล้ว
คนละ ๑ บาท แต่หมอบริคเลทำการครั้งนี้ยังไม่สำเร็จอยู่ที่ ๔ ปี จนถึง
พ.ศ. ๒๓๘๓ การปลูกจึงได้เป็นผลสำเร็จ

จดหมายเหตุทั่วไป สำหรับ พ.ศ. ๒๓๗๔

พวกมิชชันนารีแยกกันตั้งอยู่ ๓ แห่ง คือ เรเวอเรนต์ รอยินสัน ตั้งอยู่
ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฝั่งพระนคร ได้พระราชวังไปประมาณ
๘๐ เส้น ใกล้กับโรงสวกของคณะเบบติสต์ เรเวอเรนต์ บอนสัน ตั้งอยู่ฝั่ง
พระนครเหมือนกัน ได้พระราชวังไปประมาณ ๒๐ เส้น หรือเห็นย่านเรเวอเรนต์
รอยินสัน ขึ้นมาประมาณ ๖๐ เส้น หมอบริคเลตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ
เจ้าพระยาเยื้องกับรอยินสันเล็กน้อย ในบริเวณที่พวกมิชชันนารีตั้งอยู่นั้น นับว่า
เหมาะทั้ง ๒ ฝั่ง เพราะอยู่ในที่ประชุมชนชาติต่างๆ ซึ่งมีจำนวนคงล้านกว่า แต่
เป็นจีนโดยมาก พวกมิชชันนารียังได้เที่ยวไปตามบริเวณห่างจากที่อยู่ออกไป

๑๒๐๐ เส้น ซึ่งเก็บแน่นไปทั่วหมู่บ้าน ผู้มีความกระหายอยากได้หนังสือแรก
 ยิงนก ทั้งในทิศเหนือและทิศใต้ของพระนคร ในบรรดาฝูงชนเหล่านั้น มีพวก
 พม่าและญวนอยู่ไม่ต่ำกว่า ๕๐๐๐๐ คน ซึ่งสมัครรับแรกหนังสือและตั้งสอน
 ศาสนา

พวกมิชชันนารี ๒ คน คือ เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยา ได้ไปจังหวัด
 จันทบุรี ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ ไกลออกไป
 ประมาณ ๖๕๐๐ เส้น ใกล้กับเขตแดนเขมร เมืองนี้มีราษฎรประมาณ ๑๐๐๐๐ คน
 เฉพาะแต่ในเมืองมีราษฎรประมาณ ๑๐๐๐ ถึง ๕๐๐๐ คน พวกมิชชันนารีได้รับ
 อนุญาต ให้แจกหนังสือและสอนศาสนาแก่ชนที่เมืองนี้ได้ตามความพอใจ
 เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยาได้ขอยกเมืองจันทบุรี ๖๕๐๐ ไร่ของหลวงนายสิทธิ
 ลูกชายเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งเป็นผู้เชิญให้ไปตั้ง ๖ เดือน

แผนกเงิน ได้แจกหนังสือไปเป็นจำนวนมาก แก่พวกจีนที่ขยับในเมือง และ
 พวกจีนที่มาค้าจากเมืองจีน หนังสือทั้งหมดที่ได้นำแจกไปประมาณ ๕๐๐๐๐
 เล่มกว่า พวกคณะเผยแผ่ได้แจกไปเท่า ๆ กับจำนวนเหมือนกัน

แผนกไทย ได้แจกหนังสือไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะหนังสือมีไม่พอ
 แจก ถ้ามีมากจะแจกสักกพันก็ หนังสือภาษาไทย (๑) คัมภีร์ยอน ๒-๓ ฉบบ
 (ฉบบ ๔-๕ ตอน) เท่านั้น ที่ตีพิมพ์และแจกจ่ายไปในเมืองไทย ในระหว่าง
 ที่พวกมิชชันนารีอยู่ที่สิงคโปร์ ได้พิมพ์หนังสือ คัมภีร์ลูก ชง ม. กิตติศัพท์
 แปลออกไว้ ๓๐๐ ฉบบ แล้วนำเข้ามาด้วย และต่อมา เรเวอเรนต์โยนสัน ได้
 พิมพ์คัมภีร์แมทธิวชงอีก ๒๐๐๐ ฉบบ ในแผนกนี้ ได้แจกหนังสือไทย ทั้งที่

(๑) พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน

พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมันและตัวอักษรไทย ไปได้รวมทั้งสิ้นประมาณ ๕๐๐๐ ฉบับ
เท่านั้น

แผนกฯ ในแผนกฯ ได้ทำประโยชน์มากที่สุด กล่าวคือ ได้รักษาคน
ใช้ทั้งชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ เกินกว่า ๓๘๐๐ คน นับว่าได้ทำการช่วยเหลือคน
ทุก ๆ ส่วนของประเทศ และได้ทำให้เกิดวิชาหมอบอย่างใหม่ขึ้นในเมืองไทยด้วย

เรื่องราวของพวกมิชชันนารี คณะ "อเมริกัน แบปติสต์ บอค แอนต์
อเมริกัน บอค ฮอฟ คอสมิซชันเนอร์ ฟอว์ พอเรน มิชชันส์" ที่เข้ามาทำ
การในเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๘ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๙ หมกใจความเพียงเท่านี้

ตอนที่ ๒

ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๘๐ มีพสกนิกรอเมริกันอยู่ในกรุงเทพฯ รวมทั้ง
 ผู้หญิงผู้ชาย ๑๓ คน เช่นพวกคณะแบดส์ ๗ คน คือ เรเวอเรนต จ. ค. โยนส์
 กษัตริย์ เรเวอเรนต ฮาร์. ค. เคเวนปอดกษัตริย์ เรเวอเรนต อารริค
 กษัตริย์ เรเวอเรนต วิลเลียมคน คณะคองกริกชันแนล คณะอเมริกัน บอด
 ออฟ คอสมิซชันเนอร์ ฟอว์ ฟอเรนมิชชันส์ ๖ คน คือ เรเวอเรนต รัชนีสนธิ
 ษัตริย์ เรเวอเรนต สเตเฟน บอนสันกษัตริย์ หมอ ค. บี. บริคเล็กษัตริย์
 นางคนไปถึงแก่กรรมเสียที่เมืองสิงคโปร์ในระหว่างเดินทางกลับจาก ประเทศไทย
 ไปอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๘ นางคนมรดกสาวคนหนึ่งฝากไว้กับหมอบริคเล็ก
 ๒ ขันว่า แล้วเรเวอเรนตคนกรียเขาไปเมืองมาเก่าในประเทศจีน แล้วสั่ง
 ให้ไปอยู่เมืองบอสตันในอเมริกา ในเวลานั้นทางฝรั่งในกรุงเทพฯ มีอยู่แต่ห้าง
 สันเตอร์เฮสแอนค้ำป็นห้างเดียวเท่านั้น นางสันเตอร์เขียนข่าวปอดเกต (๑) ซึ่งมี
 ชีวิตอยู่ มรดกชายกับ ม. สันเตอร์คน ๑ แต่ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ลูกช่วย
 ของ ม. สันเตอร์คน ยังมีฝรั่งชอยู่ ในกรุงเทพฯ วิชาและจำได้บ้างบางคน ผู้
 เช่นหุ้นส่วนทางองกฤษชอยู่ ในประเทศนั้นแต่ ม. รอยเค สันเตอร์ผู้เป็นบิดา กับ
 ม. เฮส ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๗๘ ม. เฮสเป็นโรคชืดแทยถึงแก่ปางตาย แต่พอ
 คอยชงชวชนเล็กนอยก้อออกจากเมืองไทยไปยังสิงคโปร์ ให้หมอมอนต์โก
 เมอรรักษาอยู่ ๕-๖ เดือน แล้วกลับมาเมืองไทยในราวต้น พ.ศ. ๒๓๘๐ แต่
 ไม่สามารถจะประกอบกรงานได้เหมือนแต่ก่อน ฉะนั้นต่อมาอีก ๒-๓ เดือนเขา
 ก้อออกจากเมืองไทยเดินทางไปยังประเทศยุโรป โดยหวังว่าจะกลับมีความสุข
 สบายชนกว่าเดิม แต่ไปถึงแก่กรรมเสียในกลางทาง ทำทั้นได้ก้ไปเห็นย่าน
 เกิดเมืองนอนของตนไม่

(๑) คือหญิงชาวตะวันตก

ม. เฮล์ มีหลานชายคนหนึ่ง เช่นเดียวกับอยู่ในห้างฮันเตอร์เฮล์แอนท์
 กำปนี หลานชาย ม. เฮล์คนนี้ก็ออกทะเละ ต่อจาก ม. เฮล์ตายได้ ๒-๓ ปีก็
 เริ่มป่วย ได้ไปขังเมืองสิงคโปร์และเมืองอื่นๆ เพื่อหาความสุุขสบาย แต่ได้ถึงแก่
 กรรมเสียในระหว่างที่ไปเปลี่ยนอากาศตนเอง ภรรยาและลูกน้อย (ไม่ปรากฏ
 ว่าหญิงหรือชาย) คนหนึ่งคงอยู่ในกรุงเทพฯ ต่อมา

ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๐ มีเรือใบฝรั่งเข้ามาถึง ๗ ลำ ซึ่งนับ
 ว่ามีจำนวนมากกว่าธรรมดา ในสมัยที่ประเทศไทยเริ่มมีการค้าขายกับพวกฝรั่ง
 ใหม่ๆ เมื่อบอกแล้วมา (พ.ศ. ๒๓๗๙) มีเรือมาจากต่างประเทศเพียง ๖ ลำ
 เท่านั้น

ต่อไปนี้เป็นบัญชีรายชื่อเรือต่างประเทศ และเรือไทย ซึ่งเข้ามาถึงท่า
 เรือเมืองไทยในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ และ พ.ศ. ๒๓๘๐

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นซี่ป (คือกำปั่นใบสามเสา) ซอสะเซม ของอเมริกัน กัปตัน
 เควิตัน มาถึง

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นบริค (คือกำปั่นใบสองเสา) ซอเฮมมา มะติลกา ของอเมริกัน
 กัปตันจันเสน มาถึง

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นยาก (คือกำปั่นใบสองเสาครึ่ง) ซอมาวีชาร์ป ของอังกฤษ
 กัปตันเควิตเคเรรา มาถึง

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นบริค ซอแฟนนี ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นขาว ชื่อฮโร ของอังกฤษ กับหินสัมฤทธิ์ มาถึง

วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นชปี ชื่อพตเตลราแมน ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นยริค มาถึง

วันที่ ..... ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นชปี ชื่อกองเกอเรอร์ของไทย กับต้นศรีภักดิ์ มาถึง

วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นยริค ชื่อ แพนัน ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๗

วันพฤหัสบดี ชันนาริ คณะแบบคิสต์ และคณะอเมริกันขอพอกอพอกอมีช

ชันเนอร์ ฟอว์ฟอเรนมีชชันส์ ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันในเรื่องที่จะแปล

คัมภีร์ไบเบิล ข้อใตญ่ใจความของการประชุมคือจะกระโครงการสำหรับแปลหนังสือ

พระคัมภีร์ต่อไป โดยให้มีชันนาริทั้ง ๒ คณะได้มีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ทั้งจะแปลให้ลงรอยเคียงกันด้วย พระคัมภีร์ที่พิมพ์ออกเป็นภาษาไทยจะได้ไม่

แตกต่างกันเป็นหลายสำนวน เรเวอเรนค์โยนส์ก็บรอนสันคิดกันว่า การแปล

พระคัมภีร์ทั้งหมดออกเป็นภาษาไทย คงจะสำเร็จในเวลาไม่ช้านัก แต่จน

พ.ศ. ๒๔๑๕ ก็ยังหาผู้ใดทำต่อให้เรียบร้อยไม่ ภาคต่างๆ ของพระคัมภีร์ที่

ยังไม่ได้แปลออกคือแซมมอลภาคที่ ๒ กิงคภาคที่ ๑ และที่ ๒ เฮซราเนอมีอู,

ไอซึและไอเฮล

ในเวลาที่มีการประชุม มีชันนาริ คณะแบบคิสต์กล่าวว่าโยนส์ควรจะ

เป็นผู้แปลคัมภีร์ใหม่ซึ่งใด คง ค้นแปล ไว้แล้วนั้น ต่อไปให้ขบ ขริขรณ์ และบรอนสัน

ควรที่จะแปลคัมภีร์เก่าต่อไปให้จบ คณะอเมริกันบอก ฮอฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์
เฟอเรนมิชชันส์ ตกค้ำว่าไม่เห็นมีเหตุผลเพียงพออย่างไรที่จะจะไม่ให้พวกเขา
ส่วนช่วยแปลคัมภีร์ใหม่ ซึ่งต้องการใช้มากกว่าคัมภีร์เก่า ที่ยังไม่ได้แปลก็ยังมี
อยู่อีกเป็นส่วนมาก แต่เมื่อใดก็ได้เดิซกันประมาณ ๒-๓ ชั่วโมงแล้วก็ยกกัน
ลง ว่ารอขียนต้นเขียนแปลคัมภีร์เก่า และโยนส์เป็นผู้แปลคัมภีร์ใหม่ต่อไป

โยนส์ได้แปลคัมภีร์ใหม่ต่อไปจนจบบริบูรณ์ก่อน พ.ศ. ๒๓๙๓ และได้พิมพ์
ฉบับแก้ไขใหม่ขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๙๕ ซึ่งเป็นบท โยนส์ถึงแก่กรรม ส่วน
รอขียนต้นแปลคัมภีร์เก่าขยแต่ เจนลิส และเฮกโซคัสสองคนเท่านั้น ได้พิมพ์
ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๐ จนเกินชัทธิรอขียนต้นกลับไปเปลี่ยนอากาศที่ประเทศอเมริกา
และเลียบถึงแก่กรรมเสียในระหว่างเดินทางนั่นเอง

การแปลพระคัมภีร์เก่าออกจากร่างเพียงนั้น เพราะเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ
๑ พวกมิชชันนารีในสมัยนั้นและสมัยต่อมาจนบัดนี้ ไม่มีใครมีความรู้ภาษาฮีบรู
จนถึงสามารถทำการได้ขอย่างจริงจัง ๒ มิชชันนารีคนหนึ่งได้แปลคำภีร์เก่าจาก
ภาษาฮีบรูในเมซคณบ พ.ศ. ๒๓๘๓ มีจำนวนมากและได้พิมพ์จนแล้วใน
ประเภทประวัติพระคัมภีร์เก่าหลายตอน ฉะนั้นจึงยังไม่เป็นการจำเป็นอย่างไรที่จะ
แปลคัมภีร์เก่าออกทั้งหมด นเองเป็นเหตุให้การแปลคัมภีร์เก่าผควนขระกันพ่วง
เนนขามาจนบัดนี้ ประวัติคัมภีร์เก่าที่ไดแก้ไขแล้วนั้นได้พิมพ์ออกชุดหนึ่ง ๑๒ เล่ม
เป็นหนังสือถึง ๙๕๗ หน้ากระดาษ ขนาดหน้า ๑๒

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๙๕

วณนการณของวัดคณ่งตงามชองสมเด็จองค์ใหญ่^(๑) ขิดาขของท่านผู้สำเร็จ

(๑) จดหมายเทศน์มาตรวจชำระใหม่ เมื่อหมอบรัดเลจะพิมพ์ จึงเรียกว่าสมเด็จองค์ใหญ่
ที่จริงเวลาเมื่อฉลองวัดประยูรวงศ์ยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง

ราชการแผ่นดิน (๑) มีการมหรสพมากมายหลายอย่าง ประชาชนมาประชุมกัน
 มากมายหลายพัน ทั้งชาวพระนครและลัทธิจรรยาจากที่ต่าง ๆ ของประเทศ เต็ม
 แน่นไปในบริเวณของวัดและที่ใกล้เคียง บางกั้เที่ยวต่งงานมหรสพต่าง ๆ มีละคร
 เป็นต้น บางกั้เที่ยวชชหาของดี ๆ และของกินในโอกาสเช่นนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จทอดพระเนตรชมอย่างเพลิดเพลินอย่างล้นหลาม ลึกกว่าจะเป็นการตักจะเอาขึ้นใหญ่
 ทำเป็นไฟพะเนียงอย่างคอกไม้ไฟธรรมดา เพื่อทำให้เห็นของแปลกประหลาด
 เลื่องลือในครั้งนั้น (๒) แต่เกรงว่าชนจะถี่ยแรงนักจะเป็นอันตรายแก่คนดู จึงให้
 เขาโค่นกระบอกขึ้นฝังลงในแผ่นดิน แต่ถี่ยแรงกว่าที่คาดกันมาก พอจุด
 ขึ้นใหญ่ก็ระเบิด แตกออกเป็นชนน้อยและชนใหญ่ ถัดกันที่อยู่ในถนนตาบ ๘ คน
 และเจ็บป่วยอีกมากกว่ามาก หมอบรรคเลื่อยห่างจากที่เกิดเหตุราว ๆ ๒ เส้น ๕ วา
 (๑๐๐ รอก) ในทันทีนั้นเอง เจ้าพระยาพระคลังก็ให้มาเรียกไปรักษาที่ถอก
 ขาดเจ็บ แต่มีหมอคนหนึ่งที่เต็มใจให้หมอบรรคเลื่อยรักษา โดยมากนิยมหมอบไทยซึ่งไม่
 รุกการใช้มีดหรือเครื่องมือผ่าตัดกันอย่างใด ๆ แก่ผู้ตองขาดเจ็บ ใช้แต่น้ำมันระเหย
 ทาที่แผลหรือคัมยาให้กินเท่านั้น ในพวกคนขาดเจ็บที่ให้หมอบรรคเลื่อยรักษา มี
 พระสงฆ์ไทยองค์หนึ่งซึ่งกระตักแซนแตก อันจำเขนตองตักแซนทงทเคียว หมอบ
 บรรคเลื่อยตักแซนพระองค์นั้นในที่เกิดเหตุตนเอง ถึงเลื่องลือกันว่าก่อนคนไทย
 ไม่รู้เลย ว่าจะตัดร่างกายมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เช่นนั้น ด้วยพระสงฆ์ททนาการ
 ผ่าตัดได้ไม่นานเท่าใดก็หายดี ในเวลานั้นยังไม่มีโคลโรฟอร์มหรืออีเธอร์ใช้ ใน
 การหมอบพวกมิชชันนารีคอยคอบคแลปฏิบคคนขาดเจ็บอยู่จนถึงเที่ยงคน เรเวอเรนต
 ยอนสันและโรเบิร์ตสันเคอร์ เพื่อนของพวกมิชชันนารีคอยคอบช่วยเหลือด้วย คน
 ขาดเจ็บที่ยอมอยู่ในความรักษาของพวกมิชชันนารีหายคคหมคทุกคน แต่ผู้ที่ปฏิเสธ

(๑) คือ สมเด็จพระบรมมหาราชวัง
 (๒) ได้บันทึกว่าความทจริงนั้น พระสมเืองค์ ๑ เป็นผู้คิดทำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นค่อนญาติ
 กับให้ขึ้นใหญ่

ความช่วยเหลือของพวกเขา มีชนนารนน ไต่ตายเพราะขาดแคลนเป็นจำนวนมาก
เช่นนี้ยังไม่เห็นประจักษ์ชัดหรือว่า พระเจ้าได้ประทานความช่วยเหลือแก่พระเจ้า
แผ่นดินและอาณาจักรราชารายกรเพียงไร

เศษของบั้นใหญ่พระเยซุสทรงนกระเด็นไปไกล ๆ มาก บางชนกระเด็น
มาถูกบ้านเรือนทางฝั่งพระนคร แต่ก็ไม่ได้ถูกผู้คนขาดเจ็บ นอกจากอยู่ที่
บริเวณวัดเท่านั้น ละครและถาวรสมรสพ่วง ๆ ซึ่งได้เตรียมว่าจะเล่นกันอย่าง
ชานใหญ่ในคนวนนนหยุคหมด ด้วยความเศร้าโศกและถอกกับความเหตการณ์
เช่นนั้นจนเป็นลางร้าย ดังเช่นนักศพอรุ่งชนกมงานและการมหรสพต่อไป
อีก ๑๖ วัน

วันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เราเวอเรนคินและเวอเรนทรคินไปอยุธยา ซึ่งพวกมิชชันนารีเชื่อกัน
ว่าเป็นครั้งแรกที่พวกโปรเตสแตนต์เข้าไปตั้งราชธานีเก่าของประเทศไทย ก่อน
(พ.ศ. ๒๓๗๘) พวกมิชชันนารีได้พยายามจะเข้าไปตั้งที่นั่นแล้ว แต่ของงก
ด้วยขออนุญาตจากรัฐบาลไม่เป็นผลสำเร็จ ในเวลานั้น (พ.ศ. ๒๓๗๘) ครั้นไป
โดยไม่ขอหนังสือเดินทางก็ไม่ได้

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เดวิส กัปตันเรือสะเซม มาหาพวกมิชชันนารี กัปตันเดวิสเดินทาง
มาจากประเทศอเมริกาประมาณ ๔ เดือน พวกมิชชันนารีมีความตื่นตัว
อย่างใหญ่หลวงในการต้อนรับเพื่อนที่พามาจากประเทศอีกครึ่งหนึ่ง การที่กัปตัน
เดวิสมาเยี่ยมเปรียบเสมือนหนึ่งว่า พวกมิชชันนารีทุก ๆ คนได้พบพี่ชายของ
ตน ๆ และการสนทนาถกเถียง เดวิส พวกมิชชันนารีรู้สึกเสมือนหนึ่งว่า “เขา
นำเขามาให้แก่บุคคลผู้กระหายน้ำ ฉะนั้น” พวกมิชชันนารีได้พบกับกัปตัน
เดวิสครั้งนั้น ก็ให้เขียนจดหมายให้เดวิสในการทูลมเมล์ของพวกมิชชันนารีไว้

ชนเรือเป็นหลายวัน ยังมีใต้น้ำมาให้พวกมิชชันนารี เรือสะเซมเป็นเรืออเมริกัน
ล้าศคท้ายที่เขามาตั้งท่าเรือเมืองไทย ก่อนที่ไทยได้ทำสัญญาฉบับใหม่กับ
อเมริกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕

ร้านขายยาของพวกมิชชันนารี คณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ก็ยังคง
ทำการอยู่ตามเคย ได้รักษาคนป่วยเฉลี่ยกันราววันละ ๕๐ คน

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนเรือใบของกฤษชอเอมมา มะคิลคา ม. จีนเส็น เข่นกับต้นมาจาก
สิงคโปร์ถึงกรุงเทพฯ นำเครื่องพิมพ์มาให้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ.
เอ็ม. ๒ เครื่อง ๆ หนึ่งเป็นแบบไฮดรัส อีกเครื่องหนึ่งเป็นแบบสแตนดิง กับ
กระดาษสำหรับพิมพ์ ๑๐๐ ริม พวกมิชชันนารีรวมเครื่องพิมพ์อย่างเก๋อย่างทำด้วย
ไม้และแท่นเป็นหินอยู่เครื่อง ๑ แล้วพร้อมทั้งควมพอกษาโรคไทยอย่างเล็กน้อย หมอ
ชเร็กเล้นำมาจากสิงคโปร์ และได้พิมพ์หนังสือไทยชนิดควยเครื่องนี้เป็นครั้งแรก
เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๕ ครบวันที่ ๒ กรกฎาคม พวกมิชชันนารี
คณะแบบดิสต์ได้รับเครื่องพิมพ์จากประเทศอเมริกา ทั้งแบบไฮดรัสและสแตนดิง
อย่างเคยของคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. กับกระดาษและเครื่องใช้ในการ
พิมพ์หนังสือต่าง ๆ ครบที่จะตั้งเป็นโรงพิมพ์ขึ้นเป็นพิเศษไว้ที่เดียว แต่พวกคณะ
แบบดิสต์ไม่มิต ๆ จะตั้งโรงพิมพ์ พวกคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. จึงได้อนุญาต
ให้ตั้งรวมอยู่ในโรงพิมพ์เดียวกัน ให้เรเวอเรนต์ ฮาร์. คี. เทเวนบ็อค เป็นผู้ดูแล
การทั่วไป รวมอยู่ราว ๆ ๒๐ หรือสอง

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนในเวลาแต่เช้า พวกมิชชันนารีไปหาเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดี
กระทรวงกรมท่า โดยประสงค์จะขอให้ท่านเร่งการสร้างเรือนสำหรับอยู่ ๓ หลัง

ให้แก่พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ซึ่งท่านได้สัญญาไว้และลงมือ
 สร้างแล้วนั้น ให้สำเร็จในเวลาเร็วขึ้นอีกหน่อย พยท่านยื่นอยู่ที่หน้าประตู ใ้
 ขาครพระสงฆ์ซึ่งเรียงกันเข้ามาจับที่ละองค์ๆ ท่านเอาทัพพดกขวานใส่ในบาตร
 แล้วพวกบ่าวซึ่งคุกเข่าอ้อมเฝ้าท่านก็เอาลูกไม้ใส่ในบาตร และเอาหมากพลู
 ขยี้ใส่ในฝาบาตร เมื่อใส่บาตรพระประมาณ ๕๐ รูปกว่าๆ แล้ว ท่านก็เข้าไป
 ททอนซึ่งมีโตกใส่ของบริโภคต่างๆ ตั้งอยู่ประมาณ ๑๐ หรือ ๒๐ ใบ สำหรับ
 พระสงฆ์ออกหลายองค์ซึ่งท่านนิมนต์ให้มานั้น ไม่ช้านักพระก็เข้ามาที่ละรูป
 ถอดบาตรทุกองค์ ชนนงบนอาสาสะทมิโตกตั้งอยู่บนตามลำดับตามดั่ง เจ้า
 พระยาพระคลังคุกเข่าลงกราบพระโดยเบญจางคประภัสร์ แล้วกรบศีล พอสพระ
 สวดถวายพรพระจบลง ท่านก็ยกโตกประเคนองค์ละโตกให้พระฉัน ของโตก
 หนึ่งๆ มากมาย ดูเหมือนว่าพระจะฉันเข้า เพล และวงรังชนอกกยงระพอส เมื่อ
 พระฉันแล้วก็สวดมนต์นอกครั้งหนึ่ง แล้วคนใช้จึงยกโตกที่พระฉันแล้วนั้น
 มาถ่ายใส่โอชของพระซึ่งเอามาช่วยให้ท่านเอาไปวัด เสร็จพอสเลยงพระแล้ว
 เจ้าพระยาพระคลังจึงไ้มารบรองพวกมิชชันนารี และพดกถการของพวก
 มิชชันนารีต่อไป

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๓๘๐

เจ้าพระยาพระคลัง ให้คนมายืมเครื่องพิมพ์ของพวกมิชชันนารี คณะ
 เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. เพื่อยืมเอาไปพิมพ์หนังสือเรื่องตำนานของท่านนัย
 เป็นครั้งที่ ๓ วงรังชนพวกมิชชันนารีไปหาท่าน และได้อธิบายให้ท่านทราบว่าเหตุที่
 เครื่องพิมพ์จึงย้ายมาบ้านท่านไม่ได้ และจะให้ยืมไปทำอะไรก็ไม่ได้ เจ้าพระยา
 พระคลังก็เหมือนจะเข้าใจคำสั่งแห่งของพวกมิชชันนารีอันมีเหตุผลที่เคียว เพราะ
 เครื่องพิมพ์นั้นหนักนัก จึงเป็นอันยืมคยืมเครื่องพิมพ์ไม่ ซึ่งพวกมิชชันนารีเต็ม

ใจยอมให้ยอม เจ้าพระยาพระคลังกล่าวแก่พวกมิชชันนารีว่า ถ้าเช่นนั้นควมพมิ
ไม้มันของท่านก็อาจทำได้

ในปี (พ.ศ. ๒๓๘๐) ฤทธิรอนข้างเป็นข้าศึกแก่ความสุขของชาว
ยุโรปและอเมริกาเสียจริง ๆ พวกลูกเรือพวกนั้นเป็นโรคภัยชกสมจนพวกนายตกใจ
กลัวมาก หม่อมมิชชันนารีเกือบจะรักษาพวกลูกเรือทั้งหมดไม่ไหว และทั้งต้อง
รักษาคนพื้นเมืองประจำที่ร้านชกวันหนึ่งถึง ๖๐ ถึง ๗๐ คนด้วย การรักษาเป็น
รักษาให้เปล่าทั้งนั้น เวลายุมาธิราชบุรี กัปตันค. เบราของอังกฤษ ซึ่งในเวลา
นั้นพักสมอยู่ ไท้อาศัยใช้เป็นโรงพยาบาลอย่างคของพวกมิชชันนารีก็ช่วย

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนั้นเป็นวันถวายเพลิง ส้มเค็ญพระราชินี พระราชมารดาของพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชาชนพากันมาจากที่ต่าง ๆ ในพระราช
อาณาเขตประสมกันหนาแน่น พวกมิชชันนารีเห็นเป็นโอกาสดี จึงเอาหนังสือ
เรื่องศาสนาคริสต์ทั้งคัมภีร์แมตธิวตอนหนึ่ง ซึ่ง ม. โยนส์ แปลออกไว้เป็นภาษา
ไทยไปแจกหลายร้อย และหนังสืออย่างอื่นอีกอย่างเล็กน้อย คนเขยตเสียตัก
เข้าไปรับแจกไม่สะดวก พวกมิชชันนารีจึงเอาหนังสือลงไปแจกเสียในเรือ
กั้นนอก จึงดอขเรือออกจากฝั่งห่างไปเล็กน้อย ทำให้หนังสือต้องลอยลงไป
น้ำลึกตรงบางคันถึงกับว่ายจิงจะไคหนังสือ การแจกหนังสือ กอนนั้นพวกมิชชัน
นารีเห็นว่าเป็นของสำคัญและนิยมมันัก แต่เดิยวัน (พ.ศ. ๒๔๑๖) เห็นว่า
เป็นของไม่สู้จะมีผล (ทำให้เลื่อมใสได้) มากนัก

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

คอกเตอร์ เอช. มัลคัม มาจากสิงคโปร์ลงกรุงเทพฯ วันนั้นโดยฐานเป็น
ผู้แทนของมิชชันนารีคณะแบยคัสตบออกที่เมืองบอสตัน มาตรวจการมิชชันนารี
คณะแบยคัสตบทั้งที่ในกรุงเทพฯ และในพม่าและในเมืองอื่น ๆ ทางตะวันออกด้วย

คอกเคอร์ เชช. มัลคัม พักอยู่กับพวกมิชชันนารี ๕๐ วัน ทำให้เกิดความชินต
และผลประโยชน์แก่พวกมิชชันนารีมาก ด้วยคอกเคอร์มัลคัมผู้นั้นเป็นสภาพมนุษย์
มีความรัก และกริยาอาการก่นำรับรองอย่างยิ่ง

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เจ้าพระยาพระคลังส่งคนเครื่องพิมพ์ไม้ ซึ่งเคยมีไปจากคณะ เอ. บี. ซี.
เอฟ. เอ็ม. ว่าขอแก้ความตองการแล้ว เหมือนเจ้าพระยาพระคลังจะแลเห็น
แล้วว่าวิชาทำเครื่องพิมพ์ไม้ ไม้เป็นสิ่งที่หายอย่างท่านเข้าใจแต่ก่อน ทั้ง
การทำตัวอักษรไทยด้วยไม้ก็เป็นสิ่งที่เกินความรู้ช่างในประเทศไทยในเวลานั้น

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้ เรเวอเรนท์ สเตเฟน ย้ายไปอยู่ที่เรือนซึ่งได้ปลูกขึ้นในทิศของ
พวกปอตุเกศ (๑) เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ รัฐบาลให้พวกมิชชันนารีย้ายจาก
วัดเกาะ ยอนสนรเรือนไปปลูกอยู่กับพวกคณะแบปติสต์ชั่วคราว แล้วจึงได้ย้าย
มาปลูกที่ ๆ ของปอตุเกศนี้ เรเวอเรนท์ ซี. รอนสัน ก็เช่าเรือนของพวกปอตุเกศ
อยู่ใกล้ ๆ กันนี้ พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. อื่น ๆ ได้รวมอาศัย
อยู่ที่เรือน ๒ ห้องหลังหนึ่ง อยู่ในระหว่างพวกปอตุเกศกับกะดิกิน คอยให้เจ้า
พระยาพระคลังสร้างเรือนขนาดใหญ่ให้เช่าตามสัญญาแล้วเสร็จ จึงจะไปอยู่รวม
กันที่เรือนนี้ เรือนหลังที่อาศัยอยู่นั้นคับแคบและรุงรังมาก

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้เป็นวันครบสองขบรบรรณ ตั้งแต่พวกมิชชันนารีตั้งร้านขายยามา คิด
จำนวนคนใช้ทั้งหมดตามทปรากฎในบัญชีเป็น ๕๐๒๕ คน

(๑) ในหมู่บ้านละติน

เจ้าชายองค์นี้ ได้เป็นศิษย์ของพวกมิชชันนารีอพยพหนิง แต่มิชชันนารี
มิได้สอนเรื่องถึงเรื่องคนจนมีความเกี้ยวของกันอย่างไร เขาได้พยายามเรียน
ภาษาอังกฤษกับพวกมิชชันนารี ก็มาเป็นครูเป็นคร่าวอกหลายปี จนได้รับ
ความรู้ใช้ภาษาอังกฤษรับราชการได้ เพราะฉะนั้นจึงได้เป็นอัครราชทูต
ไทย ซึ่งไปเมืองลอนดอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ และได้เซ็นนามสำคัญขออัครราชทูต
ด้วย เมื่อมาจากประเทศอังกฤษไม่ช้านัก ได้แต่งหนังสือจดหมายเหตาระยะ
ทางเรือทศไทยไปเมืองลอนดอน ทั้งได้แต่งนิราศลอนดอนไว้อีกเรื่องหนึ่งด้วย
โดยที่เธอเป็นผู้มีความสามารถปรากฏอยู่เช่นนี้ จึงได้รบเกียรติยศเลื่อนชั้นเป็น
อธิบดีผูกพันภาษาต่างประเทศเป็นคนแรก เธอได้ถึงอนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรเวอเรนต์ เอ. วิก กิงแก่กรรมด้วยโรคชราเรื้อง

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เวลานเวลาบ่ายได้มีพิธีสมรสระหว่างนางพยาบาลไทยแม่หม้าย คนหนึ่งซึ่ง
อยู่กับพวกมิชชันนารี กับชายหนุ่มซึ่งเป็นหัวหน้าคนเรียงพิมพ์อยู่ในโรงพิมพ์ของ
พวกมิชชันนารี พิธีได้ทำกันที่บ้านของพวกมิชชันนารี เรเวอเรนต์ จ. ดี. โยเนส
เป็นประธานในการพิธี มีคนไทยและพวกมิชชันนารีทั้งหญิงผู้ชายได้รบเชิญ
ไปประชุมกันเป็นจำนวนมาก การแต่งงานอย่างธรรมดาของพวก
มิชชันนารี ดูเหมือนจะเคยครั้งแรกที่มชนในเมืองไทย ยกเว้นแต่พวกโรมัน
คาทอลิก

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

กัปตันตรีกริช ชาวอังกฤษซึ่งมาจากสิงคโปร์เมื่อเร็ว ๆ นี้ เพื่อจะทำงาน
ทำในรัฐบาลไทย พอมาถึงไม่ช้านักเขาก็ได้รบตำแหน่งเป็นผัดแลการเค้นเรือ
โยฝรั่ง เงินเดือน ๑๕๐๐ เหรียญ ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะเป็นผู้เรียกกัปตันตรีกริชมา

รับตำแหน่งนี้ ในสมัยนรรัฐบาลมเวอชงตอชนใหม่ตามแบบชาวตะวันตก๔-๕ ถ้า
เป็นความจำเป็นที่จะต้องมีชาวตะวันตกผู้มีความชำนาญดารเทินเรือไว้สักคนหนึ่ง
เพื่อสอนวิชาเทินเรือ วิชาเทินเรือสินค้าและเรือรบของไทยชนยวามเค้ามตงแต่
นนมา

วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

พวกมิชชันนารมีความคตเนยีนตเป็นอนมาก ทโคเห็นหนังสือเรื่อง
ศาสนาพระเยซู ชงโรงพิมพ์ของพวกมิชชันนารคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม.
พิมพ์เมื่อเดือนสิงหาคมนี้ มีคนพอใจอ่านกันโดยมาก

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

อนพวกมิชชันนารคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ได้พิมพ์หนังสือชต
หนังสือเล่ม ๓ ชื่อลักษณะและพระราชบัญญัติของพระยะโฮวา (The
Character & laws of Yihovah) เล่ม ๒ ชื่อความแตกต่างกันในระหว่างพระ
พุทธเจ้ากับพระเยซูคริสต์ (The histories of Buddha & Christ Jesus
Contrasted) เล่ม ๓ ชื่อหนทางอันแท้จริงที่จะไปสวรรค์ (The true and only
way to Heaven)

หนังสือเล่มที่ ๒ นี้ ทำให้พวกเพื่อนของมิชชันนาร ชงทำงานคตคอกย
รัฐบาลไทยมีความคตใจเป็นอนมาก เกรงว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงแตรจะกรว
พวกมิชชันนาร ในการพยายามทำลายความเชอถอในพระพุทเจ้าของประชาชน
เช่นนน หนังสือเล่มนี้ทำให้มีคนเกลยคชงพวกมิชชันนาร จนตงพวก
มิชชันนารคอกหยกแรกชวคราว แต่ถวจะหยกได้แจกไปเลยหลายร้อยเล่มแล้ว

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรอนทเจ้าพระยาพระคลังสัญญาว่าระปลุกให้พวกมิชชันนารคณะ เอ. บี.
ซี. เอฟ. เอ็ม. นน แลวเสีรหลัง ๑ และคนของเจ้าพระยาพระคลังมาอาศัยชย

พวกมิชชันนารีสองคนไปหาท่าน ขอให้ท่านส่งให้สมเด็จพระมาอากี้อยู่ในออกไปเสีย และอนุญาตให้พวกมิชชันนารีครัว ๑ . ย้ายไปอยู่ที่นั่น เจ้าพระยาพระคลังขอมริว่า จะส่งให้สมเด็จพระมาอากี้อยู่ออกไปโดยเร็ว และท่านอยากจะให้พวกมิชชันนารีตรวจพันของท่านซึ่งโยกอยู่ชหนึ่งพวกมาก วันรุ่งขึ้นขอให้พวกมิชชันนารีเอาเครื่องมือถอนพันมาถวาย พวกมิชชันนารีมีความยินดีที่จะปฏิบัติตามประสงค์ของท่าน วันรุ่งขึ้นจึงไปหาท่านพร้อมด้วยหุ่ยเครื่องมือ แต่เจ้าพระยาพระคลังได้เห็นเครื่องมือถอนพันเข้าตกใจ ให้เรียกคนใช้คนหนึ่งซึ่งมีต้นโยกและพวกเหมือนกบท่าน เข้ามาให้พวกมิชชันนารีถอนพันต่อหน้าท่าน เพื่อท่านจะดูว่าความเจ็บปวดและเล็ดกระชอกมาสักเพียงไร คนใช้นั้นเข้ามา พวกมิชชันนารีก็ถวรถอนพันออกโดยมิทำให้เจ็บปวดเลย แต่เมื่อเจ้าพระยาพระคลังเห็นคนใช้นั้นขวนโลภิตออกมาจากปากเพียงเล็กน้อยก็กลัว สั่งให้พวกมิชชันนารีเอาเครื่องมือกลับไป และกล่าวว่าท่านไม่สามารถทนการถอนเช่นนั้นได้ เกรงว่าถ้าเล็ดไม่หยุดก็จะต้องตายเป็นแน่

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนเรเวอเรนต จ. รอมินสัน ย้ายไปอยู่เรือนที่เจ้าพระยาพระคลังสร้างให้ รอมินสันได้ขอยกเรือนอันเคยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๘ และพวกมิชชันนารีซึ่งถูกไล่จากวัดเกาะศราวเคยวนนน ก็อาศัยอยู่ด้วยถึง ๒ ครัวเรือน

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนพวกมิชชันนารีคนหนึ่ง (หมอบรัดเล) กลับจากไปเที่ยวมา ๔ วัน ที่แรกเข้าคลองบางกอกน้อยไปแล้วเข้าคลองโยงไปทลแม่น้ำท่าจีน เป็นหนทาง ๘๐๐ เส้น ออกจากท่าจีนไปมหาชัยซึ่งเขนค้าขลทมิโรงทำนาตาลทรายมาก แล้วลคคลองเล็กมากรุงเทพฯ นเป็นครั้งแรกที่พวกมิชชันนารีไปประเทศอินเดีย

ไปเที่ยวอังกฤษมาแล้ว การไปเที่ยวครั้งนี้ไปเรือสำเภา ๔ แจว เขาหนังสือ
เรื่องศาสนาคริสต์จึงไปแจกด้วยเป็นอันมาก

วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐

ม. โรเบิร์ต ฮันเตอร์ เพื่อนของพวกมิชชันนารีไทยสร้างเรือเคมทะเลขนลำ
หนึ่ง ชื่อ "เฟรนด์" เรือลำนมทองสำหรับตัว ม. ฮันเตอร์เองและพวกมิชชัน
นารี ในเวลาที่จะไปเที่ยวทะเลและผองต่าง ๆ บนฝั่งอ่าวไทย พวกมิชชันนารี
๔ คนโดยสารเรือเฟรนด์ไปยังสันดอนในวันนั้น รอนันต์และครอบครัวไปเรือใบ
แผ่นนี้ของอังกฤษวันรุ่งขึ้น คนโดยสารอื่น ๆ จะไปเรือของเกอเธอร์ของไทย แต่
เรือของเกอเธอร์จะไปไม่ได้ เรือของเกอเธอร์ไครวเช่นนี้ถึงสองครั้งแล้ว

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีมีความรื่นเริงมาก ที่ได้ทราบข่าวแต่เช้าตรู่ว่า ออกเตอร์
สเตเฟ่น เทรชกีภรรยา โดยสารเรือไทยของเกอเธอร์ ได้เดินทางมาถึงสันดอน
และต่อมาอีกชั่วโมงเศษพวกมิชชันนารีไทยพบเรือเรนซ์รอนันต์ภรรยา ซึ่ง
กลับมาจากสิงคโปร์โดยเรือกลาสโคของอังกฤษ ถึงสันดอนแล้วลงเรือเฟรนด์
ของม. ฮันเตอร์ เขามาอีกคนหนึ่ง ส่วนออกเตอร์เตรชกีภรรยาซึ่งเพิ่งได้มาถึง
อนึ่งบรรดาพวกเป็นคริสต์มีความยินดีกันทั่วหน้า ทภรรยาของกัปตันตรีชและ
บุตรน้อยมาลงในเวลานี้ด้วยเหมือนกัน เพราะภรรยาของกัปตันตรีชมีความ
ประพฤติก็นิสัยใจคอเป็นคริสต์อย่างแท้จริง พวกมิชชันนารีรู้สึกชอบคุณพระ
เป็นเจ้ามาก ที่ได้รู้จักคน ๆ เช่นนี้มาให้พวกมิชชันนารีเสมอ ๆ

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พระเจ้าแผ่นดินโปรดฯ ให้เชิญพวกมิชชันนารีทั้งหมดไปในการถวาย
เพลิงพระศพสมเด็จพระชนนี^(๑) ของพระองค์ ซึ่งเสด็จสวรรคตมาไว้ ๕ หรือ ๖

(๑) สมเด็จพระศรีสุลาลัย

เกือบแล้ว พวกมิชชันนารีทั้งหมดก็ไปยังพระเมรุท้องสนามหลวง เจ้าพระยา
 พระคลังมีความยินดีมากที่พวกมิชชันนารีไปในการนี้ ด้วยถือว่าเป็นผู้มีความ
 จงรักภักดีและกตัญญูแก่เขตต์ต่อประเทศไทย พวกชาวต่างประเทศอื่น ๆ (มีเพียง
 สองสามคนเท่านั้น) ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ในเวลานั้นก็ไปอยู่ทันทวยกันทั้ง
 หมก พระเจ้าแผ่นดินเสด็จทรงพระราชยานจากพระราชวังไปยังพระเมรุท้องสนาม
 หลวง พระราชยานนบค ทองทศ เหมือนนกขีท่าทวยทอง ทงแท่ง มีคนตาม ๖
 คน (๑) ออกคนหนึ่งเชิญพระรถกลิ้งเหล็กออกไปข้าง ๆ พระราชยาน มีสังก
 สมควรจะสังเกตเห็นอย่างหนึ่ง คือพระเจ้าแผ่นดินผู้พระเกียรติยศ ยิ่งทรงเห็นว่า
 บิการภาควรรจะรักใคร่บริกริตาของตน แม้ว่าจะเห็นแต่เพียงสครเพศก็ตาม
 พระองค์จึงไ้ทรงอุ้มพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง (๒) มีพระชนม์ไ้ ๘ หรือ ๑๐
 พรรษา ประทับบนพระเพลาทงเทยวเสด็จไปและเสด็จกลับ ให้ปรากฏแก่พศกนิกร
 ของพระองค์อนมีจำนวนค้งหมน ๆ ในทนน ในเวลาที่พระองค์เสด็จไปโดยพระราช
 ยานนน ทรงทอดพระเนตรไปทงทางข้างขวาและข้างซ้าย และทรงยมแก่พศกนิกร
 ซงหมอบรายถวายบังคมอยู่ ณ ทนน พวกมิชชันนารีรสกลระอายทะเลกชนว่าพวก
 มิชชันนารีและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ซงไปอยู่ ณ ทนน ไ้กระทำอาคารแลศก
 ความเคารพเป็นอย่างพวกประชาชนคองรายและกมศรัษะลงค่านัย

ในช่วงเวลาสี่ห้าทีหนึ่งกว่า ๆ เท่านั้น พวกมิชชันนารีแจกหนึ่งลอสอน
 คาศนาไปไ้เป็นอนมาก พวกมิชชันนารีเล่าวรรคาศกไ้โดยแจกหนึ่งลอสไป
 มีจำนวนกว่า ๒๐๐ คนน (๓) มีคนทอนหนึ่งลอสไ้ไ้ไ้เพียง ๒๐ กว่าคนเท่านั้น

(๑) ดูไม่ถ้วนขาดไป ๒ คน
 (๒) เข้าใจว่า พระองค์เจ้าหญิงบุตรี ก่อกรมหลวงวรเสฐสุดา เวลานั้นพระชันษาไ้ ๑๑ ปี
 (๓) ผู้ตั้งมิได้ตั้งใจจะสรรเสริญ แต่เห็นไ้ว่าแม้ในสมัยนั้นการเรีจนอักษรของราษฎรไทยก็
 แพร่หลาย

และคนที่อ่านหนังสือได้ ถ้าอ่านโดยความตั้งใจเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจภาษาได้ก็
 กล้วยหนังสือนี้เป็นภาษาไทยสามัญที่ใช้กันทั่วไป

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้ได้มีพระราชทานเพลิงเจ้านายพระองค์นอก ในพระเมรุทอวาย
 พระเพลิงสมเด็จพระพนัชมัททโคกกล่าวมาแล้วนั้น (๑) ในครั้งนั้นพวกมิชชันนารี
 ก็ได้พยายามจะทำการให้เป็นประโยชน์แก่พระเป็นเจ้า ของพวกเขา อีกเหมือนกัน
 ในขณะ ที่เข้าไปประปน ถิ่นฝูงชนในงานพระเมรุนั้น เผอิญพวกมิชชันนารี ได้พบกับ
 กรมหลวงรักษ์ (รณเรศ) ซึ่งนับว่าเป็นที่ ๒ ในพระราชอาณาจักรในครั้งนั้น
 เมื่อได้สนทนากันเพียงเล็กน้อยแล้ว พวกมิชชันนารีขอให้พระองค์ท่านทรงรับ
 หนังสือเรื่องประวัติพระเยซูคริสต์ฉบับหนึ่ง พระองค์ท่านก็ไม่ปฏิเสธ พวกมิชชันนารี
 ล้ำคัญใจว่าเห็นจะโปรด จึงได้เตรียมหนังสือเล่มนั้นพร้อมทั้งหนังสืออีก ๓ เล่ม
 (ที่พิมพ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายนนั้น) ถวาย เอาเข้าไปให้ โดยความยินดี
 แต่พระองค์ท่านหาทรงรับไม่ และไม่ทรงอธิบายถวายว่าไม่ทรงรับเพราะเหตุใด
 แต่พวกมิชชันนารีเข้าใจเอาเองว่าที่พระองค์ท่านไม่ทรงรับนั้น เพราะเหตุว่าไม่
 เป็นการสมควรที่จะทรงรับ หนังสือของพวกคริสต徒ใน ทอนเข็คและ และพลุกพล่าน
 เช่นนั้น

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้เจ้าพระยามหาศรมหาพวกมิชชันนารีพร้อมด้วยหมื่นคนใช้เป็นจำนวนมาก
 เมื่อมาถึงเชิงบันไดห้องรับแขก เจ้าคุณหมื่นหลวงพระยาของพมพซึ่งกำลังทำการ
 ในห้องข้างล่าง พวกมิชชันนารีเชิญท่านให้เข้าไปใกล้ ๆ แต่ท่านปฏิเสธ ว่า
 ไม่เป็นการสมควรที่ผลอภิศาสนาจะเข้าไปใกล้จนร้อนนมหม้ออยู่ด้วย นัย
 ไม่แปลกเท่าที่เจ้าคุณหมื่นหลวงพระยาของพมพจะเอาไปอ่าน

(๑) พระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนันทพหลักษิตี

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ได้พิมพ์หนังสือไทยขึ้นอีก เล่มหนึ่งมี ๒๐ หน้า ว่าด้วยเรื่อง (Eternal Judgment) เป็นคำถามและคำตอบต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้พดจันว่าพิมพ์ขึ้นเหมาะแก่คนไทยเสียจนกระไร เพราะมีคนไทยหลายคนได้มาอ่านแล้ว กลับมาหาพวกมิชชันนารีแล้วได้บอกอย่างน่าประหลาดใจ หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์ขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นขนาดใหญ่อีก ๔ หรือ ๕ เล่ม

ในวันเอง มีหญิงคนหนึ่งพาเด็กชายสองคนมาขอร้องนางยาของพวกมิชชันนารี หญิงคนนั้นเคยมีลูกหลายคนแต่คลอดตายเสียหมดเมื่อเร็ว ๆ นี้ เหลืออยู่สองคนเท่านั้น มารดาพาเด็กชายโตทรายชื่อเสียงของหม้อต่างประเทศ จากเพื่อนบ้านกัน ๓ คน ซึ่งโตมารักษาโรคตาเช่นคือ แล้วกลับไปหายแลเห็นเขาจึงคิดว่าถ้าโตพาลามากคงจะไต่รับผลเช่นเคยจนนั้น แต่เมื่อหม่อมมิชชันนารีตรวจโรคตาเด็กทั้งสองแล้ว จึงไต่รู้ว่าตาของเขาหาได้เป็นโรคค้ออย่างเช่นเพื่อนบ้านที่รักษาหายไปแล้วนั้นไม่ เป็นโรคตาขอกตาใส แหวลดตาเสีย ๆ แล้ว เมื่อเป็นอันหมดหวังเช่นพวกมิชชันนารีจึง ไต่บอกว่ามีหนทางใด อีกแล้ว ที่จะช่วยเหลือได้ นอกจากอันวอนให้พระเป็นเจ้าช่วยเบ็ดดวงใจของเขาให้สว่างใสเท่านั้น

เด็กตาขอกสองคนทกลาวข้างบน เป็นลูกพลกนของกบเด็กไทยแฝด(๑) หมดชื่อเสียงโต้งคังนุน มารดาของเด็กตาขอกคนโตถามถึงเด็กแฝด และกล่าวว่า มารดาของเขา (เด็กแฝด) ชรามากและเจ็บออกนอกขบขบระลัดกลดอยู่ทุกวัน ๆ และร้องไห้ดังอยู่เสมอ

(๑) คือเด็กแฝดติดกันชื่ออินและจัน ซึ่งกับต้นคอฟฟีน อเมริกันได้พาไปยังอเมริกา

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีมีความยินดีเป็นมาก ที่ได้เห็นคนผู้หนึ่งซึ่งนับว่าเป็น
คือนมของไม่เห็น และมาให้พวกมิชชันนารีรักษานัน กล้วยหลายผลเห็นเป็นปรกติ
ชน แต่พวกมิชชันนารีไม่แน่ใจเลยว่าแก่กล้วยไปแล้วจะหายขาดได้ ถึงกระ
นั้นการที่สามารถรักษาตามคให้กล้วยเห็นได้เช่นนี้ ก็ทำให้พวกมิชชันนารีก็ใจยิ่ง
กว่าได้เงินใดของอีก แม้ว่าคนผู้นั้นจะไม่นำอะไรมาให้พวกมิชชันนารีเลย
พวกมิชชันนารีจึงได้ทราบจากผู้เฒ่าคนนั้นว่า พวกเพื่อนบ้านของแก่อีกสองคน
ซึ่งมาให้พวกมิชชันนารีรักษาตานัน นับนาคาก็หายเป็นปรกติ

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีได้รบหนังสือไทยซึ่งนำตเล่ม ๑ ว่าด้วยเรื่องพงศาวดาร
ไทยที่เก่าที่สุด ทงมตานานอักษรไทยและอื่น ๆ อีก ในหนังสือเล่มนี้ กล่าวว่า
ตัวอักษรไทยได้ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๓๔ ไทยใช้อักษรเขมรเป็นแบบ แล้ว
เปลี่ยนแปลงแก้ไขจากต้นฉบับเพียงเล็กน้อย และว่าประเทศไทยตั้งแต่ปากข้าว
ขึ้นไปจนถึงโคยธยาหน้อยหน่ง แต่ก่อนนี้เป็นทะเล เวล้าเกาจีนแล่นขึ้นไปถึง
อูยธยาได้โดยสบายทีเดียว (๑)

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้เป็นวันที่เจ้าคุณยคนทรซึ่งเป็นคนสำคัญคนหนึ่งของเมืองไทย ได้
อนุญาตให้พวกมิชชันนารีเข้าตักของท่านหลังหนึ่งรวมวัดสามปลื้ม สำหรับเป็นท
เทศน์และเก็บรักษาหนังสือ ก่อนนี้ไม่มีใครยอมให้พวกมิชชันนารีเข้าเรือนอยู่
แถวนี้เลย ถ้าและยังจะเข้าเขตเทศน์ด้วยแล้วขงรงเกยใหญ่ทีเดียว เพราะที่

(๑) หนังสือเรื่องพงศาวดารหน้อยลาวเช่นกล่าวนี้ มีฉบับ

ทรงเป็นตลาดใหญ่ (ในท้องลำเพ็ง) พอเช้าจากเจ้าคณะกัณฑ์ได้ พวกมิชชันนารีทั้งใช้เป็นที่เทศนาและเก็บหนังสือมาจนถึงต้นรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๘๕

วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ได้พิมพ์หนังสือพระคัมภีร์ เก้าชั้น ๒ เล่ม คือ เจเนซิสเล่ม ๑ เอ็กซูดัสเล่ม ๑

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีกลับจากเดินทางไปเที่ยว ๗ วัน คือไปบางปลาสร้อย อ่างหิน บางปะกง มหาชัย ท่าจีน แม่กลอง แล้วกลับมากรุงเทพฯ ทางเมือง สมุทรปราการ พวกมิชชันนารีเล่าว่าเมื่อคืนจากบางปลาสร้อยไปยังภูเขา (เข็ว) ซึ่งอยู่หลังบางปลาสร้อยนั้นสนุกสนานมาก ในบริเวณนั้นมีเนื้อทอดย่างก็ พวกมิชชันนารีทำอะไรปลุกศรัทธาไว้น่าคนัก

วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

สมัยนี้เป็นสมัยเกิดไข้ทรพิษชุกชุม พวกมิชชันนารีได้พยายามที่จะช่วย บิดอกกันอย่างเต็มความสามารถ พวกมิชชันนารีคิดหาวิธีลดทอนของเชื้อเข้าไปใน ทั่วโค แล้วเอาหนองโคนมาใช้ฉีดกันไข้ทรพิษ วิชาโรคและทดลองอยู่ถึง ๕ ปี จึงได้สำเร็จ ไข้ทรพิษของนั้นฉีกกันพวกขบถกษัตริย์ของตนไว้ได้เป็นอันมาก พอพวก มิชชันนารีคิดเรื่องหนองปลาเร่ พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบก็พระทัยมาก โปรด ให้หมอหลวงทรงหมัดมาหัดหนองฝนไข้ทรพิษ แล้วจะให้ไปปลุกทั้งที่ในวัง และนอกวัง ตลอดจนพวกราษฎรตามมณฑลอื่น ๆ อีก การปลุกจึงเกิดเป็นพระ ล้ำคุณในครั้งกระนั้น ไม่จำเพาะแต่ในพวกหมอหลวงเท่านั้น แม้หมอ เซลยศักดิ์พากันมาขอปรึกษาอยู่หลายเดือน ต่อมาเมื่อเสด็จขึ้นพระที่นั่ง ไตรพระราชทานรางวัลให้แก่พวกหมอหลวงทั่วทุกคน แล้วพระราชทานเงินแก่

พวกมิชชันนารีทวยลงหนึ่ง เป็นข้าเห็นในการที่ได้อ่านวิชาปลูกผักหม้อหลวง
เป็นเหตุให้ช่วยชีวิตเจ้านายและข้าราชการไว้ได้เป็นจำนวนมาก

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เวลานั้นเป็นเวลา (ไทย) จะศึกษาความจริงกันจากคัมภีร์ไบเบิล มีคน
หลายคนมาหาพวกมิชชันนารี เล่าเรื่องของตนอันผ่านไปแล้วนั้นจำได้ถูกต้องอย่าง
น่าอัศจรรย์ ทั้งมีความปรารถนาจะทราบเรื่องราวสร้างโลกตั้งแต่ต้นจนปลายจาก
คัมภีร์ไบเบิลกันมากกว่ามาก เรื่องที่ ๑ ของคัมภีร์เก่า ชงมิชชันนารีพิมพ์
ขึ้นนั้น ได้แจกไปเป็นส่วนมากแล้ว มีเด็กคนหนึ่งอายุ ๑๔ ขมาหาพวกมิชชันนารี
และเล่าเรื่องราวสร้างโลก เรื่องสร้างมนุษย์ และเรื่องของอับราฮัมได้คล้องแคล้ว
และถูกต้องเช่นอันนี้ เหมือนกับที่พวกมิชชันนารีเคยได้ยินในโรงเรียนวันอาทิตย์
ในประเทศอเมริกา เรื่องนั้นของฟักจันโคคิ ว่าคนสามัญจะท่องเข้าใจภาษา
หนึ่งชื่อของพวกมิชชันนารีที่เคียว แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ยังอ่านได้และรู้สึกดีใจ
ในหนังสือนั้น แต่ความจริงพวกมิชชันนารีไม่ใ้เรียงสำนวนไทยเอง พวกมิชชัน
นารีเ็นแต่ขอกวียปากเปล่า แล้วตามหรือเส่มียนผู้หนึ่งชื่อไทย จึงได้เรียงให้
เป็นสำนวนไทยที่ถูกต้องหนึ่ง เมื่อเรียงแล้วก็อ่านให้พวกมิชชันนารีฟัง โดยวิธี
นี้เอง ต่อมาภายหลังทำให้พวกมิชชันนารีรู้ภาษาไทยถึงเรียงเองได้

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนหม้อยรัตเรอัสถว่าเขนวนทมเหตุการณสำคัญมากในชีวิตของเขา เพราะ
เขาได้คิดอยู่ในใจเป็นเวลานานที่เคียว ที่จะบวชเป็น (พระ) ได้สอนศาสนา
โดยพระเมตตาของพระเจ้า เขาได้รับตำแหน่งนั้นในวันนสมดังที่เขาปรารถนา
คิดว่าถ้าได้เป็นแล้วจะมีผลอะไรในแผ่นดินเส่มเหมือน และความรัยดีชอยใด ๆ
ไม่มีน่าหนักเท่าเลย ผู้ที่เป็นคนไปรักในการบวชนั้น คือเรเวอเรนค์ ซี. รอยินสัน

เฮล. ยอนสัน เฮล. พ. รอยบีนซ์ และวิลเลียมตัน วันที่ ๕ พฤศจิกายน ตรงกับ
วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๖ (๕ บั้วงมาแล้ว) ซึ่งหมอบรัดเลเขียน
หนังสือไปถึงผู้อำนวยการใหญ่ของมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. เพื่อ
ขอให้ตั้งมิชชันนารีคนใดคนหนึ่ง เป็นหัวหน้าในสถานมิชชันนารีในอาเซียมตะวันออก
ออก คิวเขา กลับมาไต่รับตำแหน่งนั้นเขาเอง และวันเดียวกันก็ออกความเห็น
ด้วย ฉะนั้นวันที่ ๕ เขาจึงได้ถือเอาวันที่เหตุการณ์สำคัญมากในชีวิตของเขา

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๑

เรเวอเรนต์ ฮอร์ มิชชันนารี คณะปริยเตอร์เรียน ยอก ออฟ มิชชันนารี
มาจากสิงคโปร์ถึงกรุงเทพฯ เพื่อบอกภรรยาว่าเขาอาจตั้งมิชชันนารีคณะ
ชนใดหรือไม่ ภายหลังเขาได้มาตั้งมิชชันนารีคณะชนใดที่ในกรุงเทพฯ
และชลบุรี เชียงใหม่ และพระนครศรีอยุธยา เป็นผลสำเร็จ

วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๑

วันนั้นพวกมิชชันนารีกลับจากแม่กลอง ซึ่งได้ไปเที่ยวกับเรเวอเรนต์มา
๔ วัน ในคราวไปเที่ยวพวกมิชชันนารีว่าพื้นที่แม่กลองตกมากผิดธรรมดาของ
ฤดูเดือน ๑๒

บัญชีเรือกำปั่นใบที่เข้าเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๗๑

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๑

เรือกำปั่นสองเสา ชื่ออาเรียลของไทยมาจากสิงคโปร์

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๑

เรือกำปั่นสามเสา ชื่อคองเกอเรอร์ของไทยกับตันตรีภักซ์มาจากสิงคโปร์

เรือกำปั่นสองเสาครึ่งของอังกฤษ ชื่อกลาสโค กับตันเฮมิลตันมาจาก

สิงคโปร์

๑๑

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของอังกฤษ มาจากสิงคโปร์

วันที่ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสองเสาของอังกฤษ ชื่อโร กัปตันชิวซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของอังกฤษ ชื่อคาสสะเว กัปตันแบกสัน มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของไทย ชื่อโล่นิง กัปตันตรีทซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสองเสาของอังกฤษ ชื่อโร กัปตันชิวซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของอังกฤษ ชื่อมิลตัน กัปตันดี. เบรา มาจากสิงคโปร์

ข้อความเพิ่มเติม

ความจดหมายเหตุของพวกมิชชันนารีสำหรับ พ.ศ. ๒๓๘๐ และ ๒๓๘๑
ที่ไถ่กล่าวมาแล้วข้างบนนี้ ยังขาดเหตุการณ์สำคัญอยู่อีก ๒ ข้อ ฉะนั้นหมอบ
รัดเลย์จึงได้เล่าต่อไว้ข้างท้าย

ข้อ ๑ เรื่องคณะแบบตีสตังคฤสคัสมาคมชนในเมืองไทย เมื่อเดือน
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐ นี้ว่าเป็นสมาคมอนมระเบียบตทไคตงชนในเมืองไทย

สมาคมมหาสมุทรอเมริกัน ๑ คน ใน ๔ คน หมอโฮวาร์ตมิลکم เป็นผู้กระเบียดการ
 การตั้งสมาคมสำหรับบุตรราคาแลดู ย่อมเห็นว่าเห็นแต่เพียงเหตุการณ์เล็ก
 น้อยเท่านั้น แต่สำหรับพระเป็นเจ้าแล้ว ย่อมจะทรงเห็นว่าเห็นเหตุการณ์อันมาก
 สมาคมนั้นตั้งแต่ตั้งมาจนบุคคลคอยเจริญขึ้นโดยลำดับ และขยายการออกไปทุกที่
 จนถึงมีสาขาชนบทบางปลาสร้อยแห่งหนึ่ง และทะเลเกบยู (ที่ไหนก็ไม่ได้เห็น)
 อีกแห่งหนึ่ง นอกจากนั้นมีชาวไทยออกถึง ๑๖๘ คน และพวกฝรั่งนอกจากพวก
 มีชชนนาร์และครอบครัวอีก ๕ คนเป็นสมาชิกของสมาคมนี้ ใครจะรู้ล่วงหน้า
 ใ้คิดว่า เมื่อพระผู้เป็นเจ้าไปรศปรานแล้ว สมาคมนั้นจะเจริญใหญ่โตและกว้างขวาง
 สักเพียงไร

ออกข้อ ๑ เรื่องนางอลิซา จ. โยนส์ ภรรยาของเรเวอเรนต จ. ดี. โยนส์
 เป็นโรคหิวาตถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๑ เขามีอาการ
 เหมือนกับเรเวอเรนต เอ. วิก มีชชนนาร์คณะแยกตัว ซึ่งถึงแก่กรรมก่อน
 ที่สิ้นเมื่อ ๗ เดือนล่วงมาแล้ว ความสงสัยไม่กระวนกระวาย มีความสุข
 จนเวลาสิ้นใจ กล่าวคำฝากฝังพวกครอบครัว และทวงวิญญาณของเขาแก่
 พระเยซูคริสต์ และทั้งยังไปอุทิศสัหสอนพวกไทยซึ่งมาแวกล้อมเขาอยู่ในเวลา
 สิ้นใจนั้น ให้ระลึกถึงพระเยซูให้มาก ๆ จนกว่าจะถึงอมตธรรม โรคของเขา
 รวดเร็วมากไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมง โรคหิวาตชนิดนี้เป็นของไม่มีใครจะมีในกรุงเทพฯ
 ๑ แต่จะมีชาวต่างประเทศหรือคนพื้นเมืองในกรุงเทพฯ ๑ หรือในประเทศอื่นเป็น
 กันบ้างหรือเปล่าหมอบริคเลมิได้ทราบ.

สำนักงานหอสมุด

พิมพ์ที่ บริษัทการพิมพ์ ไทยสามัคคี จำกัด

สี่แยกแม่น้ำศรี ถนนบำรุงเมือง พระนคร

TUDC

22/04/2563

นายสวัสดิ์ สิริสวัสดิ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

๒๒ ธ.ค. ๕๓